MARTIN BUBER

BEN ve SEN

MARTIN BUBER

ÇEVİREN: İNCİ PALSAY

BEN SEN ve

kopernik

Kopernik Kitap 4
Felsefe: 1

BEN VE SEN
Özgün Adı: I AND THOU
•Martin Buber
Çeviren: İnci Palsay
• 2017, Kopernik Kitap / Dolmabahçe AŞ

Kitabın bütün yayın hakları İnci Palsay ve Dolmabahçe AŞ'ye aittir. Tanıtım amacıyla kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yazar ve yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Genel Yayın Yönetmeni
Abdülkadir Özkan
Yayın Kurulu Danışmanı
Prof. Dr. Halil Berktay
Dizi Yönetmeni
Nurbanu İnan
Görsel Yönetmen
Mehmet Akar
Son Okuma
Yusuf Ziya
Kapak Tasarım
Ali Kaya
Grafik Tasarım
Tavoos

ISBN: 978-975-2439-04-7
Sertifika no: 35176
1. Baskı, Mayıs 2017

Baskı ve Cilt
Bilnet Matbaacılık ve Ambalaj San. AŞ.
Ümraniye - İstanbul

Dolmabahçe AŞ
Altunizade Mah. Ord. Prof. Fahrettin Kerim Gökay Cad.34 Üsküdar/İSTANBUL
Tlf.: 0216. 520 02 60

www.kopernikkitap.com
info@kopernikkitap.com I siparis@kopernikkitap.com

Kopernik Kitap, Dolmabahçe AŞ markasıdır.

BEN VE SEN

MARTIN BUBER

ÇEVİRİ: İNCİ PALSAY

kopernik

MARTIN BUBER, Viyana'da doğdu (1878). Frankfurt Üniversitesinde Musevi dini ve ahlakı üzerine dersler verdi (1923-1933). Ich und Du (Ben ve Sen) (1923) adlı elinizdeki eserinde, her şeyden önce, dünya ile ilgili bir insan anlayışına doğru yöneldi. 1938'de Filistin'e gitti, Kudüs Üniversitesinde sosyal felsefe profesörü oldu (1938-1951). Mistik olduğu kadar, temelinde, hem gelenek bulunan hem de din topluluklarındaki insanların kardeşçe ilişkileri üzerine kurulu sosyal bir esasa dayanan Yahudilik anlayışı geliştirmeye çalıştı, Hasidim'i inceledi; Die Erzahlungen der Chassidim (Hasidim Hikayeleri) (1947-1948). Sosyal ilişkilerle ilgili felsefesini Pfade in Utopia (Ütopyanın Yolları) (1950) adlı eserinde ve bu ilişkilerin 18. yüzyıldaki tarihini de Gog und Magog (Gog ve Magog) (1949) adlı eserinde ortaya koydu. 1965 yılında Kudüs'te öldü.

İNCİ PALSAY, 1941 doğumludur. 1963'de ODTÜ'den mezun olmuştur. Çeşitli Devlet dairelerinde çalıştıktan sonra 1969-1970 yıllarında bulunduğu Paris dönüşü özel bir şirkette görev yapmıştır. 1974 yılında başladığı Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesindeki İngilizce okutmanlığından 1996 senesinde emekli olmuştur. Üç kız evlât ve beş torun sahibidir.

İÇİNDEKİLER

KİTABIN TAKDİMİ 9

MÜTERCİMİN TEŞEKKÜRÜ 13

TEŞEKKÜR 15

MUKADDİME 19-68
WALTER KAUFMANN

- ANAHTAR 21
- MUKADDİME 23

BEN VE SEN 69-189
- BİRİNCİ BÖLÜM 71
- İKİNCİ BÖLÜM 105
- ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 143

SON SÖZ 191

LÜGATÇE 205

DİZİN 209

KİTABIN TAKDİMİ

Martin Buber, 1923 yılında Almanca "Ich und Du" adıyla bu eseri yazmıştır. Sonradan 1937'de ve 1957 öncesinde muhtelif atıflara yer vermiştir.

İlk İngilizce tercümesi Ronald Gregor Smith tarafından yapılmıştır.

Buber'in 1965'de Kudüs'te ölümünden sonra, oğlunun teklifi üzerine, Walter Kaufmann İngilizce'ye "I and Thou" adıyla çevirmiştir.

"Thou" kelimesi üzerinde durur. "Thou" ile "You" farklıdır. Almanca'daki "Du" da aynı şey değildir. Normal olarak insanlar birbirlerine "You" diye hitabederler" der

"Thou" daha ziyâde, dinî metinlerde- İncil, Tevrat gibi- veya edebî eserlerde - Shakespear gibi- kullanılan bir jargon olarak düşünülebilir.

Walter Kaufmann, 40 sayfalık mukaddimesinde; Buber'in Almanca kelimelerle, nasıl oynadığını, kelimeler türettiğini, bilhassa dipnotlarında örnekleriyle anlatmaktadır.

Üslûbunu, dil özelliklerini de etraflıca ifâde etmektedir.

Kitap üç bölümden meydana gelir.

Birinci Bölümde; ilişkilerin çok boyutluluğu, insanın insanla, insanın çevreyle, tabiatla olan ilişkileri üzerinde durulur.

Burada; Ben-Ben, O-O, Ben-O, Biz-Onlar, gibi ikili veya çoklu ilişkiler söz konusudur.

Öze ait ne varsa "burada" ve "şimdi" yaşanandır.

İkinci Bölümde; iki boyutlu ilişkiler ve bilhassa "O" dünyası üzerinde durulur. İlişki dünyasının doğduğu üç alan vardır; 1) Tabiat ile Hayat, 2) İnsanlarla Hayat, 3) Manevî Varlıklar ile Hayat. Gözümüzü ezelî-ebedî SEN'e dikeriz. İlişkide mütekabiliyetin esas olduğunu söyler.

Modern insan, "O" dünyasına o kadar esirdir ki; onun hâli; esrârengiz gücüne teslim olmak zorunda kalınan cücenin küçük gücüne benzetilir. O-dünyası mekan ve zamana bağımlıdır.

Sokrates ve Goethe'nin BEN demeleri ne kadar tabiî ve saftır. Adeta asırlar öncesinden seslenirler. Çünkü bu BEN'de benlik yoktur.

İkinci Bölümün son sayfaları, bir sonraki bölüme bir nevî hazırlık mâhiyetindedir.

Buber'in sık sık dile getirdiği aracısız SEN ile, beraber olma fikri bu geçiş döneminde de görülmektedir.

Üçüncü Bölüm "İlişkilere ait çizgiler uzatıldığında ezelî-ebedî SEN'de kesişir." cümlesiyle başlar.

Daha ziyâde rûhî ve derûnî bahisler işlenir. Bazı örnekler vermek istersek;

11
BEN VE SEN

"İnsan kendisine bahşedilmiş olan, Tanrıyla ilişkinin hakkını, ancak onu, kabiliyetine ve günün ölçüsüne göre, dünyada gerçekleştirmekle verebilir. Sürekliliğin tek gerçek teminâtı budur. Bu teminât, saf ilişkinin, kutsal temel kelime, varlıkların her birinden ses verecek kadar SEN hâline gelmesiyle, SEN'e yükseltilmesiyle, yerine getirilebilmesidir."

"Biz ancak, içimizdeki sesler kesildiğinde TANRI ile konuşabiliriz".

"Beşerî tezâhürüyle ruh, insanın kendi SEN'ine cevabıdır."

"Bizim ilgimiz, itinâmız diğer taraf için değil, kendimiz için olmalıdır; lûtuf, için değil, irâde için. Lûtuf, ancak biz ona doğru ilerlediğimiz ve onun varlığını beklediğimizde bizimle ilgilenir, o bizim objemiz değildir."

"Şüphesiz ki Tanrı'yı bilen herkes, haşyet duyan bir kalpteki Tanrı'nın uzaklığının ve susuzluğunun ıstırâbını da bilir, fakat bu O'nun varlığının kaybolması değildir. Sâdece, biz dâima orada değilizdir."

"Kendine has tabiatı gereği, O, hiçbir ölçüye ve sınıra yerleştirilemez, hattâ ölçülmezlik ölçüsüne ve sınırsızlık sınırına bile".

Üçüncü bölüm sonlarına doğru önceleri şiddetle karşı çıktığı mistisizmi kabûle yönelmektedir.

MÜTERCİMİN TEŞEKKÜRÜ

Bu kitabı okumaya başladığım zaman, yer yer benim dünyama yabancı olmadığını gördüm. Ancak, söz konusu olan bu metnin tercüme edilmesiydi. Bir eseri okumak ile onu Türkçe'ye çevirmenin aynı şey olamayacağı aşikârdır. Nitekim, tercüme işi ilerledikçe nasıl bir eserle karşı karşıya olduğumu daha iyi anladım.

Martin Buber'in nasıl bir düzyazı ustası olduğunu ve diğer özelliklerini Kitabın Takdim Bölümünde ifâde ettik.

Bu sebeple; birbirine çok yakın, hattâ eş anlamlı olabilecek bazı kavram ve kelimelerle ilgili küçük bir "Lugatçe" vermenin faydalı olacağını düşündüm.

Bu eserin Türkçeye kazandırılması konusunda, manevî yardım ve teşviklerini gördüğüm Sayın Prof. Dr. Kenan Gürsoy[1] Beyefendiye şükranlarımı arzederim.

Tercüme bittikten sonra, felsefî bir eser olması sebebiyle, konunun uzmanı tarafından gözden geçirilmesi şarttı. .Bu

[1] Emekli Büyükelçi
İstanbul Aydın Üniversitesi Öğretim Üyesi
İstanbul Aydın Üniversitesi Batı Araştırmaları Enstitüsü Müdürü.

hususta, kıymetli vaktini tahsis ederek ilk müsveddeyi büyük bir itina ve sabırla, birlikte okuyarak çok yardımcı olan Sayın Prof. Dr. Recep Kılıç[2] Beyefendiye şükranlarımı burada hassaten ifade etmek isterim. Elinizdeki tercüme kendisine çok şey borçludur.

İkinci müsveddeyi okuyarak, özellikle varoluş felsefesi açısından çok önemli düzeltme ve uyarılarda bulunan Fulya Avcı Bayraktar[3] Hanımefendiye de teşekkürü bir borç bilirim.

Beni arayarak kitabın ikinci baskısını yapmak istediklerini bildiren ve tekrar gözden geçirilmesine vesîle olan Kopernik Kitap Genel Yayın Yönetmeni, Sayın Abdülkadir Özkan Beyefendiye şükranlarımı sunarım.

Nisan 2017
İNCİ PALSAY

[2] Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Felsefesi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.
[3] Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Bölümü Öğretim Üyesi

TEŞEKKÜR

Mevcut metin, varlığını Rafael Buber'e borçludur. 1969 Haziranında Boston'dan telefon ederek, Buber'in oğlu olduğunu ve beni Princeton'da görmeye gelip gelemeyeceğini sordu. Hiç karşılaşmamıştık ve kendisi bir açıklama yapmadı; birkaç gün sonra geldiğinde, elinde, şaşırtıcı şekilde kesinlikten mahrum bir rapor vardı. *Ich und Du'nun* (Ben ve Sen) İngilizceye yeni bir çevirisinin yapılmasını istediğini söyledi ve fikrimi sordu. Kendisine; babasının, *I and Thou* çevirisini yapmış olan Ronald Gregor Smith'i, bu kitabın en iyi çevirmeni olarak düşündüğünü bana ifade ettiğini hatırlattım. Rafael, tavsiyelerine değer verdiği kimselerin, eski çevirinin değiştirilmesi gerektiği konusunda hemfikir oldukları üzerinde ısrar etti. Ben şahsen, *you* yerine *thou* kullanılmasına itiraz etmiştim; fakat bu noktada, eski çeviriyi beğenmediğimi söylemedim. Bunun yerine, neredeyse tercüme edilemez bir kitap olduğuna işaret ettim. Rafael karşı çıkmadı, fakat kararlıydı ve yardımımı istedi. Ben ona isimler verdim. Onlar yapmazlardı; yeni çeviri, babasına yakın olmuş bir kimse tarafından yapılmalıydı; uzun bir yol katetmişti ve bu misyonu tamamlamadan İsrail'e dönmek istemiyordu. Kitabın, gerçekten çevrilemeyecek bir kitap olduğunu, yapılabilecek

tek şeyin, kelime oyunlarını açıklayan notlar eklemek olduğunu belirttim ve bir örnek verdim. Bu mükemmeldi -notlar ilavesiyle çeviri- hemen mutabık kaldı. Bunu yapmamı istedi. Kabul etmem hâlinde her türlü yardımı alacağım açıktı.

Bu yardımı aldım. Çalışma odamdaki ve daha sonra bahçedeki o unutulmaz gün; Martin Buber'in dördüncü ölüm yıldönümüydü. Birkaç gün tereddüt ettim; fakat talep, mukavemet edilir gibi değildi. Gençlere *Bibel lesen* (Kitab-ı Mukaddes okuma)yı öğretmek üzere, yanında Ernst Simon ile gelmiş olduğu Lehnitz'de (Berlin ile Oranienburg arasında) ilk defa görmüş ve dinlemiş olduğum Martin Buber'le, otuz yılı aşkın bir süre sonra, yeni bir diyaloga bu şekilde sürüklendim.

1969 yazında, Kudüs'teki Buber Arşivi'ni ziyaret ettim ve *Ich und* Du'nun el yazması müsveddesini ve Buber'in, Ronald Gregor Smith'le mektuplaşmalarını gözden geçirdim. El yazması müsveddenin ve Buber'in çeviri üzerinde açıklama ve tenkit yaptığı noktalardaki bütün sayfaların kopyalarını istedim. Bu belgeler bana derhal gönderildi ve çok büyük katkı sağladı (Anahtar sayfasına bakınız). Kitabın birinci baskısıyla daha sonraki baskıları arasında bazı ayrılıklar dikkatimi çektiğinden, Rafael Buber'e bu farkların bir listesi olup olmadığını sordum. Yoktu, fakat kendisi, benim kullanmam için, el yazısıyla bir liste yaptı.

Hem kendisinin hem de onlarca yıl Buber'in sekreteri olan ve şimdi tamamen Arşiv'de çalışan Mrs. Margot Cohn'un, her hususta sadece yardım ve işbirliğiyle değil, dostluk ruhuyla da karşılaştım.

Princeton'da üniversite öğrencisi olan araştırma asistanım Richard L. Smith '70'ten dolayı aynı derecede şanslıydım. Bana yardım etmeye başlamadan önce, ilk çeviri *I and*

17
BEN VE SEN

Thou'yu üç kere okumuştu ve kitabı sevdi. Yeni çeviriyi eskisiyle karşılaştırırken, itirazlarda bulunurken, sözlüklerden derleme yaparken ve provaları okurken -şu anda kaç kere okuduğu hesaba gelmez-; onunla çalışmak bir zevkti.

1969-70'te iki derste yardımcım olan Siegwart Lindenberg, sömestr tatilinde, yeni çeviriyi gözden geçirdi ve Almanca metinle karşılaştırdı. Onun soruları ve fikirleri pek çok yardımcı oldu ve bazı en zor bölümleri bir dostla tartışabilmek fevkalâde güzeldi.

MUKADDİME
WALTER KAUFMANN

ANAHTAR

Notlar'da, Buber, Mart 1937'ye muhtelif atıflar vardır. Şimdiye kadar yayımlanmamış malûmatı içerir. Bu malzemeler, *Ben ve Sen'in* ilk tercümesini yapan Ronald Gregor Smith'e, Buber'in yazdığı mektuplardan meydana gelmektedir.

Bu tercümenin provalarını okuduktan sonra Buber, iki yüzden fazla tashih istedi. Bunların çoğu, ciddî yanlış anlamalarla ilgiliydi. Bu sebeple ben, tercümemi bitirir bitirmez, Buber'in tenkitlerini gözden geçirdim. *Mart 1937'de* üzerinde durulan yanlışları tekrarlamadığımdan emin olmak istiyordum. Ölümünden yıllar sonra, birçok zor bölümün Buber tarafından teyit edildiğini görmek, benim için önemli bir tecrübe olmuştur.

Bazen öyle açıklamalar getirmiştir ki; Almanca metnin ötesine geçmiş ve zihninde olan şeyi, daha etraflı şekilde izah etmiştir. Evvelce hiçbir dilde mevcut olmayan bu şahsî yorumları, notlara dâhildir ve "Buber, Mart 1937" adıyla tespit edilmiştir.

"1957 Öncesi", birinci ve ikinci baskılar arasındaki değişiklikleri içerir. Bunların çoğu, tercümeyi etkilemeyecek ve burada kayda değmeyecek kadar küçük değişikliklerdir. Meselâ; *Wörterpaars, Wortpaars* olmuş, *Eines, eines* olarak ve *um dich herum, um dich her* olarak değiştirilmiştir. Daha önemli bütün düzeltmeler notlarda yer almaktadır.

MUKADDİME

I

İnsanın dünyası çok boyutludur; onun tavırları da öyle. Bu çok boyutluluk ekseriya ürkütücüdür, çünkü, net ve kolay anlaşılır değildir. İnsanlar, kendileri için kaç ihtimalin olduğunu unutmayı tercih ederler.

İki dünyanın ve iki yolun mevcut olduğunun anlatılmasından hoşlanırlar. Bu, düzenli olduğu için rahatlatıcı bir durumdur. Hemen hemen daima, bir yol, alışılmış olmaya mahkûm edilir, diğeri ise, üstün, olağanüstü olarak ilân edilip öğülür.

İki yolu anlatan ve birini yüceltenler; peygamberler veya büyük üstadlar olarak bilinir ve tanınır. Onlar, insanları kargaşadan ve zor tercihlerden korurlar. Onlar, yerine getirilmesi kolay bir tek tercih üzerinde dururlar, zira kendilerine tavsiye edilen bu yola uymayanlar, sefil bir hayat sürerler.

Bu yolda yürümek zor olabilir; fakat seçmek kolaydır ve bu yolun yüceltildiğini işitmek güzeldir. Hikmet, basit plânlar (*schemes*) sunar; fakat hakikat o kadar basit değildir.

Basit olan her şey, hikmetli olmayabilir. Fakat ihtimallerin bolluğu da, korkuya sebep olur. Bu yüzden, çok sayıda ihtimalden bahsedenler, az sayıda insana hitap ederler ve çok

daha az sayıda insana yardımcı olurlar. Hakîmler ise, biri iyi olan, sadece iki yol gösterirler ve böylece çok kimseye yardım etmiş olurlar.

* * *

Mundus vult decipi: dünya aldatıcıdır. Hakikat, çok karmaşık ve ürkütücüdür; hakikatin hazzı, pek az kimsenin tanıyabildiği, kazanılan bir hazdır.

Bütün aldatıcı şeyler, makbul şeyler değildir. Hakikat olmayan şeylerin elde edilmesi çok kolay, çürütülmesi çok çabuk; çok değersiz ve sürekli bir huzur sağlamayacak kadar geçicidir. *Mundus vult decipi*: dünya aldatıcıdır; fakat bu tuzakların da bir hiyerarşisi vardır.

Merdivenin en alt kısmına yakın yerde, basın vardır. Değişmez, sorumsuzca bir tahrifat akımı ki; ertesi sabah veya bir hafta içinde bayatlamasına ve yavanlaşmasına rağmen, çoğu kimse bunları rahatlatıcı bulmaktadır.

Daha üst seviyede; uydurma hikâyeler (*fictions*) yer alır. Bazı istekleri tatmin ettiği için, insanlar, delil gösterilmesine ihtiyaç duymaksızın bunlara şevkle inanırlar.

Merdivenin üstüne yakın yerlerde ise, entelektüel topluluk üzerinde sürekli olarak büyüleyici bir tesir gösteren, hakikat ve hakikat olmayan şeylerin tuhaf karışımlarına rastlarız.

Dış görünüşe göre, içinde bir miktar hakikat bulunduğu açık olsa bile, tamamen doğru olamayan şeyler, mübalağa ve tek yanlılıktan uzak, çok dikkatle ifâde edilen şeylerden daha fazla münakaşa ve karmaşa uyandırmakta, birbirinden farklı, muhtelif Kitab-ı Mukaddes yorumlarını ve metin tashih gayretlerini tahrik etmektedir. *The Book of Proverbs* (Sü-

leyman'ın Meselleri), *Sermon on the Mount* (Dağdaki Vaaz) ile kıyaslandığında, sıkıcı bulunur.

* * *

İyi yol, kesinlikle iyi olmalı, fakat büsbütün açık olmamalıdır. Eğer tamamen anlaşılır olursa, onu reddetmek çok kolay olur.

İstenen şey, fazlasıyla basitleştirmek, ihtimaller çokluğunu ikiye indirmektir. Fakat tavsiye edilen yol, gizemden tamamen mahrûm ise, insanları büyülemekten uzaklaşacaktır. Bu yolun seçilmesi zorunlu olduğu için, bu minvâl üzere yürümekten başka çare kalmayacaktır. Artık, tartışmak ve yorumlamak, öğretmek, hayran olmak ve üzerinde yazmak ve yalnızca düşünmek için sebep kalmamış demektir.

Dünya; üstadları, hakîm olarak görülmeye zorlar: Onların tavsiye ettiği yolları tartışmaya devam eder, fakat çok az insan onları takip eder. Hakîmler; insanlara, iyinin ne olduğunu tartışmaları için sonsuz fırsat verirler.

* * *

İnsanların davranışları çeşitlidir. Bazı kimseler, iç dünyasına (*inside*) götüren sayısız yolun kendisinden doğduğu bir ana yol (*path*) ile çevrili garip bir dünyada yaşar. Eğer yol işaretleri olsa, hepsi aynı tabelayı taşırdı: BEN-BEN.

İç dünyalarına çekilenlerin tüketimle alâkası yoktur. Birtakım malları (veya eşyası) olsa bile, mala, mülke düşkün değildirler; bazılarını sevseler de, insanlara düşkünlükleri yoktur; bazı projeleri olsa bile, hiçbir projeye düşkünlükleri yoktur.

Eşya, hakkında konuşulan şeydir; fakat kişiler, sadece haklarında konuşulamanın değil, kendisiyle veya daha doğrusu kendileri için konuşulamamasının da büyük avantajı-

na sahiptir; ne var ki, her cümlenin efendisi, 'BEN'den başkası değildir. Projeler, tam bir adanma olmadan eğlendirebilir, haklarında konuşulabilir, tıpkı, bir aynanın karşısında özel veya genel bir giysi gibi giyilebilirler. Bu türden insanlarla konuştuğunuzda, onlar çoğunlukla sizi işitmezler; ve sizi hiçbir zaman, bir başka BEN olarak işitmezler.

Böyle insanlar için siz, bir obje değilsiniz; ne kullanılacak veya tecrübe edilecek bir şey, ne de bir ilgi veya büyüleyici bir obje olabilirsiniz. Bu, BEN'in bir arkadaşı olarak görülmek yerine, ilgi çekici veya büyüleyici bulunmamanız meselesi de değildir. İşin asıl çarpıcı tarafı, hiç ilgi çekici veya büyüleyici bulunmamanızdan ziyâde, bundan böyle siz bir obje olarak da tanınmaz, bir özne olmaktan öteye geçemezsiniz. Şayet, kendisiyle konuşulacak veya hakkında konuşulacak bir kimse olarak kabul edilseniz bile, her sözün hâkimi, BEN olacaktır.

* * *

İnsanların davranışları çeşitlidir. Bazı kimseler, muayyen objelere ve diğer insanlara yakın ilgi gösterirler ve gerçekten, kendilerini düşündüklerinden çok, onlar hakkında düşünürler. BEN oldukları (*do I*) kadar BEN demez veya BEN'i düşünmezler.

Onlar, kendilerine göstermedikleri ilgiyi 'görür'ler. Ustalıkla idare edebilir veya sadece zihinsel çalışma yapabilirler. BEN-BEN tipi insanların aksine, iyi bilgin olabilirler, fakat derin bağlılıkları yoktur.

BEN-O, o kadar iyi bilinen bir eğilimdir ki; bir insanın bütün ömrünü nadiren bu minvâl üzere tüketmesi hususu hariç, hakkında söylenecek fazla bir şey yoktur. İnsanlığın büyük bir kısmını, bu tip insanlar olarak görenler, -elbette onların düşmanları- demonolojiye mağlûp olmuşlardır.

Bu, insanın tecrübe türlerinden sadece biridir ve bir eğilim olarak bütün devirlerde çok daha yaygındır; bizim zamanımızda, salt bir tip olarak, *Manichaean'ların*[1] tercihlerinden, zanlarından bile çok daha nadirdir.

* * *

Hemen hemen hiç BEN'i olmayan insanlar vardır. Bunların hepsi tek tip de değildir.

Bazıları, objelerin büyük görüldüğü dünyalarda yaşarlar. Onlar, yalnızca herhangi bir şey veya konuyla ilgilenmezler; fakat ilgilerinin objesi, hayatlarına hâkim olur. Fevkalâde geniş ve çeşitli bilgiye sahip, okuma ve araştırma eğiliminde, kendine ayıracak, kendi olacak vakti bulunmayan, büyük bilgin olma istidadındadırlar.

Tecrübe etmeksizin çalışırlar; tecrübeye vakitleri yoktur; ki bu, saçmalık değilse de, bir sübjektivite îmâsıdır. Objektif ve son derece ciddîdirler. Mizaha ayıracak vakitleri yoktur.

Fayda düşüncesi olmadan çalışırlar. Onlar için, üzerinde çalıştıkları şey, kendi içinde bir hedeftir. Kendilerini konularına vakfetmişlerdir ve ondan faydalanma fikri, onlar için söz konusu olamayacak bir küfür ve mukaddesata saygısızlıktır.

Her şeye rağmen, onların 'konusu', bir şahıs gibi, kendi kendine olmuş bir konu değildir. Sübjektiflikten uzaktır. Onlarla konuşmaz. O, çalışmak için seçilmiş bir konudur -konular arasından meşrû olarak seçilen ve muhtemelen, az farklı bir yönü başkaları tarafından çalışılabilen bir konudur. Bu çalışmaları yapanlar da, objektif oldukları ve çalışmanın içinde kendileri olmadıkları sürece hürmet görürler.

[1] M.S. 3. ve 5. yüzyıllar arasında rağbet bulan ve Zerdüştlük mezhebinden esinlenip hem Allah'a hem de Şeytana inanan bir mezhep, m.n.

Burada o kadar katı bir bilginler topluluğu vardır ki, merkezde, hiçbir çekirdek için yer yoktur. Onlarınki de, O-O dünyasıdır.

* * *

BEN'in olmadığı başka tarzlar da vardır. BEN'in hâkim olduğu tek bir cümle söylemeyen insanlar vardır, fakat kimse onlara objektif diyemez. Dünyalarının merkezinde BİZ vardır.

BİZ'in muhtevası çok değişebilir. Bu öyle bir yönelmedir ki, içinde BEN mevcut değildir; SEN ve O (*It, He, She*), sadece gölgelerdir.

Bu türün bir tipine BİZ-BİZ denebilir. Onlarınki, henüz şahsiyetin ortaya çıkmadığı, korunmalı, çocukça bir dünyadır.

* * *

Diğer uzun süreli bir davranış şekli ise, BİZ-ONLAR kelimeleriyle özetlenir. Burada dünya ikiye bölünür: Aydınlığın çocukları ve karanlığın çocukları, iyiler ve kötüler, seçilmişler ve lânetliler.

Her sosyal problem, fazla çalışmadan tahlil edilebilir: aranması gereken şey, iyiler ve kötülerdir.

İyiler başarmak zorunda olduklarından, öfke, hakaret ve sınırsız ümide yer vardır.

Bir kötü, bir iyiye hitap etme cür'etini gösterse, iyi onu ekseriya işitmez; onu bir diğer BEN olarak duymaz. Zira kötü, ONLAR'dan biridir, BİZ'den biri değil.

Dürüstlük, zekâ, şahsiyet bütünlüğü, insanlık ve zafer, BİZ'in öncelikli haklarıdır. Günahkârlık, budalalık, ikiyüzlülük, kabalık ve sonuçtaki yenilgi, ONLAR'a aittir.

Hayatın büyük güçlüklerini kısaltma yolunu bulan bu insanlar, her devirde, peygamberlere atfedilen plân gibi, bir plân sunarlar.

* * *

Bu beş davranış şekli içinde SEN yoktur: BEN-BEN, BEN-O, O-O, BİZ-BİZ ve BİZ-ONLAR. SEN'siz bir dünyada birçok hayat tarzı vardır.

Aynı zamanda, iki kutuplu birçok BEN-SEN dünyası da vardır.

* * *

BEN-SEN (*I-You*) yabancı görünüyor. Bizim alışkın olduğumuz BEN-SEN (*I-Thou*) söyleyişidir. Fakat insan davranışları çeşitlidir ve *Thou* ile *You* aynı değildir. *Thou*, Almancadaki *Du* ile de benzer değildir.

Alman âşıklar birbirlerine *Du* derler; arkadaşlar da öyle. *Du*, gayrı ihtiyarî söylenen ve gösterişsiz, resmiyet, ihtişam ve itibardan uzaktır.

Hangi sevgililer ve arkadaşlar birbirlerine *Thou* derler? *Thou*, hemen hiçbir zaman, gayrı ihtiyarî söylenen bir söz değildir.

Thou, akla hemen Tanrı'yı getirir; *Du* ise, getirmez. Ve onun bize düşündürdüğü Tanrı; insanın, şükran, üzüntü veya ıstırap içindeyken, ağladığı veya gayrı ihtiyarî yakındığı veya yakardığı Tanrı değil; vaizlerin bahsettiği, mukaddes varlık olan Tanrı'dır.

İnsanlar, Tanrı ile; aracısız, hiçbir kuralın müdahalesi olmaksızın, yazılı olanı tekrarlamak yerine, içlerinden geldiği gibi dua ettikleri veya konuştukları zaman, *Thou* der mi? *Thou* kelimesinin anlamını bulduğu fiil biçimlerini kaç kişi bilir?

Thou dünyasının birçok yeri vardır. *Thou,* vaizlerin kelimesidir, fakat aynı zamanda, papaz sınıfına karşı olan romantik şairler için de sevilen bir kelimedir. *Thou,* Shakespeare'de ve –Kitabı Mukaddes'in yeni tercümelerinde bu kelimeden vazgeçme eğilimi görülmekle beraber– kendi memleketinde, İngilizce İncil'de bulunur. *Thou,* çok şey demek olabilir; fakat direkt, edebî olmayan, kendiliğinden oluveren insan münasebetlerinde yeri yoktur.

Eğer BEN-SEN (*Thou*) sun'îlikten kurtarılabilirse, bunun bedeli, yine de onun, tek bir kurala, bir grup diline (jargona) indirgenmesini gerektirecektir. Bir kimsenin, direkt ilişkiler hakkında bir kitap yazdığını ve teolog ve filozofların kurallarından kurtulmaya uğraştığını farzedelim: Bir teolog onu tercüme etse, *Ich und* Du'yu *I and Thou* diye çevirecektir.

II

İnsanlar jargonu severler. Onu; açık, anlaşılır, akla yakın, görülebilir ve duyulabilir bulurlar; öğrenilen şeyleri aşikâr hâle getirir, sonuçlara varma özlemini tatmin eder. Hiç tecrübesi olmayanlar için etkileyicidir. Mensubiyet duygusunu geliştirir. Jargon, insanları BİZ ve ONLAR diye böler.

Aynı yıl içinde iki kitap çıktı. Biri *Ich und Du* (Ben ve Sen), diğeri *Das Ich und Das Es* (Ben ve O). Bu kadar önemli iki kitap, bu kadar sade isimlerle nadiren görülür.

Her iki kitap da, üç merkezî kavram ileri sürmüştür: Önceki *Es* (O), sonraki de *Über-ich* (Üst-Ben). Kitapların hiçbiri, derin anlamda, üçleme (*trinitarian*) prensibine ait değildi. İkisi de düalistti. Hikmet sahibi olanlar, iki prensibe önem verirler.

Freud'un *Ich* (Ben)'i, ruhun bilinçli olan bölümü; *Es* (O)'i,

bilinçaltı bölümü; *Über-ich* (Üst-Ben)'i üçüncü bölümüdür ki, o buna *Ich- Ideal* (İdeal-Ben) veya vicdan da der. Fakat 'Haz Prensibi Ötesi'ne (*Beyond the Pleasure Principle*) gitmek ve ikinci temel itkiyi tanıtmak, onun, o zamanki belli başlı ilgisinin bir parçasını oluşturuyordu.

Buber de kitabına *Das Ich und Das Es* (Ben ve O) diyebilirdi. Aynı zamanda, *Über-Ich* (Ben-Üstü) veya belki bir *Über-Du* (Sen-Üstü)'den de bahsedebilirdi. Fakat o, ruhun bölümlerinden bahsetmiyordu. O, iki yakın ilişkiyi birbirinden ayırıyordu: Birinde BEN, özellikle tecrübe ve kullanım bakımından, O'yu bir obje olarak tanır, diğerinde BEN, bütün varlığıyla SEN'e cevap verir. Kitabının son bölümü ilâhî SEN'i ele almıştır.

İnsanlar jargonu severler. İngilizce olarak, kitabın biri *I and Thou* (Ben ve Sen), diğeri de *The Ego and the Id* (Ben ve Alt-Ben) oldu. Bu kitapları okumamış olan insanlar bile, Ben-Sen (*I-Thou*) ve Ben-O (I-It)'dan, ego, id ve süper ego'dan bahsedebildiler.

Aslında Freud, *Das Ich und Das Es'den* önce, bu terimleri hiç kullanmadan, çığır açan kitaplarını yazmıştı ve sistemi, bu kelimelere dayanmıyordu. Bu durum; ben ve alt-ben (ego ve id) üzerinde konuşmayı ve yazmayı sevenleri, teşebbüslerinden vazgeçirmedi.

Buber daha sonraları; *Ich* ve *Du* üzerinde durmadığı birçok eser yazdı. O, kuralların adamı değil; her kişiyi, her durumu, her konuyu kendi şartlarında ele almaya gayret eden bir insandı. Bu durum; BEN-O ve BEN-SEN (*I-It/I-Thou*) üzerinde yazmayı ve konuşmayı sevenleri teşebbüslerinden vazgeçirmedi.

BEN-SEN'in birçok şekli vardır.

Kant, insanlara; insanlığa ve başkalarına olduğu kadar, bizzat kendilerine de, daima, 'sadece' bir vasıta değil, aynı zamanda, bir gaye olarak 'da' davranmaları gerektiğini anlatmıştır. Bu, BEN-SEN'i BEN-O'dan ayırarak belirginleştirmenin bir yoludur. Onun ifâdesi, 'de' ve 'sadece' kelimeleri kaldırılmadan -ki bu çoğunlukla yapılır- doğru olarak aktarıldığında, ahlâkî bilgeliğine hayran olunabilir.

Size bir vasıta olarak davranacağım sayısız yollar vardır. Sizden yardım isterim, bilgi sorarım, sizden bir şeyi veya yaptığınız şeyi satın alabilirim ve bazen yalnızlığımı giderirsiniz.

Sizin de bana bir vasıta olarak davranma yollarınız sayısızdır. Yardımımı istersiniz, sorular sorarsınız, yazdığımı satın alabilirsiniz, zaman zaman, sizin yalnızlığınızı paylaşırım.

Bana *sadece* bir vasıta gibi davrandığınızda bile ben, her zaman aldırmam. Özel bir karşılaşma, coşturucu olsa bile, hayli yorucu olabilir ve ben her zaman kendimi kaptırmak istemem.

Bir bilgi almak istediğiniz için bana *sadece* bir vasıta olarak davranmanız hâlinde bile, cevabı bildiğim ve yardım edebildiğim için mutlu olabilirim.

Fakat insan davranışları çeşitlidir; ve başkalarına gaye olarak *da* davranmanın birçok yolu vardır. BEN-SEN'in birçok şekli mevcuttur.

Sorarken nazik olabilirsiniz; hürmet, muhabbet, hayranlık gibi veya insanların sevgi (*love*) dediği sayısız davranışlardan birini gösterebilirsiniz.

Veya sormaz, fakat kelimeleri kullanmadan, bir ifâde yolu arayabilirsiniz. Veya bir şey sormaz, fakat benim sözsüz sualime, muhtemelen cevap verir tarzda konuşabilirsiniz. Bir-

likte bir şeyler yapabiliriz. Bana yazabilirsiniz, yazmayı düşünebilirsiniz. Ve daha başka yollar vardır. Birçok BEN-SEN şekli mevcuttur.

Bütün varlığıyla kişiye SEN diye hitap edilen BEN-SEN'e ait bir tek tam karşılaşma şekli vardır. Diğer bütün BEN-SEN şekillerini, BEN-O ile bağdaştırmamız, yanılgıya sebep olacaktır.

* * *

Filozoflar, çokluğu ikiye indirme eğilimindedirler. En ileri gelenlerinden bazıları, iki dünya olduğunu öğretti. Neden, hemen hiç kimse birçok dünya olduğunu öne sürmedi?

İki yol, fikir ve bilgi yolu; iki âlem, görünüş ve gerçeklik âlemi; bu dünya ve öbür dünya; madde ve akıl; fenomen ve numen; temsil ve irâde; tabiat ve ruh; vasıta ve gaye; O ve SEN; diye hep iki şey işittik.

Teknik felsefeyle birlikte de benzer oyunlar oynandı. Naif ve hissî şairler, uzun ve çok tesirli denemelerle birbirleriyle tezata düşmüşlerdir ki bu durum, klâsik ve romantiklerin ilerdeki görüş ve düşünceleri üzerinde iz bırakmıştır. Daha sonra *Apollinian* ve *Dionysian* ayırımı meydana çıktı. O ve SEN ayırımı.

Açık filozoflar; iki dünyadan birini övme, diğerini yerme temayülü gösterirler. Edebî gelenek, daha az *Manichean'dır.* Friedrich Schiller; ister naif, ister hissî olsun, her iki tür şiiri, küçük görmeden anlamaya çalışmış ve Nietzsche de, iki Yunan ilâhının ilk mukayesesinde, Schiller örneğini takip etmiştir.

Ich und Du (Ben ve Sen), edebî ve felsefî geleneklerin arasında bir yerde bulunur. Buber'in 'O'su, madde ve görünüşe, fenomene ve temsile, tabiat ve vasıtaya çok şey borç-

ludur. Buber'in SEN'i ise, zihin (*mind*), gerçeklik (*reality*), ruh ve irâdenin vârisidir ve onun BEN-SEN'i bazen bir *Dionysian* vecd hâli (*ecstasy*) havasına sahiptir. BEN-O gözden düşürülmese bile, BEN-SEN'in yüceltildiğini fark edemeyen kimse yoktur.

* * *

Ben ve Sen (*Ich und Du*) çıkmadan bir yıl kadar önce, Leo Baeck; *Classical and Romantic Religion* (Klâsik ve Romantik Din) üzerindeki daha geniş bir çalışmanın ilk bölümü mahiyetinde "Romantiche Religion" (Romantik Din) adlı büyük bir makale yayımladı. Sonunda; bu makale, onun *Judaism and Christianity* (Yahudilik ve Hıristiyanlık) isimli eserinin temeli oldu.

Konusu şu idi: "Biz, hepsinin üstünde iki şekille karşı karşıyayız; klâsik ve romantik dindarlık, klâsik ve romantik din... Yahudilik ve Hıristiyanlık."

Baeck'in teolojisi, ilham edici; polemiği, ilham sonucudur. Fakat bir yüz sayfa sonra, onun konuyu ele alış tarzının sağlam olup olmadığını, kişi kendi kendine sormak zorunda kalır.

İki fikir, birbirleriyle sonsuz farklı şekillerde (varyasyonlarda) karşı karşıya gelmeleri hâlinde bile, siyah ve beyaz değildir. Eğer bu fiilin itici gücü çığırından çıkmamış ve tekrarlar, fikrin ve ustalık (virtüözlük) göstermenin yerini almamışsa, insan er geç hayrete düşecektir.

Elbette Buber'in, okuyucularıyla arasında, lisan sihri vardır. Aralarında, onu dinlemek yerine, kelimelerinin garipliklerini seyrettikleri bir ekran da olabilirdi. Kelime oyunları yapar; iş, çok göz alıcı, fakat çoğunlukla, takip edilmesi çok güçtür.

Çapraşıklık büyüleyicidir. Detaylar çözülmeye çalışılırsa, başarılı olunamaz, ertelemedikçe veya tamamen vazgeçmedikçe, insan gitgide mânâyla daha fazla ilgilenir.

Sebat edenler ve yazarı ciddiye alanlar, onun muhtemelen ne demek istediğini sorgulamaya yönelir, fakat söylediklerinin doğru olup olmadığını merak ettikleri veya tartıştıkları nadiren görülür.

Her şeyin gerçekte nasıl olduğunu ve bu bilgiye nasıl ulaşılabileceğini sorgulamak yerine, çoğunlukla, yazarın iddiasının anlaşılıp anlaşılmadığı merak edilir ve eğer kişi anladığını düşünürse, kendisinin, anlamayanlardan üstün olduğunu hissedebilir.

Kierkegaard'ın ifâdesiyle konuşacak olursak, Buber'in, estetik yönelimi benimsemek suretiyle, okuyucularının, ahlâk ilmine yönelik şüpheleri bertaraf etmelerini çok kolaylaştırdığı söylenebilir. Aynı şey kesinlikle, Kierkegaard için de söylenebilir.

III

Başarı, değerin delili değildir. Bir kitap söz konusu olduğunda, acele alkış, öz ve orijinalite yokluğunun muhtemel delilidir.

Çoğu kitap ölü doğar. Doğum oranı hızla arttıkça, bebek ölümleri de yükselmektedir. Çoğu kitap, farkına bile varılmadan kaybolur; daha azı, bir veya iki yıl yaşar.

Gün ışığını gördüklerinde çok gürültü koparanlar, genellikle çocuklukta ölürler. Pek az kitap elli yıl kadar yaşar. Yaşayanlar, prognozu iyi olanlardır; bunlar, belki de yazarlarından çok daha uzun yaşar.

Bir kitap söz konusu olduğunda, devamlılığının, ekseriya kitabın kusurlarıyla da yakından ilgisi bulunmasına rağmen, ömrünün uzunluğu, özelliklerinin sonucudur. Açıklık ihtiyacı ise, kaçınılmazdır.

* * *

Yazarını yaşatan kitaplar, zamana karşı, kaya misali direnmezler. Tam ölmeden, tekrar doğarlar ve birçok defa hayata dönerler. Bazıları, bir memlekette uyurken, bir başkasında hayat bulur ve sonra, o memlekette de tekrar uyanırlar.

Ich und Du (Ben ve Sen), 1937'de, İngilizce konuşan dünyada *I and Thou* adıyla yeni bir hayata başladığında, on dört yaşındaydı. Ertesi yıl, yazar Kudüs'e gitmek üzere Almanya'dan ayrıldı ve Almanca olan kitabın, on beş yaşında, varlığı bitecek gibi göründü.

Buber, zulüm yıllarında Alman Musevîlerinden gördüğü ilgi ve övgüyü, yeni vatanında görmedi. Artık Almanca yazamazdı. İbranca yazmayı denemeliydi. İnsanlar; henüz, Almancada olduğu kadar muğlâk bir üslûpla yazmaya yetecek kadar iyi İbranca bilmediği konusunda ona takılıyorlardı.

* * *

I and Thou (Ben ve Sen), bilhassa Protestan teologlar arasında tutundu. Kendisini kuvvetle Yahudi olarak hisseden bir kişinin kitabının, öncelikle Protestanlarca takdir edilmesi, birçok insanı şaşırttı ve istihza ifâdesiymiş gibi düşünmeye sevk etti. Çok daha dikkate değer olan husus ise, Tanrı hakkında konuşmaya karşı keskin bir hücumun ve Tanrı'yla ilgili bilgiler karşısındaki iddiaların -hayatın dinî boyutunu teologlardan kurtarmak üzere devamlı teşebbüsler- teologlarca iyi karşılanmasıdır. Onlar, Buber'i, bir Musevî teolog olarak, cömertçe alkışladılar ve ne yapıyor, ne işliyor idi-

lerse, onu yapmaya devam ettiler. Ancak şimdi, konuşmaları, BEN-SEN (*I-Thou*) ve BEN-O (*I-It*) kavramlarına yaptıkları sık atıflarla zenginleştirildi.

Dünya Savaşı sonrasında kitap; bilhassa Birleşik Devletler'de ve yeniden keşfedildiği Almanya'da daha geniş ölçüde bir üne kavuştu. Yahudi katliamından sonra, örnek bir Musevî tipine karşı, yaygın bir sevgi ve hayranlık duyma ihtiyacı hissedildi. Bu, şiddetli bir yarışma değildi. Musevî olan büyük yazar ve bilim adamı kıtlığı yoktu; ancak, istenen şey, Yahudi geleneğini sürdüren ve öğreten bir örnek tip, bir hoca, -mümkün olursa, Musevî peygamberlerin çağdaş bir vârisi olabilecek kimse idi.

Yirminci asırda, ne Doğu Avrupa Musevîliği, ne de Amerikan Musevîliği böyle şahsiyetler çıkarmıştı. Hâlbuki bu her iki çok daha geniş toplumun kendisine kızma eğiliminde olduğu Alman Musevîliği, böyle birkaç kişi gösterebiliyordu. Buber'in, kendisiyle, İbranca Kitab-ı Mukaddes'in Almanca yeni bir tercümesini yapmayı üstlenmiş olduğu Franz Rosenzweig, 1929'da ölmüştü. Fakat II. Dünya Savaşı'ndan sonra bile, Baeck ve Buber vardı.

Şu sıralarda, Baeck de bir başka ün kazandı. Fakat savaş bittiğinde, yetmişli yaşlardaydı ve savaşın son kısmını Theresienstadt'ta geçirmişti, hayli zayıf ve dermansızdı. Ayrıca, davranışı daima fazlasıyla kibar ve ince idi ve hahamdı. Çok etkileyici bir şahıstı ve yılda bir sömestr ders vermek için geldiği *Hebrew Union College'de* (İbranî Birliği Koleji) hayranı olan hahamlık öğrencileri onu asla unutmayacaklardır. Tıpkı, hattâ daha fazla, ölümünden birkaç ay önce, Frankfurt'ta; uzun boylu, eğilerek konuşan, çok cesur, sekseni aşkın yaşına rağmen, notsuz, ilk zamanlarındaki kadar parlak şekilde anlatarak ders verdiğini duyanların unutamayacağı

gibi. İşte bu, tarihin geçmiş bir dönemine, hemen hemen yok olmuş bir medeniyete ait bir büyüklüktü. Theresienstadt dönüşünde, bu vesileyle, yeniden doğmaktan bahsetti ve yaşlılıkta, gençlik sembolü oldu. Fakat ondan ders alanlar, onun, kendilerinden biri olduğunu anlamadılar.

Martin Buber'in, Almanya'daki ve Amerika'daki kişisel görünüşü farklıydı. Çok ufak tefekti, uzaktan fark edilmesi pek mümkün değildi; hâli, tavrı ise, mesafe hissi yaratmıyordu. Parlak bir konuşmacı da değildi -hiç değilse bu son safhada. Görme yeteneği çok zayıf olduğundan, notsuz idare etmek hususunda eğitmiş olan Baeck'in aksine Buber, çoğu dinleyicinin takip edemediği uzun kâğıtlar okuyordu. Konferans bitip, sualler başlar başlamaz, ne kadar müstesna bir adam olduğunu gösterirdi. Bu, gereksiz bir gösteriş olsa bile, onun gerçek bir diyalog kurma ısrarından ileri gelmekteydi. Mesafenin üstesinden gelme gayreti; yaş, kültürel arka plân ve dil farklılıkları arasında köprü kurmak; dinlemek ve iletişim kurmak, onun unutulamayacak taraflarıydı. Bunu bilenler, onu, başlangıçta konferans vermekten alıkoymaya, tartışmaya öncelik verdirmeye çalıştılar. Fakat bunlar alelâde tartışmalar değildi. Bu vesilelerle, *Ben ve Sen* cisme bürünmüş oldu.

* * *

Buber'in küçük şaheseri, hiçbir zaman, ölümünden sonra olduğu kadar popüler olmadı. Ölümden sonraki bu zafer, muhtemelen, onun şahsiyetine az bir şey borçludur. Bu, daha büyük bir dalganın bölümüydü.

Kant ve Hegel'in Birleşik Devletler'e ulaşması, birkaç on yıl aldı. 1920'lerin Almanına ise, kırk yılda ulaştı.

Kafka, daha kısa zamanda ulaştı. Fakat 1924'te öldüğünde,

Almanya'da hemen hemen hiç tanınmıyordu. 1920'ler Almanına, Hesse ve Buber, Heidegger ve Brecht kadar ait değildi.

Buber'in, ölümünden sonraki geniş popülaritesi, kendisiyle sınırlanamaz. *Ben ve Sen*'i okuyanlar, Hesse'in *Steppenwolf*'unu ve Heidegger'in konuşmasını da okudular; ekseriya, onu okumadan önce, tıpkı, 20'ler Almanya'sındaki gençlerin yaptığı gibi. Bu, cinsel devrim, uyuşturucu merakı, yaygın bir Dostoyevski, Hint felsefesi ve Budizm hayranlığıyla birlikte gider. Bertolt Brecht'e duyulan ilgiyle, bütün hastalık belirtileri yeniden canlandı. Onun hassas ve romantik olmayan protestoları, Hesse ve Buber'in alkışlandığı zamanın arka plânına karşı protestolar olarak görülmeliydi. Brecht'in katılığı, bazı gençlerin isyan çalımına yol açtı. Fakat onların neo-romantizmi de gençler için özel bir çekiciliğe sahipti ve hâlâ da öyledir. Bir kitabın sürekliliği, ekseriya, kusurlarına az şey borçlu değildir.

* * *

İlk aşklarımız, üzerimizde iz bırakır. Çetin gençlik yıllarında, Hesse'in romanlarını sevdim ve Budizm ve Hint felsefesini, tarafsız kalma günahına davet veya teşvikmiş gibi görerek yaşadım. Buber, bana, mistisizmin, insanı dünyanın dışına götürmediğini öğretti. Ve eğer mistisizm bunu yaparsa, sözün gelişi, yazıklar olsun ona!

Buber'in diğer yazılarından, *Ben ve Sen'de* de bulunabilecek şeyi öğrendim: Tanrı'nın merkezî buyruğu, dünyevî olanı kutsal yapmaktır.

Ich und Duyu, onlu yaşlarımda okumadım ve daha sonra bu küçük kitabın üslûbu, beni, düalizmi kadar şaşırttı. Hattâ, Nietzsche'nin, ağdalı yazılmış olan *Zarathustra* (Zerdüşt)'ünden bile fazla. Dağlardaki güneşli bir sonbahar saba-

hının, açık, serin ve canlı havasından ve Nietzsche'nin daha sonraki nesrinde görülen canlandırıcı nüktesinden uzak bulunmaktayız. Öyle sanıyoruz ki, Tekvin'den öğrenilmiş olan, Kafka'nın üslûp sadeliğinden ötede bir yerdeyiz.

Hâlen, asrımızın pek az kitabı, Buber'in *Tales of Hasidim*'in (Hasidim Hikâyeleri) az sözle çok şey ifâde etme özelliğiyle boy ölçüşebilir. Orada Buber, mükemmeliyete ulaşmıştır. Onun kendi yazıları arasında, *The Way of Man According to the Teachings of Hasidism* (Hasidizm Öğretilerine Göre İnsanın Yolu) kıyaslanabilir güzellikte bir eserdir ki, Buber, kendi öğretisini yirmi sayfadan az hacimde, âdetâ imbikten çekmiştir.[2] O, aynı zamanda, Buber'in en iyi tercüme edilen eseridir, fakat kimin tercüme etmiş olduğunu ne hatırladı ne de öğrenebildi.

Ich und Du'nun üslûbu; dağınık ve iddiasız, ince veya hacimsiz olmaktan başka bir özelliğe sahip değildir. O, romantizmin geç çiçeklenmesini temsil eder; fikir verici, fakat son derece muğlâk olan dilin alaca karanlığında, bütün çerçeveyi bulandırma eğilimindedir. Buber'in Alman okurlarının çoğu, kaç paragrafın muhtemelen ne demek olduğunu söylemekte âciz kalacaktır.

Kitabın vuzuhtan mahrûm oluşu, onlara, mahzur gibi görünmez: açık bir derinlik delili gibi görünür. Gizemin çözümünün reddinde; tembellik, hürmet ve hayranlıkla karışık huşû hissi el ele gitmektedir.

Hasidik gelenek, hocaları bir salâhiyet atmosferiyle donatmak hususunda, Alman felsefesinin teamülleriyle aynı noktada buluşur. Bu muhit, öğrencinin itirazına veya tenkitçi sorgulamasına elverişli bir muhit değildir. Kişi, olabil-

[2] Benim *Religion from Tolstoy to Camus* (Tolstoy'dan Camus'ya Din) adlı kitabımda kısaltmadan tıpkı basılmıştır. (W. Kaufman'ın notu)

diği kadarını kavramaya gayret eder ve ilerde daha çok anlayacağını ümit eder.

Bu dünya geçici olabilir, fakat modern sanat ve şiir, piyesler ve filmler, Buber okuyucularını, bir kere daha, her detayın ne demek olduğunu sormamaya hazırlamaktadır. İnsan, sebepler ve tahlillerden şüphe edecek, Zen için, Hint bilgeliği için ve Buber'in kitabı için kendini hazır hissedecektir.

Buber'in kendisinin bile, yer yer, metnin kesin mânâsından emin olmaması, ihtimal dâhilindedir. İlk önce *Martin Buber,* 1963 adıyla Almanca, sonra da *The Philosophy of Martin Buber,* 1967 (Martin Buber'in Felsefesi, 1967) adıyla İngilizce olarak yayımlanan eseri üzerinde kendisiyle işbirliği yapan, yirmi dokuz dostane üslûplu eleştirmene verdiği uzun bir cevap, son yazılarından biriydi. Kitabın sonunda yayımlanan bu cevap, *Ben ve Sen* ile ilgili bazı görüşleri de ihtiva eder ve burada Buber der ki: "Onu yazdığım zaman, önüne geçilmez bir coşkunluğun büyüsüyle yazdım. Böyle coşkunluk sonucu doğan ilhamlar, kesinlik ve doğruluk uğruna bile olsa, değiştirilemez. Çünkü burada, ne kaybedileceği değil, sadece ne kazanılacağı düşünülebilir."

Nitekim Buber, kendi metnine yetki bahşetti ve bizzat kendisinin, onun tam mânâsını anlatamadığını îmâ etti. Muğlâk bölümleri herhangi bir tasfiye gayreti, uygun çağrışımları bertaraf edebilir. Bunun, mütercimi ne durumda bıraktığı açıktır!

IV

Kitabın üslûbunun, gerçekten ilhamın gücünü aktarıp aktarmadığından şüphe edilebilir. Sadece kitabın estetik yüzü, yer yer, *Schöngeisterei*'a benzer; üslûp yerli yerinde, kelimeler üzerindeki oyunlar, en hafif tabiriyle, ustaca görün-

mekte ve sun'ilikten nefret edenler nezdinde, bu ustalığın bir muhteva noksanını gizlemek için olup olmadığı tereddüdünü bile uyandırabilmektedir. Aslında o, derin antiromantik bir mesajı gizlemektedir.

Muhteva, form kadar romantik *görünebilir*... BEN'in, SEN ile, bir başka BEN olarak karşılaştığı birçok muhtemel ilişkiden, bir durumu seçip alır ki, bu, hemen hemen vecd hâlidir. Dikkatimizi bu tercih üzerine topladığımız sürece, onu bir romantik olarak görmekle sınırlanır ve mânâyı kaçırırız.

Buber'in en önemli fikirleri, olağandışı lisanıyla bağımlı olmadığı gibi, herhangi bir jargona da tâbi değildir. Aksine, her türlü jargondan kurtarılmak ister.

Kutsal olan, burada ve şimdi (*here and now*) olandır. Bilinmeye değer olan tek Tanrı, bilinemeyen; hakkında konuşulmaya değer olan tek Tanrı, hakkında konuşulamayan Tanrı'dır. Tanrı; konuşma, bilgi veya hattâ tecrübe objesi değildir. Ondan bahsedilemez, fakat onunla konuşulabilir; görülemez, fakat dinlenebilir. Tanrı ile mümkün olan tek ilişki: ona hitap etmek ve onun tarafından hitap edilmektir, burada ve şimdi -veya Buber'in ifâdesiyle, şu anda. Ona göre, Tanrı'nın İbranca adı *tetragrammaton* (YHVH), o VARDIR, demektir. *Er ist da*: O oradadır, diye tercüme edilebilir; fakat bu bağlamda, şöyle söylemek doğruya daha yakın olacaktır: 'O buradadır'.

Nerede? Auschwitz ve Nagasaki'den sonra, nerede? Etrafa bakıyor ve onu görmüyoruz. Ancak o, görülmez. Aslâ. Onu gördüklerini iddia edenler, onu görmediler.

Gerçekten bize hitap eder mi? Şiddetle istesek bile, onu işitebildik mi? Bizimle konuşur mu?

Kitabın ilk baskısının birinci sayfasında, sadece şu iki mısra ile karşılaşıldı:

So hab ich endlich von dir erharrt:

In allen Elementen Gottes Gegenwart.

"Böylece, sonunda senden aldım; / Tanrı'nın bütün unsurlardaki varlıklarını." Kaynak belirtilmedi, fakat bu epigraf, Goethe'nin *West-östlicher Divan*'ından alınmaydı. Bu da akla Goethe'nin çağdaşı William Blake'i getiriyor:

To see a World in a Grain of Sand

And a Heaven in a Wild Flower

Hold Infinity in the palm of your hand

And Eternity in an Hour

Kum tanesinde bir Dünya görmek

Ve cenneti bir yaban çiçekte,

Avucuna sığdır sınırsızlığı

Ve sonsuzluğu bir saate

Fakat Buber'in kitabında vurgu, aslında, 'bütün varlıklar' (*all elements*) üzerine değildir ve bu husus, elbette, 1957'de bu epigrafi kaldırmasının bir sebebidir. Onu niçin çıkardığı sorulduğunda: Yanlış anlaşılabilirdi, diye cevap vermiştir. İlk eserlerinden bazılarının daha sonraki baskılarında, panteist bir çerçeveye sahip olan bazı ibâreleri de değiştirdi. Fakat 1923'te, *Ich und Du*, Goethe'den bahis konusu alıntıyla çıktığında; Buber, daha evvelki *Reden über das Judentum*'un (Yahudilik Üzerine Dersler), kendi durumunu panteizmden ayırt etme isteğini açıklayan bir önsöz ekleyerek, bir derleme olarak yayımladı.

Epigraftaki 'sen' (*you*) ile kimin kastedildiğini sormalıyız. Goethe'nin Divanındaki mısralar; *The Innkeeper's Book-Das Schenkenbuch*'un (Hancı'nın Kitabı) sonundaki kısa diyalogda yer alır ve hancı, şaire hitap etmektedir. Bu diyalog, arizî olarak, ilk baskıdan sonra ilâve edilmiştir. Buber, acaba kimi düşünüyor olabilirdi? *Ben ve Sen*, ithaftan mahrûmdur, fakat devamında gelen *Zweiesprache* (1932: Diyalog), Buber'in karısı Paula'ya bir dörtlükle ithaf edilmiştir:

An P.
Der Abgrund und das Weltenlicht,
Zeitnot und Ewigkeitsbegier,
Vision, Ereignis und Gedicht:
Zwiesprache wars und ists mit dir.

"P. için.

Dünyadaki derinlik ve ışık, / Vakit ihtiyacı ve sonsuzluk arzusu, / Görünüş, oluş ve şiiriyat: / Geçmişte ve hâlde seninle diyalog."

Bu yüzden, *Ich und Du*'daki epigrafin, Paula Buber'e bir 'gizli atıf' olduğu düşünülebilir. Paula Buber'in, 1921'de yayımladığı kitabındaki bütün unsurlar, daha önceki çalışmasında putperestçe olmalarının aksine, bu sefer, Tanrı ile doluydu.[3] Rumuzların, kastedildiği şekilde anlaşılması çok güçtür. Fakat doğru anlaşılması hâlinde, kitapta; bir beşer olan BEN ile bir beşer olan SEN arasındaki gerçek ilişkinin esaslarının öğretildiğinin fark edilmesine yardımcı olur.

[3] Tırnak içindeki ifâdeyi, bu yorum ve epigrafla ilgili çoğu bilgiyi; Buber'in, mektuplarının ilk cildine yazdığı giriş bölümünde, kendi fikrini belirtmiş olan Grete Schaeder'e borçluyum. *Divanda*, Buber'in epigrafini takibeden iki mısraın, onun anlayışını desteklediğinin farkında olup olmadığını bilmiyorum: "Bana bunu nasıl bu kadar hoş bir şekilde veriyorsun! / Fakat asıl en hoş olan, senin hoş olarak gördüğün şeydir."

Bu kitaptaki merkezî fikrin, insanlar arası ilişkiler olduğu o kadar açıktır ki, eleştirmenler, bir ağaç ve bir kedinin izah edilmesinin hiç de gerekli olmadığını hayretle ifâde etmiş ve kesin bir anlamazlıkla itirazda bulunmuşlardır. Asıl vurgu, *You* üzerindedir, *Thou* üzerinde değil. BEN, SEN'inle karşı karşıya olduğum zaman, Tanrı vardır. Fakat gözümü SEN'den başka tarafa çevirirsem, Tanrı'yı ihmal etmiş olurum. SEN'i, yalnızca tecrübe ettiğim veya kullandığım müddetçe, Tanrı'yı inkâr etmiş olurum. BEN, SEN'inle karşılaştığı zaman, Tanrı ile karşılaşır.

'Tanrı' kelimesine artık ihtiyaç duymayanlar için, bu, biraz fazla olabilir; ihtiyaç duyanlar için ise, çok az. Fakat çok az mıdır acaba?

Benim koyduğum kanunları böyle ezerek

karşıma gelmenize kim sebep oluyor?

Bana beyhûde bağışlar getirmeyin;

Buhurlar, tütsüler benim için mide bulandırıcı.

Yeniay ve şabata, âyin çağırılarından,

Yeniay âyinleriniz ve belirlenmiş bayramlarınızdan,

Dayanamıyorum adaletsizliğe ve şatafatlı toplantılara;

Ruhum sıkıldı,

yoruldum bunlara katlanmaktan.

Huzuruma açtığınızda ellerinizi,

Kaçırıyorum sizden gözlerimi;

Çok dualar etseniz de,

Dinlemiyorum artık sizi;

Elleriniz kanla dolu.

Yıkayın, temizleyin kendinizi;

Kaldırın işlediğiniz kötülükleri

gözlerimin önünden;

Kötülüğe son verin,

İyilik yapmayı öğrenin;

Adaleti arayın, zulmü durdurun;

Babasızları koruyun,

Dulları savunun.

Bunlar çok az mıdır?

* * *

Ne de çok fazla. Yer yer biraz fazla gibi görünür. Buber, aşikâr gibi olan şeyler üzerinde hayli ısrarlı ve heyecanlı görünmektedir. Fakat kendini nakzeden peygamberlikler vardır ve İbranî peygamberliğinin doğru çıktığı da kastedilmedi.

İbranî peygamberleri, işitenler tuttukları kötü yoldan dönmedikçe, felâketlerin olacağını önceden haber verdi. Yeremya (Ermiya); Kudüs harap olduğunda, memnuniyet duymadı; başarısızlığından dolayı üzüldü.

Yunus, elbette, kehaneti, bu kehanetlerin gerçekleşmesinin ilerisine geçtiği zaman, kendini mağdur hissetti. Ancak bu, kıssadan hisse almak için bir fırsattır. Bu tür bir başarısızlığın bir zafer olduğu, ona ve bize anlatılmaktadır.

Buber, bana aşikâr görünen şeyler üzerinde bu kadar vurgu yapmasa ve birisi de bunun üzerinde ısrarla durmamış ol-

saydı, bunlar böyle aşikâr görünebilir miydi diye, insan, içtenlikle sormalıdır.

Bir din profesörü, öğrencilerine birer fert olarak davranmaya özen gösterdiği zaman, tuhaf karşılanabilir. Başka nasıl olabilir? Fakat benimle konuşmak üzere ve ders esnasında veya dersten sonra odama gelerek, benden bir şey talep eden her öğrenciyi, bana hitap eden bir BEN gibi düşünerek, onun *hakkında* konuşmaya değil, *SEN ile* konuşmaya gayret ederim. -Martin Buber'in tesiri olmasaydı, böyle mi olurdu?

Emin değilim ve aslâ bilemeyeceğim. Çocukluk ve gençlik aşkları, bizim parçamız hâline gelmişlerdir, bizden sökülemezler. Kesilebilen ayrı bir parça değildirler. Kan dolaşımımıza girmiş gibidirler.

* * *

Maamafih, bir kimse, 'Tanrı' kelimesine ihtiyaç duymuyorsa, bu hususun üzerinde bu tarzda durmakla insan, âdetâ cehalet taraftan gibi görünebilir. Bunun yerine, niçin, karşılaştığımız insanların kişi olması gerektiğini düşünürüz, demeyelim?

Bununla beraber, şöyle muhalefet etmemek zor görünür: başka ne olabilirlerdi ki? Bu, aşikâr değil mi? Buber, fazla şey söylemeden, her hâlükârda, bundan daha fazlasını söylemektedir.

Benim, SEN ile karşılaşmamda, o; Blake'in, bir kum zerresinde ve yabanî bir çiçekte bulduğunu bulmaktadır: sonsuzluk ve ebediyet -burada ve şimdi.

Buber, John Dewey'in, *A Common Faith*'de (Ortak İman) benzerini denediği şeyin çok daha iyisini, sosyal sahaya dinî bir boyut kazandırmayı başarmakla yapmıştır. Diğer din eleştirmenlerinin, şabbatı (*sabbath*) kaldırmak ve bizi hafta-

lık hayatla başbaşa bırakmak eğiliminde oldukları yerde, Buber, insanları; en az yedide altı kasvetli, yeknesak bir hayata mahkûm edecek bu dikotemiyle (*dichotomy*) mücadele eder.

İnsan, bir taraftan, sürekli şabbatta yaşayamazken; kendisini, pek ender fırsatlarda kaçabildiği, yavan, iki-boyutlu bir hayata teslim etmemelidir. Kutsal olanın yeri, bir Tanrı evi değildir; ne kilise, sinagog veya dinî okul, ne de haftanın bir günüdür ve kutsal olan vakit aralığı, yirmi dört saatten çok daha kısadır. Her gün Şabattır; günde birkaç kezdir.

Niçin hâlâ dinî terimler kullanılıyor? Daima yanlış anlaşıldıkları için onları kullanmamak, aslında daha iyi olabilir. Fakat başka hangi terimler var ki?

Yeni bir lisana, onu yaratacak yeni şairlere ve onu dinleyecek yeni kulaklara ihtiyacımız var.

Bu arada, hâlâ, az çok eski dillerde, eski kelimeleri ara sıra yeni tarzlarda kullanarak konuşan eski peygamberlere kulaklarımızı tıkarsak, âhenkten mahrûm kalacağız.

Geleneksiz yapabilecek kadar zengin değiliz. Yeni kulakları olan kişiyi bırakalım, onu yeni tarzda dinlesin.

* * *

Buber'in küçük kitabında, Tanrı, üçüncü bölümden önce, fazla görünmez. Ancak, bir mutezilin (*heretic*), bu son bölümü, rahatsız edici veya çok fazla görmesi gerekmez.

Kurumlaşmış dinin fazlasını itici bulmalarına rağmen, bütün kutsal dinî metinlerin boş sözler olmadığını düşünen teşkilâtlandırılmış din ile bağları olmayan kimseler, kendilerine sormalıdırlar: Tanrı nedir?

İbrahim, Yakup ve Eyüp'ün Tanrı'sını, filozofların ve teologların Tanrı'sına tercih edenler sormalıdırlar: Tanrı nedir?

Kitab-ı Mukaddes'i ve Doğu'nun kutsal kitaplarını, sadece bir edebî eser gibi okumaktan başka, kendi hayatlarıyla ilgili tecrübelerinin kayıtları olarak okuyanlar da sormalıdır: Tanrı nedir?

Sormazlar: Nasıldır? Öznitelikleri nelerdir? Âlim-i kül müdür, şunu şunu yapabilir mi, Varlığı ispat edilebilir mi, diye de sormazlar. Onu bildiklerinin ve sadece bir parça ilâve bilgiye ihtiyaçları olduğunun farkında değildirler. Ona inanmazlar bile. Sordukları, tabiatüstü Tanrı değildir. Bu durumda, teologların yardımı olsa bile, çok az olur.

Keşke kişi, sualinin anlamını bilse! Keşke onu lâyıkıyla sorabilse veya daha net olarak ifâde edebilse! O, gerçekten bir sual midir? Yoksa ifâde edebileceği kelime bulamadığı derûnî bir mesele midir?

Bu kitap, bu meseleye cevap vermektedir. İnsanlar, Tanrı'ya ezelî-ebedî SEN gibi hitap ederler, buna mukabil, onun tarafından kendilerine hitap edildiğini hissetmeleri -Buber, hitap edilirler, der- edebiyata ve hayata çok mânâ katar. Kitap, geleneği korumaz veya destekleme arayışında bulunmaz. Herhangi bir kurumu kollamayı, nerdeyse hedef edinmez bile. Artık, inancını kaybetmiş; fakat dinin olmadığı hayatın, bazı boyutlardan, mahrûmiyeti beraberinde getirip getirmeyeceği endişesini taşıyanlara seslenir.

V

Kitap, Yahudilikle işbâ hâlindedir. Buna göz yumulmakta ve belki, ekseriya olduğu gibi, inkâr edilmektedir. Yuhan-

na İncili'ne göre İsa anlatılmakta; Budha ve Upanişadlardan bahsedilmektedir. Yazar, çok bilgili, birçok gelenekten ayrılmış -Alman dilinin derindeki köklerini bilen, modern bir entelektüeldir. Bu metin, yazarın uydurduğu kelimelerin bolca bulunduğu bir eserdir, yine de, belirli bir kelimenin, gerçekten uydurma olup olmadığından kesin emin olmak güçtür. Buber'in; Luther'e, hattâ Eckhart'a ve ötesine kadar giden Alman edebiyatı bilgisi çok mükemmeldi. Tutuculuktan ve kelimenin hemen her anlamıyla muhafazakâr olmaktan bile uzaktı. Bu tür yaftaların ona en uygun düşeni, radikal olabilir.

Köklere geri dönme arzusuna kapıldı. Dili kullanışı, bunu her vesileyle ortaya koymaktadır. Nitekim, Franz Rosenzweig ile Kitab-ı Mukaddes'i tercümeye karar vermekle, bu büyük tutkusuna verimli bir alan bulmuş oldu. Zira İbrancada, bir kelimenin kökünü kavramadan ve aynı kökten olan diğer kelimelerle arasındaki ilişkiyi göz önünde bulundurmadan, gerçekte o kelimenin anlaşılamayacağı ileri sürülebilirdi.

Onun, Kitab-ı Mukaddesi tercümeye çalışması, Hıristiyanlığın köklerinin ötesinde, Yahudiliğin köklerine inme gayretini göstermektedir. Buber, *Shtetl* ve *Shulhan Arukh, Talmud* ve *Mishnah,* ve hattâ *Ezra* ve *Nehemiah*'ın ötesine kadar inmenin yolunu aradı. Peygamberlerin ve Musa'nın köklerine gitti. Bazı hususlarda onun Yahudiliği, Musa öncesi idi (*pre-Mosaic*).

Yunanlılar, ziyâdesiyle, göze hitap eden insanlardı. Görsel sanatlarda çok övülmüşlerdir; Homer'in destanları, göze hitap eden detaylarla doludur; görsel sanata yeni boyutlar katarak, trajedi ve komediyi meydana getirmişlerdir.

İbranîler, göze o kadar hitap edici değildiler ve gerçekten, görsel sanatlara karşı bir yasaklama getirmişlerdir. Üs-

telik, trajedi veya komedileri de yoktur. Kitab-ı Mukaddes'in Eyüp Peygamberle ilgili olan, bazen trajedi olarak adlandırılan bölümü, hiçbir görsel tasvire sahip değildir; zaten böyle bir şey kastedilmemiş ve aslında, buna meydan verilmemiştir.

Yunanlılar, tanrılarını zihinlerde tasavvur etmişler ve onları mermerde, güzel vazo resimlerinde göstermişlerdir. Aynı zamanda, sahneye koymuşlardır.

İbranîler, Tanrı'yı göz önünde canlandırmadılar (*visualized*) ve onu bir obje -görülen, müşahhas veya herhangi bir obje- hâline getirme gayretlerini yasakladılar. Onların Tanrı'sı, görülmek için değil, işitilmek ve dinlenilmek içindi. O, bir O (*It*) değil, bir BEN -veya bir SEN'di.

* * *

Helenizm öncesi ilk Hıristiyanlığa geri dönmek üzere gösterilen modern Hıristiyan çabaları pek çoktur. Bu çabalar, aynı zamanda, mahkûm edilirler.

Helenizm öncesi Hıristiyanlık, hiçbir zaman olmadı. Hıristiyanlığın üzerinde doğduğu toprak, Helenizmi üç yüzyıldan fazla bir zaman massetmişti. Pavlus, mektuplarını Yunanca yazdı ve o, Helenist bir Yahudiydi -ve elbette Yahudiliğe derin şükran borcu olan bir Yahudi, muhayyilemizi ne kadar zorlasak da, Helenizm öncesi bir Yahudi değil, Helenist bir Yahudiydi. Dört İncil de, Yunanca olarak, Pavlus'un mektuplarından biraz daha sonra yazılmıştır.

Hıristiyanlığın doğuşu, Tanrı'nın görülemeyeceği fikrinin reddine dayanır. İsa'yı büyük bir öğretici olarak kabul eden herkes Hıristiyan olmadı. Hıristiyanlar, onu Tanrı olarak bilenlerdir. Hıristiyanlar, Tanrı'nın, görülebilen, bir görüş ve tecrübe, bilgi ve inanç objesi olduğuna inananlardır.

Hıristiyanlık, tabiî ki Yahudilikteki köklerini inkâr etmedi. İsa'nın, Tanrı'nın oğlu olarak, Tanrı'yla birlikte, Tanrı olarak oturmak üzere göğe yükselmiş olması; muhakkak ki, Zeus'un oğlu Herakles'in, ilâhlarla beraber, bir ilâh olarak oturmak üzere göğe yükselmiş olması gibi bir hâdise değildi. Yunan tanrıları, yarı tanrıları ve Zeus'un oğulları zümresinin benzeri hâline de gelmedi elbette. O, vaaz etmişti ve işitilmek ve dinlenilmek istedi. Onun ahlâkî öğretileri, inananların eğitimi için, özenle kaydedildi.

Fakat bunlar, gerçekten dinlenilecek miydi? Yoksa onlar da, hayranlık ve belki, tartışma objeleri hâline mi geliyorlardı? Fertler, bu öğretilerin, kendilerine hitap ettiğini, kendileri için buyruk olduğunu hissedebildiler mi -kendi hayatını onlara anlatmalı mıydı?

Yeni dinî anlayışın bu olduğunu söylemek güç. Ahd-i Cedîd'in sürekli söylediğine göre, sadece İsa'nın ahlâkî öğretisine uygun yaşayanların göğün krallığına girmeyecekleri; bunun ancak, vaftiz olanlar, inananlar ve ekmek ve şarap âyinine katılanlar -Yuhanna İncil'inin ifâdesine göre, 'bu ekmek'i yemek- için mümkün olacağı, Yuhanna İncili'nden başka yerde, daha vurgulu ifâde edilmez.

Pek tabiî, Hıristiyan inancı, Yahudi inancından tamamen farklı değildir. İtimat ve güvenden mahrûm değildir; Pavlus ve Luther'in iman tecrübesinde, Yahudiliğe ait bu unsurlar, özellikle önde ve önemli idiler. Bunlar, Hıristiyanlıkta, bütünüyle eksik değildir. Yine de, bu Yahudi imanı aslâ yeterli sayılmaz. Hıristiyan imanı, daima, inanılması gereken iman şartlarına odaklanmıştır ve kurtuluşa ermek isteyenlerin tam olarak neye inanmaları gerektiği konusunda pek çok ihtilâf vardır.

Reformasyon; görsel imajları kaldırınca, inanılması gereken doktrinlerin safiyeti üzerinde daha ciddî olarak durmak gerekecektir. Luther'e göre, ekmek ve şarap, İsa'nın etini ve kanını temsil eden semboller olmaktan başka bir şey değildir -aksi hâlde, Ulrich Zwingli'yle aynı gaye etrafında birleşmiş ve Protestanlığın bölünüp parçalanmasını önlemiş olabilirdi-; fakat et ve kan, başlı başına; Tanrı'nın bir obje olarak görülmesidir.

Buber böyle şeyler söylemez; ben de, kendi fikirlerimin sorumluluğunu onun üstüne atmak istemem. Onun görüşleri, *Two Types of Faith* (İki Tip İman), benimkiler ise, *Critique of Religion and Philosophy* (Din ve Felsefenin Tenkidi) ve *The Faith of a Heretic* (Bir Heretik'in İnancı) adlı kitaplarda açıklanmıştır. Bu meseleleri burada niçin açtım? Çünkü, birçok Hıristiyan'a ve bir kısım Musevîlere göre, "Buber, gerçekte, Hıristiyanlığa, Yahudiliğe olduğundan daha yakındır" fikri, itirazsız kalmamalıydı. Aslında, *Ben ve Sen*, Yahudi imanının en büyük dokümanlarından biridir.

* * *

Kitabın merkez kavramlarından biri de, *Umkehr*'dir. Bu, Buber'in, 'dönüş' anlamındaki İbranca *t'shuvah* kelimesine bulduğu Almanca karşılıktır. Bu isim, Kitab-ı Mukaddes'te bulunur, fakat özel bir anlamda değil; nitekim, Yahudi edebiyatında ve cemaatle yapılan dualarda da bilinen bir kelimedir. Bu fiil, burada bizi ilgilendiren anlamlarda, İncil'de sık sık kullanılmıştır; *Tesniye* 4: 30 ve 30: 2, *İşaya* (*Isaiah*) 10:21 ve 19:22, ve *Yeremya* (*Jeremiah*) 4: 1. Pek çok örnek arasından birkaç tanesi bunlardır, *Tanrı'ya dönüş*, demektir.

Modern okuyucu, bunun, bir Kilise terimi, muhtemelen, vaizlerce tutulan bir kavram olduğunu, fakat teşkilâtlanmış

dine pek itibar etmeyenler için önemsiz olduğunu düşünme eğilimindedir. Aslında bu, hiç de Kilise ve papazlığa ait olmayan ve teşkilâtlı dine karşı tehdit oluşturan bir fikirdir. Hıristiyanlık, bilhassa onun zımnen reddi üzerine kuruludur.

Yahudi doktrini, insanın herhangi bir zamanda Tanrı'ya dönebileceği ve onun tarafından kabul görebileceği görüşündedir. Hepsi bu kadar. Fikrin bu sadeliği şaşırtıcıdır. Bunu, Hıristiyanlığa daha yakın bir dile çevirelim -bu arada, Buber'in böyle bir şey yapmaktan kaçındığını belirtmeliyim-: Tanrı, tövbe edenleri herhangi bir zamanda affeder.

İbranî geleneğinin vurguladığı tövbe, zihinsel bir durum olmayıp, fiilî bir dönüştür. Yom Kipur, Büyük Kefâret Günü'nde, dünyadaki bütün sinagoglarda Yunus'un Kitabı okunur. Yunus, "Kırk gün var, Ninova yıkılacak" diye haykırdığı zaman, kral, halkına seslendi "Her kişi, tuttuğu kötü yoldan ve uyguladığı şiddetten dönsün. Kim bilir, Tanrı da vazgeçebilir..." Ninova, İsrail krallığını zapt etmiş, Samaria'yı yakıp yıkmış ve on aşireti yıkıma sevk etmiş olan Asurluların başkentiydi. Onların değişmelerini ve bazı dinî ahkâm ve âyinleri yerine getirmelerini talep etmeden, acaba Tanrı onları affedebilir miydi? "Tanrı, onların yaptıklarını, kötü yoldan nasıl döndüklerini gördüğü zaman, onlara geleceğini bildirmiş olduğu musibetten vazgeçti..."

Bu dönüş (kötülükten yüz çevirme, m.n.) kavramı, Yahudiliğin esasıydı ve hâlen öyledir. İşte bu fikre hürmeten, yılın en büyük tatilinde, daima Yunus okunur. Fakat Pavlus'un Ahd-i Cedîd'deki teolojisi, bu doktrininin kesinlikle reddi üzerine kuruludur. Roma Katolik ve Yunan Ortodoks Kiliseleri, Luteranizm ve Kalvinizm de öyledir. Pavlus'un dikkatle hazırlanan iddiası, Tevrat'la (Musa'nın kanunu) kurtuluşun imkânsızlığı ve İsa'nın kefâret olarak ölmesi zorun-

luluğu, Tanrı'nın, dönüş yapan hiç kimseyi affedemeyeceğini gerekli kılar.

Eğer geri dönüş doktrini hakikat ise, Pavlus'un teolojisi çöker ve "İsa, beyhûde yere ölmüştür." Vaftiz ve günah çıkarma veya ekmek ve şarap âyinine gerek kalmaz. İnsan, Tanrı ile doğrudan doğruya ilişki kurar ve aracıya ihtiyaç duymaz.

Buber'in kitabının bütünü, böyle aracısız ilişkilerle uğraşmaktadır; hem bu konuda hem de özellikle vurguladığı geri dönüş meselesinde, Yahudi dinî geleneğini yüksek sesle ifâde eder.

İngilizce ilk tercümede *Umkehr* kelimesinin, 'tersine çevirme' (*reversal*) hâline gelmiş olması, derin bir anlaşılmazlığın hem sonucu ve daha sonra hem de sebebi olmuştur. Yirmi yıl sonra, ikinci baskıda bu kelime 'dönen' (*turning*) olarak değiştirildi. Bu arada, *Thou* (SEN) kelimesinin seçilmiş olması, Tanrı'yı uzaklaştırmakta ve Buber'in kitabını kaplamış olan yakınlık duygusunu yıkmasa bile, küçültmekte payına düşeni yapmaktaydı.

Buber'in ömür boyu süren siyonizmi, büyük ölçüde, onun yeni bir hayat tarzı ve yeni tip bir topluluk yaratma arzusundan kaynaklanmaktadır. Onun siyonizmi, politik olmaktan çok, kültüreldi; fakat 1938 yılında, İbranî Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Sosyal Felsefe Kürsüsü'ne (İlk önce, Pedagoji Kürsüsü teklif edildi, fakat onu istemedi) tâyinini kabul ederek Kudüs'e gittiğinde, bu siyonizm anlayışının, hiç de politik siyonizmle uyuşmayan bir anlayış olmadığı görüldü.

İlk tercümede tekrarlanan *Thou* kelimesi, insanları, Buber'in bir teolog olduğu yolundaki yaygın görüş noktasına çekti. Kitap, esas olarak, insanın diğer insanlarla ilişkilerini

ele alır. İkinci bölümde ise, yabancılaşma (*Verfremdung*) konusu ön planda yer alır.

Kitabın hedefi, Tanrı hakkında bilgiyi yaymak değil, hiç değilse büyük ölçüde, modern toplumdaki muayyen eğilimlere teşhis koymak -Batı'da 'hasta' topluma gönderme yapmak moda olmadan kırk yıldan fazla zaman önce, Buber 'hasta asırlar'dan bahsetmektedir- ve yeni bir topluluk duygusu geliştirmek suretiyle hayat kalitesinin köklü bir şekilde nasıl değiştirilebileceğini göstermektir.

Bu kitap, teşkilâtlanmış dinde kendine yer bulamayan dindarlığa hitap ettiği için, teolojinin ölümünü sürekli kılacaktır. Kitap, esas ilgi alanı din değil, sosyal değişim olan insanlara hitap etmektedir.

Fakat kitap hakkında bundan çok daha fazla söylenecek şey vardır.

* * *

Nasıl okumak gerektiği, Buber'den öğrenilebilecek en önemli şeyler arasındadır. Ben de ondan mı öğrendim? Emin değilim ve hiçbir zaman bilemeyeceğim. Fark eder mi? *Siz*, bu kitaptan öğrenebilirsiniz.

Modern insan, iyi okumayı aslâ öğrenmemiş, doymak bilmez bir okuyucudur. Rahatsızlığın bir bölümü, saçma şeylerin, yani okunmaya pek değmeyen şeyleri okumanın öğretilmesidir. (Bir zamanlar, Yahudi çocukları, okumayı Kitab-ı Mukaddes okuyarak öğrenirdi.)

Başlıca gazete ve dergiler -gelip geçici, imzasız, çöp tenekesine giderken göz gezdirilebilecek değersiz şeyler- okunarak, okuma bitirilir. Herhangi bir süre için hatırlama isteği duyulmaz; sanki böyle olsun diye yazılmış gibidirler; ve okunuş tarzı

da, bu tespite iki misli kesinlik kazandırır. Okunan şeyin arkasında bir şahıs, hattâ bir kurul bile yoktur. Başlangıçta bir kimse yazmış -eğer buna yazı denebilirse- ve daha sonra, muhtelif insanların onu değiştirme sırası gelmiştir. Sonuçtan kimse sorumlu değildir; nadiren ciddî bir cevaba lâyıktır. Okulda okumayı öğreten kitaplar gibi, kısa zamanda unutulmaya mahkûmdur. Onlar da ekseriya anonim idiler veya öyle olmalıydılar.

Ergenlik döneminde öğrenciler, ansızın okumaya değer kitaplara bilinçsizce yöneldiler, fakat genel olarak, onları nasıl okuyacaklarını bilmezler. Bunlar öğretilmemiştir; eğer bir içgüdü onları iyi okumaya sevk etmişse, ödevlerini bitirir bitirmez, hiçbir şekilde farkları ayırt edici olmayan sualler sorulursa, şu ihtimaller vardır: Ya kötü okuduklarını hissetmelerine sebep olursunuz, ya da hayatlarının geri kalan kısmında yapılmaya değer şeylere zarar vermiş olursunuz.

Bir kitap tarafından, onun arkasındaki insan tarafından, sanki bir kimse bize doğrudan doğruya bizimle konuşuyormuş gibi, bize hitap edildiğini hissetmeyi öğrenmeliyiz. İyi bir kitap veya deneme veya şiir, öncelikle kullanıma sunulacak bir obje veya bir tecrübe objesi değildir: O, Senin, bana hitap eden ve bir cevap isteyen sesidir.

Kaç kişi Buber veya Kierkegaard'i; Nietzsche veya Hegel'i; Tolstoy veya Euripides'i veya Kitab-ı Mukaddes'i böyle okumuştur? Çok az sayıda herhâlde. Fakat Buber, kendisinin bu şekilde okunmasını ister.

VI

Buber'den, nasıl tercüme yapılacağı da öğrenilebilir. Hiçbir yer, onun öğretisinden daha radikal değildir. Onun, hiç-

bir yerle, İngilizce konuşan dünyanın akl-ı selîmi ile olduğundan daha derin şekilde arası açık değildir.

Şimdiye kadar yayımladığı hiçbir şey, Almanya'daki okuyucularına, Kitab-ı Mukaddes'in tercümesi kadar saçma gelmedi. Bilinen şey, anlaşılmaz hâle gelmiş görünüyordu.

Başlangıçta, bu olanlar, en azından, Buber kadar, Rosenzweig'in uzlaşmaz tabiatı yüzündendi. Fakat Buber, Rosenzweig'ın ölümünden sonra bile devam etti ve ne hicivler ne de tenkitler onu yumuşatabildi. 1938 yılında Almanya'dan ayrıldığı zaman, muazzam gayret gerektiren bu büyük teşebbüs, hemen hemen tam bir kayba dönüştü.

Savaştan sonra, iki Alman yayıncı, teşebbüsüne tekrar başlamasını istediklerinde, çok memnun oldu. Bu işi yaptı ve ölümünden kısa bir süre önce tamamladı. Hasidizm görüşü, Buber'inkinden farklı olan büyük âlim Gershom Scholem, başarılmış eseri ortaya çıkardı ve şu sözü ekledi: "Fakat onu kim okuyacak?"

20'li 30'lu yıllarda haddini aşar gibi görünmüş olan şeyler, yalnızca, zamanına göre ileriydi. Nesir ve şiirin, artık pek kolayca erişilebilir olacağını beklemeyen yeni nesil, Buber'in Kitab-ı Mukaddes tercümesinde fevkalâde bir güçlük bulmaz. O, Almanya'da çok okunur.

Buber'den, mütercim olarak öğrenilebilecek şey, gerekli araç ve teknikler araştırılmadan önce, tercüme edilecek yazarla, esasta bağlantı kurmaktır. Bir mütercim olarak, karşı karşıya olduğum metni, serbestçe ele alacağım bir obje gibi kullanma hakkına sahip değilim. O, benim serbest faaliyet göstereceğim veya idare edeceğim bir yer değildir. Onu, bir başlangıç noktası veya başka herhangi bir şey olarak kulla-

namam. O, bana ihtiyacı olan bir insanın sesidir. Ben, onun konuşmasına yardım etmek için varım.

Eğer kendi sesimle konuşmayı tercih edeceksem, bunu -başka vesilelerle- yapmakta serbestim. Kendi düşüncelerimi, teşbih ve tasvirlerimi, üslûbumu yutturmaya kalkışmak, tercüme yapmak iddiasında bulunduğum insanlara karşı dürüst olmayan bir davranıştır.

Dünya aldatıcıdır (*Mundus vult decipi*). Dünya, hilekârlığa göz yumar. Dünya, buna hilekârlık demez.

Nazım söz konusu olduğunda: En önemli olan şey, mütercimin bir şiir yazmasının kendi hak ve salâhiyeti dahilinde olmasıdır, der. Bu saçmalığın, bu kadar çok aydın tarafından kabulü, başka zaman ve diyarlarda, bu kadar çok, dinî ve siyasî saçma inancın aydınlarca kabul görmesini anlamamıza yardım eder. Birkaç mûteber kişi, prestijlerini kullanarak, bir kere cür'etkâr bir iddiayı takviye ederse, o, kendini ispat etmiş gibi, bitip tükenmeden tekrarlanan bir klişe hâline gelir. Herhangi bir itiraz, bir itizal (*heresy*) olarak telâkki edilir; ki, bu, onu seslendirenlerin, nasıl ona müntesip olmadıklarını gösterir: Fikirler, hak ettiklerine göre değerlendirilmek yerine; birkaç şöhretli isim sayılıp dökülür ve belki de bazı kötü örneklerle karşılaştırmaya tenezzül edilir.

Kendiliğinden şiir kabiliyeti olan kimse, şiir yazmalıdır; fakat, şiirinin mânâsı veya âhengi gerçekte oldukça farklı ise, onu başka bir kimsenin şiirinin tercümesi olarak sunmamalıdır. Hiç değilse, âhenk veya mânâ aynı olmadığı hâlde, aynı olduğunu iddia etmemelidir.

Ses âhengi (ihtizaz) çok önemlidir ve genellikle mânâya renk verir. Eğer neyin ciddi ve neyin latife yollu (kinaye) söylendiğini bilmezsek, mânâyı bilmeyiz. Neyin hafif, neyin cid-

diyetle söylendiğini, nerede kelime oyunlarıyla dikkat çekildiğini, bir şeyin istihza mı, yoksa bir alıntı mı, bir îmâ (*allusion*), bir başka sanatkârın üslûp saçmalığının taklidi (*pastiche*) veya ciddî bir eserin gülünç şekilde taklidi (*parody*), şiddetli hicivle karışık tenkit (*diatribe*), cesurca kelime uydurma (*coinage*), bir klişe, bir hicivli şiir (*epigram*) veya müphem mânâlı bir ifâde (*ambiguous*) mi olduğunu bilmek zorundayız.

William Faulkner'ı İngiliz İngilizcesi (*British English*) karşılıklarıyla çeviren bir Alman mütercim, halkı rahatsız etti. Eğer yazara sâdık kalmak için büyük gayret sarf etse, yayıncısı ona -işler ABD'deki gibi yürürse: "Arkadaşım, bu, âdetâ Almanca değil" diyebilir; kendi ismiyle yayımlanabilecek bir tek sayfa yazamayacak olan erkek -çoğu zamanda bir kadın- editörden, tercümeyi idiomatik' hâle getirerek tekrar yazması istenecektir. Bize; her kitabın, günün diliyle çevrilmesi gerektiği için, her neslin, kendi tercümesine ihtiyaç duyduğu anlatılır. Eğer nazım söz konusuysa, Eliot gibi olması daha iyidir. Heyhat, artık değil; yeni bir tercümeye ihtiyacımız var. Fakat evvelâ, niçin Goethe, Hölderlin veya Rilke; Eliot gibi ifâde edilsin? Buna mukabil; niçin Eliot, Rilke gibi -ve sonra belki Brecht gibi- ve şimdi de, yayıncı veya eleştirmenin modern olarak düşündüğü bir kimse gibi ifâde edilsin?

Bir şairi okumak demek, muhakkak ki, büyük ölçüde onun sesini -kendisinin, farklı ve özel, yeni tarzdaki ifâdesini işitmek demektir. Orijinalinden okunan nazmın, nesirden daha iyi anlaşılması ihtimali yok değildir. Fakat tercümeye gelince, roller tersine çevrilir.

Tekrar edeyim, kendi görüşlerimi Buber'e yüklemek istemem. Onun tercüme ettiği, Kitab-ı Mukaddes'ti. Buber'den ve -doksan iki ilâhîyi ve Yehuda Halevi'nin şiirlerini de, çok parlak bir hâşiyeyle tercüme eden ve Buber'e ithaf eden Ro-

senzweig'dan öğrenilecek dersleri, belki ben *büyütüyorum.* Mesele, Buber'i bir otorite olarak takdim etmekten ziyâde, bu kitabın bazı zımnî ibârelerine işaret etmektir.

* * *

Buber, kendi tercüme ettiği gibi tercüme edilmelidir. İfâde onun, düşünceler, tasvirler ve üslûp onun olmalıdır. Okuyucu, öfkeden çıldırarak, "Fakat bu, sanki İngilizce değil," diye bağırırsa, şöyle cevap verilmelidir: "Doğru, fakat orijinali de, sanki Almanca değildir." İmlâ ve gramer ihlâlleri, uydurulmuş kelimeler ve daha başka tuhaflıklarla doludur; ve Buber, üslûbu ile, hayatı boyunca bir efsâneydi.

O, çok zor okunur. Herhâlde, sadece bir kere, bilgi için, çabucak okunmayı istemedi. Okuyucuyu yavaşlatmak, onu, birçok cümle ve paragrafı tekrar ve hattâ kitabın bütününü bir defadan fazla okumaya mecbur etmek çabasında idi.

Üslûp, bu kitabın en iyi tarafı değildir, bir tarafı ve hattâ önemli bir tarafıdır. Kimse kitabı, paragraf paragraf; işini ciddîye alan ve müsveddesini düzeltip duran bir mütercimden daha yavaş çiğnemek zorunda değildir. Kimse kendi kendine, kelimeler üzerinde oynamanın metne, gerçekten bunu yapmaya değecek bir şey ilâve edip etmediğini, mütercimiden daha sık sorma durumunda olamaz. O, metnini geliştirme çabasına girişir girişmez; sadece en göze çarpan kelime oyunlarını korurken, diğer taraftan, tâlî derecede olanlarını atlar veya özen göstermezken, muhtemelen, yakalayamadıklarını kendisine ait en uygun kelimeyle ikame ederken, hileye veya yanlışa giden yolun neresinde durmalıdır?

Sıfatlar yığınla kullanıldığı ve bazıları ona kesinlikle lüzumsuz geldiği zaman, iki satırlık bir söz kalabalığını, kuvvetli bir tek kelimeyle değiştirmeli midir? Uzun ve muğlâk

cümleleri, kısa ve anlaşılır hâle getirebilir mi? Bütün müphem ifâdeleri, en beğendiği anlam lehine çözmeye karar verebilir mi? Ona zayıf görünen şeyleri, kusurları örtebilir veya atlayabilir mi? Yazarın, düşünmüş olsa, beğenebileceği ve belki kitabını İngilizce yazmış olsa, onun da kullanacağı ve eğer mütercimin müktesebatını ve hassasiyetini daha fazla paylaşmış olsa, kabul edebileceği birkaç uygun imaj, acaba ilâve edilir mi? Acaba, bir iki düşünce de eklemeli mi?

Kitabın birçok kusuru var. Bırakın, daha iyisini yazabilecek bir kimse bunu alelacele yapsın! Fakat tercüme edilen bir metne müdahale etmek ve bir kimsenin buluşunu başka bir insana atfetmek, ruha aykırı bir günahtır.

* * *

Yapılması gereken şey açıktır. Ancak, yapılabilecek başka bir şey daha vardır. Bu da, kitabın tercüme edilemez oluşudur.

Kelime oyunları ile doludur -eğer bu size saygısızlık gibi gelirse, oyunlar demeyelim ki bu, İngilizcede yapılamaz. Tercüme edilemez olan şey, nasıl tercüme edilebilir?

Notlar ekleyerek. Arada sırada Almanca kelimeleri de vererek. Açıklamalar yaparak.

Fakat şimdi, metin çok daha az durgun görünüyor. Bir not okumak üzere, okuyucu yolundan alıkonuyor. Bir paragrafı tekrar okumak için geri döndürülüyor. Bu kadar çok kesintiyle okumuş olduğundan, kesintiler olmadan ikinci defa okumak zorunda kalıyor.

Rilke'nin *İdiot'un Şarkısı*'nı buraya almak uygun olur!- Bu kitaptaki bazı temel terimleri karşılamak güçtür. Örnekler, notlarda bol miktarda mevcuttur. Burada birkaç noktayı izah etmek yeterli olacaktır.

Buber, *Ur* ön ekini sever, bunun İngilizce tam karşılığı yoktur. *Urgrossvater*, büyük-büyükbabadır; *Urgrossvater*, büyük büyük büyükbabadır. *Urwald*, eski devirlere ait, balta girmemiş orman demektir; aslı *Ursprung*'tur. Bunlar ortak kelimelerdir, fakat bu ön ek, sonsuz sayıda kelime uydurma imkânına yol açar. Müteakip sayfalarda, belli başlı olanların karşılıkları verilmektedir.

Buber, (sıfatlar için) *haft* -ve (isimler için) *haftigkeit*- son ekini de sever. Bu, tamamen farklı iki anlama gelebilir. 'Sahip olma' demek olabilir: Meselâ, *lebhaft*, canlı, neşeli (lafzî olarak: hayat sahibi), *launenhaft*, huysuz (huy sahibi günü gününe uymaz), *tugendhaft*, faziletli (fazilet sahibi). Fakat bu son ek, aynı zamanda 'gibi bir şey' anlamına da gelebilir: *marchenhaft*, efsanevî (peri masalı benzeri bir şey). Bu son ek, sonsuz sayıda kelime uydurma imkânına yol açar; bazen de iki anlamdan hangisinin kastedildiği tam olarak açık değildir. Buber, ekseriya, kesin olarak ikincisini kastedeer: Açıklık noksanını ileri sürmek veya tâbiri caizse, lisanın yetersizliğini vurgulamak için, son ek ilâve eder.

Onun en makbul kelimelerinden biri olan *Gegenwart*, ya geçmiş ve gelecek zıddı olan şimdi ya da ilk baskıdaki epigramda Tanrı'nın varlığından bahsederken kullandığı 'varlık, mevcudiyet' anlamına gelebilir. Alman dili, kelimenin bu iki anlamını ayırmaz; bunu, Buber de yapmaz. Bu güçlüğe ilâveten, *present*, İngilizcede farklı anlamlara gelebilen bir kelimedir: 'hediye' demek de olabilir. Müteakip sayfalarda bu kelime, bu anlamda hiç kullanılmamıştır. 'Varlık' (*presence*) kelimesi gibi, münhasıran *Gegenwart*' karşılamak üzere kullanılmıştır.

Gegen, karşı demektir; fakat bir ön ek olarak, pek çok kelimede görünür ve Buber, bunların birkaçını kullanır. *Gegenstand*, obje (lafzî olarak: karşısında olunan şey) anlamında kul-

lanılan Almanca bir kelimedir. *Gegenüber,* yüz-yüze (lafzî olarak: karşısında) demektir ve bu kelime, yeri geldiğinde, bir ön ek hâline gelebilir ve birçok farklı yapıda görünür. Bu kitapta, bütün bu durumlarda, 'karşısında durmak, karşı karşıya gelmek' (*confront*) kelimesi kullanıldı. *Begegnung* (isim) ve *begegnen* (fiil) kelimeleri, istikrarlı bir şekilde 'karşılaşmak' (*encounter*) kelimeleriyle ifâde edilmiştir. Bu listeye devam edilebilir, fakat notları önceden buraya almaya gerek yok.

Buber'in, *Wirklichkeit* ile *wirken*'i ısrarla birleştirmesini; İngilizcede, bir dereceye kadar, (gerçeklik) *actuality* (*reality* -gerçeklik, fiilen var olan şey- kelimesini, nadiren *Realität*'ı kullandığı zamana saklayarak) ve çeşitli tarzlarda fiil için, *act* (hareket etmek) kelimeleri ile karşılayabiliriz. Yazar, biz dua ettiğimiz zaman, elbette Tanrı'dan herhangi bir şeyi *erwirken* edememize rağmen, inanılmaz gibi görünebilir, biz Tanrı'ya *wirken* edebiliriz, dediği zaman; mütercim, Tanrı'ya uygun olarak yaşayabilir, davranabiliriz (*act on*), fakat ondan hiçbir şeyi zorla isteyemeyiz (*exact*), diyebilir.

* * *

Buber'in merkezdeki kelimelerinden biri *Wesen*'dir.

Kelime, az bilinen bir kelime değildir ve Almanca felsefî terimleri biraz bilen kimseler, onun; öz, mahiyet anlamına geldiğini bilir. Onlar, Buber'e bazen egzistansiyalist ve diğer bazı filozoflara ise, daha nadiren, esansiyalist dendiğini de bilirler. Fakat bu kitapta *Wesen,* devamlı surette tekrarlanır. Bazen, kastedilen şeyin 'öz, mahiyet' olduğu açıkça anlaşılır; bazen, biraz daha idiomatik olarak, 'tabiat' denebilir; fakat çoğunlukla, bu terimlerin her ikisi de bir anlam ifâde etmez.

Wesen, herhangi 'bir varlık' (*a being*) da demektir veya sözün bağlamından, çoğul olarak kullanıldığı anlaşılırsa,

'varlıklar' (*beings*) anlamına da gelebilir. İşi daha fazla karıştırmak için, bazen, çok daha fazla bilinmeyen *Wesenheiten* kelimesiyle karşılaşırız ki, onu kullanmadan, daha kolay tercüme yapabiliriz; fakat Buber, tercihini, az kullanılan ve yeni icad edilmiş olan kelimelerden yana koyar.

Öz (*essence*) ve varoluş (*existence*) arasında hiçbir tezat söz konusu değildir. Kastî olarak böyledir. Karşılaştığım her varlık, öze ait olarak görülür. Bir varlıktan başka hiçbir şey de, öz değildir. Bir şeyi bütün varlığımla veya bütün özümle (*essence*) yapmam, aynı şeydir.

Özler âlemi ve özsel olan şey (*essential*), bu dünyanın dışında, ötede (öbür dünyada) değildir. Özsel, her ne ise -burada ve şimdi olandır.

Eğer romantizm, şimdiki zamandan kaçışsa, burada ve şimdi kavşağından kurtulma özlemi ise; geçmişe, tercihen Orta Çağa; veya geleceğe, uyuşturucuya, karanlık veya alaca karanlık başka dünyalara kaçışsa -eğer romantizm, olgular hariç, hiçbir şeye katlanamazsa- o zaman, hiçbir şey, bu kitabın merkezdeki çağrısından daha az romantik olamaz.

Hic Rhodos, hic salta!

"Rodos burada, burada da atla [da görelim]!" Bu, Ezop'un adamına, Rodos'ta büyük atlayışıyla övündüğü zaman söylenen sözdür.

Hegel, *Philosophy of Right* (Hukuk Felsefesi) adlı kitabının önsözünde, Eflatun'unki ile kendi yaklaşımı arasındaki tezadı göstermek üzere yaptığı karşılaştırma münasebetiyle, bu epigramı (klişeyi) zikretti. O, devlete, nasıl olması gerektiğini öğretmeye çalışmıyordu: *Olanı* kavramak, felsefenin işidir; çünkü *olan*, akıldır... Hafif bir değişiklikle, bu epigram şöyle söylenebilir (*rhodon*, gül (*rose*) kelimesinin Yunancası olduğuna göre):

"*Gül* burada, *dans et* burada..."

'Şimdi'nin kavşağında, aklı 'gül' olarak kabul etmek ve dolayısıyla, şimdi'de haz duymak -bu aklî içgörü bize, gerçeklikle *barışıklığı* getirir; ki bu, içten gelen bir istekle, içten gelen bir *kavrama* isteği ile karşılaşmış olanlara felsefenin bahşettiği bir lûtuftur..." Hegel ile Buber arasında bağlantı kurmak, tuhaf görünebilir. Fakat Franz Rosenzweig, 1920'de, bu önsözden uzun uzun bahsettiği *Hegel and the State* (Hegel ve Devlet) hakkında iki ciltlik büyük bir eser yayımlamıştı. Buber ve Hegel arasındaki farklar, benzerliklerinden çok çok fazladır. Fakat buluştukları husus, her türlü öbür dünya fikrine karşı oluşlarıdır. Onlar, güzellik ve kefâret, her ne olursa, 'şimdi'de bulunabileceği üzerinde ısrarla durur ve ümitlerini herhangi bir 'öte'ye bağlamayı reddederler.

Ich und Du (Ben ve Sen), vaatler ve ümitlerden sakınan kadın ve erkeklere hitap eder: sebatla, 'burada ve şimdi' tarafını tutar. Bu, Hillel'in sözlerinde ifâdesini bulan bir vaazdır:

Eğer ben yalnız kendim içinsem, neyim ben?

Ve eğer şimdi değilse, ne zaman?

Martin Buber'in Terk Ettiği Bir Plân

"On the History of the Dialogical Principle" (Diyalog Prensibinin Tarihi Üzerine) isimli bir makalede, Buber, şöyle anlatır:

Ich und Du (Ben ve Sen)'nun hâlâ kaba durumdaki ilk müsveddesi, 1919 sonbaharından kalmadır. Başlangıçta bu, muhtevasını 1916 yılında kısaca özetlemiş olduğum beş cilt-

lik bir eserin ilk bölümü demekti; fakat sistematik karakteri, epey zaman önce, beni ondan uzaklaştırdı.[4]

Kudüs'teki Buber Arşivi'nde, kitabın son müsvedde metni içinde, 1916'daki taslağa ait olduğu açıkça anlaşılan küçük bir kâğıt buldum. Onun bir sureti ve tercümesi; Ernst Simon ve Arşiv'in izniyle, buraya, tıpkıbasımla alınmıştır. Plânın son iki bölümü terk edilmiş olmakla beraber, önemli olan husus şudur ki; *Ben ve Sen*'in üç bölüm başlığı, kitabımızın üç bölümüne uymaktadır. "Kelime (*Word*)"nin, ikili temel kelimelere delâlet ettiğini düşünüyorum. İkinci kısmın başlığı, "Tarih (History)" yerine, "Yabancılaşma (*Alienation*)" da olabilirdi.

BEN VE SEN

I. Ben ve Sen

1. Kelime 2. Tarih 3. Tanrı

II. Dinî Hayatın Başlıca Formları

1. Büyü 2. Kurban 3. Sır (Gizem) 4. Dua

III. Tanrı Bilgisi ve Tanrı Kanunu

1. Efsane 2. Dogma 3. Hukuk 4. Öğreti

IV. Kişi ve Toplum

1. Kurucular 2. Papazlar 3. Peygamberler 4. Islahatçılar 5. Münzeviler

V. Kudret ve Krallık

[4] "Zur Geschichte des dialogischen Prinzips" (1954), in *Werke*, I (1962), s. Bütün makale sadece on üç sayfadır

I. Ich und Du
1. Wort. 2. Geschichte. 3. Gott.
II. Urformen des religiösen Lebens
1. Magie. 2. Das Opfer. 3. Das Mysterium. 4. Das Gebet
III. Gotteskunde und Gottesgesetz
1. Mythus. 2. Dogma 3. Gesetz. 4. Lehre.
IV. Die Person und die Gemeinde
1. Der Stifter. 2. Der Priester. 3. Der Prophet.
4. Der Reformator. 5. Der Einsame
V. Die Kraft und das Reich

BEN VE SEN

BİRİNCİ BÖLÜM

İnsan davranışının iki boyutluluğuna uygun olarak, insanın dünyası da iki boyutludur.

Konuşabildiği iki temel kelimeye uygun olarak, insanın davranışı da iki boyutludur.

Temel kelimeler, tek kelimeler değil; kelime çiftleridir.

Temel kelimenin biri, BEN-SEN kelime çiftidir.

Diğer temel kelime, BEN-O kelime çiftidir; *He* veya *She*, *It'in* yerini aldığında, temel kelime değişmez.

Dolayısıyla, insanın BEN'i de iki boyutludur.

Çünkü, BEN-SEN'in BEN temel kelimesi, BEN-O'daki temel kelime BEN'den farklıdır.[1]

* * *

Temel kelimeler, kendileri dışında varolabilen herhangi bir şeyi belirtmezler; konuşulmuş olmakla, bir varoluş biçimi tesis ederler.[2] Temel kelimeler, kişinin varlığıyla söylenirler.[3] SEN dendiğinde, BEN-SEN kelime çiftinin BEN'i de

[1] İlk baskıda, bundan sonraki alt bölüm; "Temel kelimeler, şeyleri değil, münasebetleri ifâde ederler," diye başlıyordu. Bu cümle, 1957'de Buber tarafından ve müteakip bütün baskılarda kaldırılmıştır.

[2] *stiften sie einen Bestand.* Bu, hiç alışılmamış bir ifâde tarzıdır ve *Bestand*, uygulanabilir anlamda çok nadirdir. Buber, 'varolabilen' (*was ...bestünde*) ile, bir tezadı kastetmektedir.

[3] *Wesen*: bkz. s. 46.

söylenmiş olur. O, dendiğinde, BEN-O kelime çiftinin BEN'i de söylenmiş olur. BEN-SEN temel kelimesi, ancak, kişinin bütün varlığıyla söylenebilir.

BEN-O temel kelimesi, hiçbir zaman, kişinin bütün varlığıyla söylenemez.

* * *

BEN-SEN temel kelimesinin BEN'i ve BEN-O temel kelimesinin BEN'inden başka BEN yoktur.

Bir insan, BEN dediği zaman, birini veya diğerini kasteder. BEN dediği zaman, BEN'in mevcut olduğunu kasteder. Ve SEN veya O dediği zaman, temel kelimenin birinin veya diğerinin BEN'i de mevcuttur.

BEN olmak veya BEN demek, aynıdır. BEN demek ve iki temel kelimeden birini söylemek, aynı şeydir.

Temel kelimelerden birini her kim söylerse, kelimenin içine girer ve orada durur.

* * *

Bir insanın hayatı, sadece gayeye-yönelik fiiller alanında varolmaz. Bu, sadece objelerine yönelik faaliyetleri kapsamaz.

Ben, bir şeyi algılarım. Ben, bir şeyi hissederim. Ben, bir şeyi hayal ederim. Ben, bir şeyi isterim. Ben, bir şeyi sezerim. Ben, bir şeyi düşünürüm. Bir insanın hayatı, bütün bunlardan ve benzerlerinden ibaret değildir sadece.

Bunlar ve benzerleri, O âleminin temelidir.

Fakat SEN âleminin, başka temeli vardır.

* * *

SEN diyen kimse, obje olarak, bir şeye sahip değildir. Zira, her nerede bir şey varsa, orada başka bir şey de vardır; her O, diğer O'larla sınır komşusudur; O, sadece diğerleriyle sınır komşusu olması sebebiyle O'dur. Fakat SEN denen yerde, bir şey var değildir. SEN'in sınırları yoktur.

SEN diyen kimse, herhangi bir şeye sahip değildir; onun hiçbir şeyi yoktur. Fakat o, ilişki içinde durmaktadır.

* * *

Bize, insanın kendi dünyasını tecrübe ettiği anlatılır. Bu ne demektir?

İnsan, şeylerin yüzeyi üzerinden geçer ve onları tecrübe eder.[4] Onların durumuyla ilgili bilgi edinir -bir tecrübe. İnsan, şeylere ne olduğunu tecrübe eder.

Fakat dünyayı insanlara getiren, sadece tecrübeler değildir.

Zira, insana tecrübelerin getirdiği şey; sadece, O (*It*) ve O ve O ile *He* ve *He* ve *She* ve *She* ve O'dan ibâret bir dünyadır.

Ben bir şey tecrübe ediyorum.

Bütün bunlar, insanoğlunun, ölümün gizemini azaltma özleminden doğan fânî idrakine paralel olarak; 'dahilî' tecrü-

[4] *Der Mensch befährt die Fläche der Dinge und erfährt sie.* Bu cümledeki *erfährt* ve geçen paragraftaki *erfahre*, her ikisi de, alışılmış Almanca fiil *erfahrenen* formlarıdır ve İngilizce *to experience* karşılığıdır. İsim *Erfahrung*'tur. Bunlar o kadar alışılmış kelimelerdir ki, İngilizce karşılığı aynı derecede alışılmış, araba sürmek (to *drive*) veya gitmek (to *go*) anlamındaki *fahren* ile yakın ilgisi olduğu hemen hiç kimsenin hatırına gelmez. *Befahren*, bir şeyin dışından, yüzeyinden sürüp geçmek demektir. Almanca cümlenin tesiri, *erfahren* kelimesinin, harfi harfine, giderek veya araba sürerek veya belki, seyahat ederek öğrenme anlamında olabildiği ihtimalini okuyucuya, birdenbire fark ettirmektir. Fakat *erfahren* ile *befahren*'i bağlamakla Buber, tecrübenin yüzeyde kaldığını imâ etme çabasındadır. Asıl müsveddede bu nokta, bu paragrafı hemen takib eden cümlede ayrıca inceden inceye işlenmişti, fakat Buber onu karalayıp çıkardı: "Bundan dolayı balıkçı, yakaladığını elde eder. Fakat buluş, dalgıcın işidir."

beleri 'haricî' olanlara eklemek suretiyle değiştirilemez. Dahilî şeyler, haricî şeyler gibi, şeyler arasında şeylerdir.

Ben bir şey tecrübe ediyorum.

Şeylerde yeni başlayanlar için ayrılmış gizli bölmeleri kabul eden ve anahtarı elinde bulunduran, bilgelikte kendine güvenen; 'gizemli' tecrübeleri 'açık (ve yüzeysel, m.n.)' olanlara eklemek suretiyle, bu değiştirilmez. Ey gizemsiz gizemlilik, ey bilgi yığını!

* * *

Tecrübe eden kimseler, dünyaya iştirak etmezler. Zira tecrübe, 'onların içinde'dir, onlarla dünya arasında değil.

Dünya, tecrübeye iştirak etmez. Kendisinin tecrübe edilmesine razı olur, fakat ilgili değildir; çünkü, hiçbir katkıda bulunmaz ve ona hiçbir şey olmaz.

* * *

Tecrübe dünyası, BEN-O temel kelimesine aittir.

BEN-SEN temel kelimesi ise, ilişki dünyasını kurar.

* * *

İlişki dünyasının doğduğu üç alan,[5] şunlardır:

Birincisi: Tabiat ile hayat. Burada, ilişki karanlıkta salınır ve dile gelmez. Mahlûkat bizden hareket bulur, fakat bize gelmekten âcizdir ve onlara söylediğimiz SEN kelimesi, dil eşiğini geçemez.

[5] Bu terim, Passover Haggadah'daki, çok bilinen bir şarkının her kıtasının başladığı sözleri hatırlatır: *One is... Two are... Three are...* vs. (Mütercimin notu: 1. Bu İngilizce cümle, *"Three are the spheres..."* sözleriyle başladığı için, W. Kaufmann'a böyle bir çağrışım yaptırmıştır. 2. Passover Haggadah: Musevilerin hamursuz bayramının, dinî kitaplarındaki tefsiri veya efsânevî anlatımı.)

İkincisi: İnsanlar ile hayat. Burada, ilişki açıktır ve dile gelir. Biz, SEN'den alabilir ve SEN'e verebiliriz.

Üçüncüsü: Manevî varlıklar ile hayat. Burada, ilişki bir buluta sarılmıştır, fakat kendisini açığa vurur;[6] dilden mahrûmdur, fakat onu kendisi meydana getirir. SEN dendiğini hiç işitmeyiz, fakat yine de bize hitap edildiğini hissederiz; cevap veririz -yaratarak, düşünerek, hareket ederek: ağzımızla söylemekten âciz kaldığımız temel kelime SEN'i, varlığımızla söyleriz.

Fakat dil dışında kalanı, temel kelime dünyasına nasıl dahil edebiliriz?

Her alanda, bizim için varolan her şey vasıtasıyla, gözümüzü, ezelî-ebedî SEN'in eteklerine[7] dikeriz; her birinde onun bir nefesini[8] (ondan bir nefha, m.n.) sezeriz; her alanda, her SEN ile, biz, ona uygun tarzda, ezelî-ebedî SEN'i kasteder, ona hitap ederiz.

* * *

Ben bir ağacı düşünüyorum.

Onu bir resim olarak kabul edebilirim: Bir ışık seli içinde dimdik duran bir sütun veya gümüşî mavi zeminin nezaketle katettiği yeşil[9] serpintiler gibi.

Onu hareket olarak hissedebilirim: Dayanıklı, uğraşan, çabalayan, bir öz etrafında akan damarları olan, kökleriyle emen, yapraklarıyla teneffüs eden, toprak ve havayla alışverişi olan -ve kendi karanlığında kendi kendine büyüyen.

[6] *Sich offenbarend*. Birkaç satır önce, *offenbar, manifest* (açık) olarak tercüme edildi. Fiilin aksine, sıfatın, genellikle, dini karşılığı yoktur.

[7] *Saum*, etek veya kenar demektir, fakat burada, kesinlikle İşayah 6:1'e îmâdır. ("... Rabbi, yüce ve yüksek bir taht üzerinde oturmakta gördüm ve etekleri mâbedi dolduruyordu", m.n.)

[8] *Weben*: Tam kelime anlamıyla; esme (bir meltem veya rüzgâr), hafif esinti.

[9] *das spritzende Gegrün*: Bu isim, uydurmadır.

Onun yapısına, hayat tarzına bakan bir gözle, ona bir tür tâyin edebilir ve türünün bir örneği olarak onu gözlemleyebilirim.

Onun eşsizliğini aşabilir ve onu, sadece bir tabiat kanunu ifâdesi olarak tanıyacak kadar, insafsızca şekillendirebilirim -değişmez zıt kuvvetlerin kendilerine göre düzenlendiği kanunlar veya tabiat güçlerinin onlara göre birleştiği ve ayrıldığı kanunlar.

Onu bir sayı, sayılar arasındaki saf ilişki içinde eritebilirim ve onu ebedileştirebilirim.

Bu durumların hepsinde, ağaç, benim objem olarak kalır; onun yeri ve ömrü, türü ve durumu vardır.

Fakat şu da olabilir; benim, ağacı düşünmemde olduğu gibi, eğer irâde ve lûtuf bir araya gelirse, ben bir ilişki içine çekilmiş olurum ve ağaç, bir O olmaktan çıkar. Dışlayıcılık gücü (*the power of exclusiveness*) beni yakalamıştır.

Bu, düşünme yollarının hiçbirinden vazgeçmemi gerektirmez. Görmek için, görmemem gereken bir şey ve unutmam gereken bir bilgi yoktur. Bilâkis her şey, resim ve hareket, tür ve örnek, kanun ve sayı dahildir ve ayrılmaz şekilde birbirine kaynamıştır.

Ağaca ait olan ne varsa, içine dahildir: Şekli ve mihaniki, renkleri ve kimyası, kendi unsurlarıyla ve yıldızlarla ülfeti -bunların hepsi onun bütünlüğü içindedir.

Ağaç; bir izlenim, hayâlimin ürünü, uydurduğum bir şey değildir; O, cismen[10] benim karşımda durmaktadır ve benim

[10] *Er leibt mir gegenüber... Leib*, vücut demektir; *leibt*, en alışılmamış kelime ve sözlük anlamıyla: vücut bulur (*it bodies*) -benden veya benimle yüz yüze. Bu kitapta, *gegenüber* etrafında dolaşan terimler çok boldur. Birkaç satır aşağıda, gelecek bölümün ilk cümlesinde, *Stehe ich... gegenüber*; müteakip bölümde, *gegenübertritt* ve *des Gegenüber* ve -bir farklı kelime- *entgegentritt*. Krş. s. 40.

onunla ilgilenmem gerektiği gibi, o da benimle ilgilenmelidir -sadece farklı şekilde.

İlişkinin anlamını hafife almaya çalışmamalıdır: İlişki mütekabiliyettir.

O hâlde ağaç, bizimkine benzer bir şuura sahip midir? Buna dair bir tecrübem yok. Fakat siz, kendinizin bu konuda başarılı olduğunuzu düşünerek, bölünemez olanı tekrar bölmeli misiniz? Benim karşılaştığım, ne bir ağacın ruhu, ne de bir orman perisidir, ağacın ta kendisidir.

* * *

Ben bir insanla, benim SEN'im olarak karşı karşıya geldiğim ve ona BEN-SEN temel kelimesini söylediğim zaman, o, ne şeyler arasında bir şeydir, ne de şeylerden oluşmaktadır.

Artık o, ne zaman ve mekân ağıyla örülü dünyada bir nokta, başka O'larla (Heler ve Sheler) sınırlı O (*He* veya *She*) ne de tecrübe ve tarif edilebilecek bir durum, isimlendirilen gevşek bir nitelikler destesidir. Komşusuz ve bağlantısız o, SEN'dir ve semâyı doldurur. Ondan başka bir şey yokmuş gibi değil, başka her şey *onun* ışığında yaşar.

Hattâ, bir melodi, âhenkli seslerden; bir şiir, kelimelerden; bir heykel, hatlardan mürekkep değilse -birliği çokluğa çevirmek için, asılıp koparılmalıdır- benim, SEN dediğim insanoğlu ile de böyledir. Onun saçının rengini veya konuşma üslûbunu veya lütufkârlığını ondan soyutlayabilirim; bunu tekrarlamalıyım; fakat artık o, kesinlikle SEN değildir.

Ve hattâ, dua zamanda değil, zaman duada; kurban mekânda değil, mekân kurbandadır -bu ilişkiyi tersine çeviren kişi, gerçeği tahrif etmiş olur- tıpkı bunun gibi, kendisine SEN diyeceğim insanı BİR ZAMAN ve BİR MEKÂNDA

bulamam. Onu oraya yerleştirebilirim ve bunu tekrarlamalıyım, o, derhâl bir O (bir *He* veya *She* veya *It*) hâline gelir ve artık benim SEN'im kalmaz.

SEN'in semâsı benim üzerimi kapladığı müddetçe, sebep-sonuç fırtınaları ayaklarımın dibinde çırpınır ve kaderin[11] hızlı dönüşü donup kalır.

Kendisine SEN dediğim insanı tecrübe etmem. Fakat onunla ilişki içinde, kutsal temel kelime içinde bulunurum. Ancak bundan çıktığım zaman, onu tekrar tecrübe ederim. Tecrübe, SEN'den uzaklıktır.

Kendisine SEN dediğim insanoğlu, kendi tecrübesinde onu işitmese bile, ilişki elde edilebilir. Çünkü SEN, O'nun bilmesinden daha fazla olandır. SEN, O'nun bilmesinden daha fazla, yapma ve olaylarla karşılaşma gücüne sahiptir. Buraya hiçbir hile ulaşmaz. Gerçek hayatın beşiği buradadır.

* * *

Bu, bir insanoğlunun, onun vasıtasıyla bir eser hâline gelmeyi isteyen bir form ile karşı karşıya geldiği, sanatın ezelî-ebedî başlangıcıdır. İnsanın ruhunun uydurduğu hayâlî bir şey değil, ruha görünen ve insanın yaratıcı gücüne ihtiyaç duyan bir şeydir. Gerek olan şey, bir insanın bütün varlığıyla yapacağı bir 'iş'tir: Eğer işe koyulur ve varlığıyla, görünen forma temel kelimeyi[12] söylerse, o zaman, yaratıcı güç açığa çıkar ve eser meydana gelir.

[11] *Verhängnis*: *doom* (akıbet) demektir ve hep öyle çevrilmiştir. *Schicksal* ise, *fate* (kader) olarak.

[12] *Es kommt auf eine Wesenstat des Menschen an: vollzieht er sie, spricht er mit seinem Wesen das Grundwort...* Bundan sonra, *Wesenstat* ve *Wesensakt* kelimeleri 'essential deed' ve 'essential act' (öze ait iş ve öze ait fiil) olarak çevrilecektir; fakat burada, kastedilen anlam (*basic word*: temel kelime, m.n.) ile ifâde edilmektedir. *Form*; *Gestalt*. Bu kelimenin İngilizcede bilinir hâle gelmesi sebebiyle, tercüme etmeden bırakmak düşünülebilirdi, fakat gestalt psikolojisi çağrışımları, yardımcı olmaktan ziyâde, dikkati başka tarafa çekici olabilir, ayrıca, *Gestaltung* (aşağıda: *forming* -şe-

İş, bir feragati ve bir riski gerektirir. Feragat: form sunağında, sonsuz ihtimal terk edilir; hemen öncesinde, kişinin perspektifinden bakılınca, neşe içinde yüzen bütün bu ihtimaller yok edilmelidir; onların hiçbiri esere hulûl edemez; böyle bir yüzleşmenin dışlayıcılığı bunu gerektirir. Risk: temel kelime, kişinin ancak bütün varlığıyla söylenebilir; kendini işe vakfeden kimse, kendisini kısmen geri çekemez; ve ister ağaç ister insan olsun, eser, O-dünyasında gevşemeye izin vermez; hükmedicidir; eğer ona lâyıkıyla hizmet etmezsem, bozulur veya benimle bozuşur.

Karşımda duran formu, ne tecrübe edebilirim ne de tarif; ancak onun varoluşunu gerçekleştirebilirim. Yüz yüze gelmenin ihtişamıyla parıldayan hâliyle, tecrübe-dünyasının açıklığından, çok daha berrak görürüm. 'Dahilî' şeyler arasında bir şey olarak değil, 'muhayyile' mahsulü bir uydurma hayâl olarak değil, bir 'mevcut' olarak görürüm.

Objektifliği denendiğinde, form, hiç 'orada' değildir, ama onun varlığına acaba ne denk olabilir ki? Ve o, gerçek bir ilişkidir; benim üzerimde etkilidir, tıpkı, benim onun üzerinde etkili olduğum gibi.[13]

Bu iş, yaratmadır, icat etme, bulmadır.[14] Şekil verme, keşiftir. Ben, varoluşunu gerçekleştirirken, üzerindeki örtüyü kaldırırım, böylece formu karşıya -O-dünyasına- getirmiş olurum. Yaratılan eser, şeyler içinde bir şeydir ve tecrübe edilebilir, bir

killendirme, şekil verme) kelimesinin her hâlükârda tercüme edilmesi gerekir.

[13] *actual* (gerçek)- *wirklich*; *acts* (tesir eder)- *wirkt*; *act* (fiil): *wirke*. Daha önce aynı paragrafta, *actualize* (gerçekleştirme)- *verwirklichen*. İngilizcede *real* ve *realize* kelimeleri bazen *actual* ve *actualize* kelimelerinden daha doğru olacaktır; fakat Almanca *wirklich* kelimesi, sadece Buber tarafından değil, ondan önce Nietzche ve Goethe tarafından da, *wirken*, *Werk* (*work-eser*), *Wirkung* (*effect-etki*), ve *wirksam* (*effective-etkili*) kelimeleriyle birleştirilmiştir. Krş. s. 41 vd.

[14] *Schaffen ist Schöpfen, Erfinden ist Finden. Schaffen*, çalışmak veya yaratmak demek olabilir; *schöpfen*, yaratmak demektir. *Erfinden*, icat etme karşılığı olan normal Almanca kelimedir ve *finden*,bulmak demektir.

nitelikler bütünü olarak tarif edilebilir. Ancak, kabul etmeye açık bir müşahit,[15] zaman zaman, onunla bedenen karşılaşabilir.

* * *

-Şu hâlde, SEN'in nesi tecrübe edilebilir?

Hiçbir şeyi. Tecrübe edilmezliğinden dolayı.

O hâlde, SEN'in nesi bilinebilir?

Sadece her şeyi. Ayrıntılar bilinmez olduğundan dolayı.

* * *

SEN, lûtuf olarak benimle karşılaşır -aramayla bulunamaz. Fakat ona temel kelimeyi söyleyişim, benim bütün varlığımla yaptığım bir iş, benim özsel işimdir.

SEN, benimle karşılaşır. Fakat ben onunla, doğrudan ilişki içinde olurum. Dolayısıyla, bu ilişki, seçilme ve seçmedir, aynı anda pasif ve aktif: Bütün kısmî hareketleri ve dolayısıyla, daima sınırlı ölçüde, güçlüklerle uğraşmaya dayanan her türlü hareket hissini bertaraf ettiğinden, küllî varlığın hareketi, hareketsizliğe yaklaşmalıdır.

BEN-SEN temel kelimesi, kişinin ancak bütün varlığıyla söylenebilir. Bir küllî varlığa yoğunlaşma ve onda erime, aslâ benim tarafımdan başarılabilecek bir şey değildir, aslâ bensiz başarılabilecek bir şey de değildir. BEN olmak için, bir SEN'e gerek vardır; ben, BEN olmak için, SEN der.

Gerçek hayat, bütünüyle karşılaşmadır.

* * *

[15] *dem ...Schauenden. Schauen*, bir bakış tarzıdır, ki bu kitapta, tecrübeyle, objelerle, O ile birleştirilmemiştir. Genellikle *behold* (müşahede etmek) olarak tercüme edilmiştir.

SEN ile ilişki, aracısızdır.[16] Hiçbir kavram, evvelki hiçbir bilgi ve tasavvur, BEN ve SEN arasına giremez. Hâfıza, kendi özelliğinden sıyrılıp bütünlüğe daldıkça, değişime uğrar. Hiçbir gaye, hiçbir hırs ve ümit, BEN ve SEN arasına giremez; hasret, hülyadan sıyrılıp görünüş âlemine daldıkça, değişime uğrar. Her aracı, bir engeldir. Ancak bütün aracıların parçalanıp dağıldığı yerde, karşılaşmalar vuku bulur.

* * *

İlişkinin doğrudan oluşu önünde, aracı olan her şey önemsizleşir. Benim SEN'imin, başka bir BEN'in O'su ('genel tecrübenin objesi') olması veya ancak benim özsel 'iş'imin sonucu olarak meydana çıkmış olması da önemli değildir. Çünkü, her ne kadar dalgalanma ve bocalamalar olsa da, gerçek sınır; ne tecrübe ve tecrübesizlik, ne bahşedilen ve bahşedilmeyen, ne de varlık dünyası ile değer dünyası arasındadır, ancak SEN ve O arasındaki bütün bölgelerde: varlık (*presence*) ve obje arasındadır.[17]

Şimdiki zaman -bir nokta gibi ve sadece 'geçen' zaman sonunda, düşüncelerimizin yükleyebileceği faraziyenin, sabit zamana ait kurgunun tasvir edilmesi değil, gerçek ve yaşanan şimdiki zaman- sadece, şimdiye kadar, varlık olarak

[16] *unmittelbar*, 'vasıtasız' karşılığı, sıradan bir Almanca kelimedir. *Mittel*, 'araç' (biz, 'aracı' dedik, m.n.) (hem 'vasıtalar' ve 'gayeler'in zıddı ve hem de 'vasıtasız olarak' anlamında isim) karşılığı bir kelimedir. Bu isme, bu paragrafın son iki cümlesinde rastlanır. Müteakip paragrafın ilk cümlesinde, Buber *Unmittelbarkeit* ve *alles Mittelbar*'ı tezat kelimeler olarak kullanmaktadır. Mevcut bağlamda bu, İngilizcede mâkul ve kavramların karşıtını üretmede önemli görünebilir ama başka yerde *unmittelbar* genellikle, *direct* (doğrudan) olarak tercüme edilmektedir. Bu kelime pozitif ve *unmittelbar* negatifken, *direct* (doğrudan) kelimesi; başlıca geçici çağrışımlarıyla *immediate* (vasıtasız) kelimesinden daha fazla, herhangi bir vasıtanın zorla yokluğunu hatıra getirir.

[17] *Gegenwart und Gegenstand*: Bu tezat, müteakip bölümlerde gelişmekte ve aksetmektedir. Kelimeler, s. 40'te tartışılmaktadır. *Gegenwart*, geçmiş ve geleceğin aksine, hem *presence* (varlık) hem de *presen* (hâl-şimdiki zaman) demektir; ve daha sonraki cümlede *the present* (şimdiki zaman) olarak tercüme edilmiştir.

karşılaşma ve ilişki varsa mevcuttur. Ancak SEN varolduğunda, varlık varolmaya başlar.

Temel kelime BEN-O'nun BEN'i, bir SEN[18] ile cismen karşılaşmayan, fakat 'muhteva' kalabalığı ile kuşatılmış olan BEN, sadece bir geçmişe sahiptir, hâle (şimdiki zamana) değil. Diğer bir deyişle, şimdiye kadar, bir insan olarak, tecrübe ettiği ve kullandığı şeylerle yetindiği sürece, geçmişte yaşar ve onun şu ânı, varlığa sahip değildir. Objelerden başka hiçbir şeyi yoktur; fakat objeler, bulunmakta olan şeylerden oluşur.

Varlık, fânî ve gelip geçici olan değil, bizimle karşılaşan, bekleyen ve varlığı devam eden şeydir.[19] Obje, devam eden değil, hareketsiz kalan, duran, koparılan, sertleşen, göze çarpan, ilişkiden mahrûm, varlıktan mahrûm olandır.

Öze ait olan şey, şimdide yaşanandır; objeler[20] ise, geçmişte.

[18] Bkz. s. 51, dipnot 10.

[19] *Gegenwart ist ...das Gegenwartende und Gegenwährende.* İlk kelime, *present* ve *presence* karşılığı olan, alışılmış terimdir, diğer iki kelime, duruma uydurulmuş olup, birinci kelime üzerindeki kelime oyunlarını temsil eder.

[20] *Wesenheiten werden in der Gegenwart gelebt, Gegenständlichkeiten in der Vergangenheit.* Bu, garip bir cümledir. *Wesenheit* ve *Gegenständlichkeit*'ın her ikisi de, çok kesin anlamı olmayan nadir kelimelerdir: Son eklerin (*heit* ve *keit*) etkisi, bir soyutluk ve genellik eklemek olsa gerek, *essencehood* (öz olmaklık) ve *objecthood* (obje olmaklık) ile kıyaslanabilir. Bu iki kelimeyi çoğul kullanmak en alışılmamış olan şeydir ve denilebilir ki, ilki, hâlde yaşanan; ikincisi ise, geçmişte *bir güç, kuvvet devridir.* Almancada, İngilizcede olduğu gibi, sadece hayat 'yaşanabilir.' Buber, *erlebt* (hayatta tecrübe edilen veya hayatî tarzda) demiş olsaydı, cümle çok daha az şaşırtıcı olurdu; fakat bu kitapta Buber, tecrübeyi [*experience* (*Erfahrung*)], objenin ve O'nun bir sonucu olarak ele alır ve genellikle, daha hayati ve keskin olmasına rağmen, *Erlebnis* (olay, macera) kelimesini muaf tutmamakla, bir estetik eğilim ortaya koyar. Cümlenin ikinci yarısı, birinciden çok daha az zordur. Önce gelen iki paragrafla ona hazırlanıyoruz; meselâ; *objects consist in having been.* Bana göre varolmayan ve -benim tâbirimle- bir şahıs olarak bana hitap etmeyen her ne varsa, hatırlanan, tartışılan veya tahlil edilen her ne varsa, geçmişte kalmıştır ve bir objedir. Bu kitapta *Wesen,* öz (essence)den ziyâde, varlık (mahlûkat) veya tabiat (yaratılış) anlamında olmasına rağmen, *Beings are lived in the present* (Mevcudiyet, 'hâl'de yaşanır.) şeklindeki bu altı kelime, fazla bir anlam ifâde etmez. Varlıklar (*beings*) yaşanmaz, yaşarlar, bize hitap edebilirler ve hayatlarımızı değiştirirler, fakat yaşanırlar demek, yalnızca bir söz dizimi hatası değil, Buber'in bu kitapta söyledikleriyle tezattır.

Bu tezat sınırını aşabilecek bir üçüncü unsur olarak 'fikirler dünyası'na başvurmakla, bu özsel iki boyutluluğun üstesinden gelinemez. Çünkü ben, sadece gerçek insanoğlundan, senden benden, bizim hayatımızdan ve dünyamızdan bahsediyorum; kendin- de-Ben ve kendinde-Varlık'tan değil... Fakat gerçek bir insanoğlu için, gerçek sınır, fikirler dünyasına da rastlar.

Şeyler dünyasında tecrübe etme ve kullanma ile yetinen bazı insanlar, hiçliğin İmâlarına karşı, sığınak ve içinde güven buldukları ek bir fikir yapısı veya üst yapısı kurmaktadırlar. Girişte, çirkin gündelik elbiselerini çıkarır, temiz parçalara sarınırlar ve ilk varlığı veya olması gerekeni -içinde hayatlarının hiç payı olmayan bir şeyi- tefekkür ettiklerinde, yeniden eski hâllerine döndüklerini hissederler. Bunu ilân etmek de, kendilerini iyi hissettirebilir.

Fakat bazılarının hayâl ve ilân ettiği, şart koyduğu O-İnsanlık'ın, bir insanın SEN diyebileceği cismanî insanlıkla hiçbir müşterek tarafı yoktur. En asîl hayâl, bir fetiş; en yüce mevhum hassasiyet, bir günahtır. Baş tacı ettiğimiz fikirler, başlarımızın içindekiler kadar azdır; onlar, aramızda dolaşırlar ve bize yükselirler. Temel kelimeyi söylenmemiş bırakanlar, acınacak durumda olanlardır; fakat fikirlere, bir kavram veya sloganla, bu onların adıymış gibi, atıfta bulunanlar, kötü kişilerdir!

* * *

Karşı karşıya olduğumuz şey üzerinde aksiyonu[21] gerektiren bazı doğrudan ilişkiler, şu üç örnekten biriyle açıklanır. Sanatın öze ait işi, şeklin bir eser hâline gelmesi süreci-

"What is essential is lived in the present" (Özsel olan, hâlde yaşanandır.), dil bilimi açısından, haddini aşan bir ifâde değil, çok daha anlamlıdır ve kitabın merkezdeki motifine uygun düşen bir fikri ortaya koyar.

[21] *ein Wirken am*: tuhaf bir ifâde tarzı.

ni belirlemektir. Benim karşıma gelen şey; kesintisiz etkili, kesintisiz O -fakat aynı zamanda, son derece cazip ve ümit verici bir SEN hâline tekrar gelebilmek- kalmak için, şeyler dünyasına aracılığıyla girdiği karşılaşma yoluyla gerçekleştirilir. O, 'mücessem' hâle gelir; mekânsız ve zamansız varlık selinden, daimî varlık[22] sahiline erişir.

İnsan SEN'e ilişkin hareket unsuru, daha az açıktır. Doğrudan ilişkiyi tesis eden bu öze ait fiil (*act*), ekseriya, bir duygu olarak anlaşılmakta, yani yanlış anlaşılmaktadır. Duygular, metafizik olana ve metafizik sevgi olgusuna refakat ederler, fakat onu inşâ etmezler; ve ona refakat eden duygular, çok farklı olabilirler. İsa'nın, meczûba karşı olan duygusu, aziz havarisine karşı olan duygusundan farklıdır; fakat sevgi tektir. Kişi, duygulara 'sahip olur'; sevgi, zuhur eder. Duygular, insanın içinde; fakat insan, sevgisinin içindedir. Bu mecaz değil, gerçekliktir: Sevgi, bir BEN'e; SEN onun, sadece 'muhteva'sı veya objesi imiş gibi sımsıkı sarılıp bağlanmaz; o, BEN ve SEN arasındadır. Bunu bilmeyen, onu kendi varlığıyla bilmeyen kimse, her ne kadar tecrübelerle, zevklerle ve sözlerle yaşadığı[23] duyguları ona atfetse bile, sevgiyi bilmez. Sevgi, kozmik bir güçtür.[24] Zira, onun içinde bulunan ve onu içinde müşahede edenlere göre, insanlar meşgale[25] karmaşaları içinden, birdenbire ortaya çıkarlar; ve iyi ve kötü, zeki ve aptal, güzel ve çirkin, birbiri peşine gerçek ve birbirleri için bir SEN hâline gelirler; yani, hürriyete erme, eşsiz bir yüzleşmeye yöneliş.[26] Dışlayıcılık (*exclusiveness*), mucizevî bir şekilde, tekrar tekrar orta-

[22] *Das Ufer des Bestands*: bkz. s. 47, dipnot 2.
[23] erlebt.
[24] Liebe ist ein welthaftes Wirken.
[25] Getriebe.
[26] herausgetreten, einzig und gegenüber wesend.

ya çıkar -ve şimdi, fiiliyata geçilir, yardım edilir, şifa verilir, eğitim verilir, yüceltilir ve vaatler yerine getirilir. Sevgi, bir BEN'in bir SEN'e karşı sorumluluğudur: Bu, hiçbir duygunun ihtiva edemeyeceği şeyden oluşmuştur -en küçüğünden en büyüğüne ve bir aziz insanın hayatıyla, hayatı sınırlandırılmış, güven içinde bahtiyar olan kişiden, hayatı dünya haçına çivilenmiş, onu tehlikeye atacak kadar büyük ve cesur olma kudretindeki kişiye kadar, bütün sevenlerin eşitliği: *insanı* sevmek.[27]

Üçüncü örnekteki hareketin, yaratılmışın ve onun derin düşüncesinin anlamını kendi gizemi içinde bırakalım. Hayatın sade büyüsüne, kâinattaki hizmete inanmanın ve yaratılmışın bu bekleyişinin, hayâl meyâl görünüşlerinin, 'boynunu uzatış'ının[28] ne demek olduğunu nihayet anlayacaksınız. Bütün sözler yanlış çıkabilir; fakat bakınız, etrafınızda yaşayan varlıklara bakınız, hangisine yaklaşsanız daima Varlık'a[29] ulaşırsınız.

İlişki, mütekabiliyettir. Benim SEN'im, benim üzerimde etkilidir; BEN onun üzerinde etkili olduğum gibi. Öğrencilerimiz bize öğretir, çalışmalarımız bizi şekillendirir. Kutsal temel kelime müteessir edildiği zaman, 'kötü', bir vahiy hâline gelir. Çocuklar ve hayvanlar tarafından nasıl eğitiliriz! Sırrına erişilmez şekilde, evrensel mütekabiliyet akımları içinde yaşıyoruz.

* * *

[27] *die Menschen zu lieben.*

[28] 1957'den beri: *stretching the head forward.* Elbette, bir kediyi düşünmeliyiz: bkz. s. 117 vd.

[29] die Wesen leben um dich herum... du kommst immer zum Wesen. *Bir başka bağlamda birçok mütercim, şüphesiz,* die *Wesen'i* the creatures (yaratılmışlar) ile ve *zum Wesen'i the essence* (öz, cevher) ile karşılayacaktır. Bu şekilde, önemli olan bir şey kaybolacaktır, fakat bu anlamlar vardır.

-Sevgiden, insanlar arasındaki tek ilişkiymiş gibi söz ettiniz; fakat nefretin de varolduğunu göre göre, bir örnek olarak sevgiyi seçmekte haklı bile olur musunuz?

-Sevginin 'gözü görmediği' müddetçe -yani bir *bütün* varlığı görmediği sürece- o, artık gerçekten, ilişkinin temel kelimesinde bulunmaz. Nefret, tabiatı icabı, 'görmez' olarak kalır; bir varlıktan ancak kısmen nefret edilebilir. Bütünüyle bir varlığı gören ve onu reddeden kimse, artık, nefretin hükmü altında değil, onun SEN deme kabiliyeti, beşer zaafiyetinin hükmü altındadır. İnsanların pekalâ şu da başına gelir ki; bir insanoğlu onlarla karşı karşıya gelir ve onlar, hitap edilen varlığın daima tasdikini gerektiren temel kelimeyle ona hitap edemezler; ve o zaman, onlar ya diğer şahsı ya da kendilerini reddetmek zorundadırlar: İlişki-içine-dahil olma bu engele takıldığında, ancak o engel kaldırıldığı zaman, kaybolan kendi göreliliğinin (*relativity*) farkına varır.

Yine de, doğrudan doğruya nefret eden kimse, bir ilişkiye, sevgi ve nefreti olmayanlardan daha yakındır.

* * *

Gerçi bu, her SEN'in, dünyamızda bir O hâline gelmesi, bizim talihimizin yüce melânkolisidir. Her ne kadar, doğrudan ilişkide çok özel olarak mevcut olabilse de -ilişki, tabiî akışı içinde ilerlediği veya *aracı* ile[30] nüfuz edildiği sürece, SEN, objeler arasında bir obje, belki en asîl olanı, fakat yine de onlardan biri olur- ölçüsünü ve sınırını tâyin etmiştir. İşin gerçekleştirilmesi, bir gerçeklik kaybına sebep olur. Gerçek

[30] *Mittel.* Hemen önceki satırlarda *direct* ve *directly* olarak çevrilen kelime, *unmittelbar*'dır. Bu, *immediate(ly)* olarak verilmiş olsa bile -Buber'in, 'hemen, derhâl, ânında nefret edenler'den bahsettiği intibaını uyandırma pahasına- *means*'in (vasıta), *that which mediates* (aracı, vasıta olan) ibâresiyle sınırlandırılması gerekecekti. Krş. s. 54, dipnot 16.

tefekkür, aslâ uzun sürmez; bana, hemen şimdi, mütekabiliyetin gizemi içinde kendisini bildiren tabiî varlık; yine, tarif ve tahlil edilebilir, sınıflandırılabilir hâle dönüşmekte -çeşitli hukuk sistemlerinin kesiştiği nokta. Ve sevgi bile, doğrudan ilişkide sebat edemez; sürer, ancak fiilen ve bilkuvve var olma ile birbirini takip ederek. Tek ve niteliklerden mahrûm, hemen hazırda olmayan,[31] yalnızca mevcut, tecrübe edilemez, ancak etki edilebilir[32] olan insanoğlu, tekrar bir O (*He* veya *She*), bir nitelikler bütünü, bir şekle sahip kemiyet[33] hâline gelmektedir. Şimdi ben onu tekrar saçının renginden, konuşmasından, lütufkârlığından soyutlayabilirim; fakat bunu yapabildiğim sürece, bundan böyle ve tekrar, o, benim SEN'im olmayacaktır.

Dünyadaki her SEN, tabiatı gereği bir şey olmaya veya hiç değilse, tekrar tekrar 'şeylik'e dahil olmaya mahkûmdur. Objeler dilinde, dünyadaki her şey -bir şey olmadan evvel veya olduktan sonra-, herhangi bir BEN'e, onun SEN'i olarak görünebilir. Fakat objelerin dili, gerçek hayatın ancak bir köşesini yakalar.

'O', koza içindeki böcek; SEN ise, kelebektir.[34] Ancak bu durumlar, her zaman bu kadar basit ve tertipli sıra ile cereyan etmez; ekseriya, dolambaçlı şekilde ikili (*dual*) olan, muğlâk, girift, engelli olaylar serisidir.

* * *

Başlangıçta ilişki var.

'İlkel' halkların lisanını düşününüz, eşyalar bakımından fakir kalan ve hayatları, güçlü bir varlığa sahip küçük eylem

[31] *Vorhanden.*
[32] 1957'den önce: *fulfillable* (yerine getirilebilir, îfâ edilebilir).
[33] *ein figurhaftes Quantum.*
[34] 1957'den önce: *eternal chrysalis ...eternal butterfly* (ezeli-ebedi krizalit ...ezeli-ebedi kelebek).

alanlarında gelişen insanları kastediyoruz.[35] Bu dilin nüvesi, onların cümle-kelimeleri -belli başlı gramer-öncesi formlar, sonuçta, muhtelif kelime türlerine bölünürler- genel olarak bir ilişki bütünlüğü göstermektedir. Biz, 'çok uzak' deriz; Zulu, bunun yerine bir cümle- kelime söyler ki, şu demektir: "Anne, ben kayboldum, çığlıkların atıldığı yerde." Fuegian ise, yedi hecelik bir cümle-kelimeyle, bizim analitik bilgeliğimizin üstüne çıkar ve kelimesi kelimesine şunu demek ister: "Her ikisinin de yapmak arzusunu taşıdığı, fakat ikisinin de yapmak istemediği bir işi, her biri, diğerinin yapmayı teklif etmesini bekleyerek birbirlerine bakarlar." İsim veya zamirler özerkliğini elde etmediklerinden, kişiler, bu bütünlük içine rölyefler gibi yerleşirler. Önemli olan şey, bu analiz ve düşüncelerin[36] ürünleri değil, gerçek başlangıçtaki birlik, yaşanan ilişkidir.

Biz, karşılaştığımız insanları, onlara iyilik dileyerek veya derin bağlılığımızı sunarak veya onları Tanrı'ya emanet ederek selâmlarız. Kaffir'in son derece genç, fizikî, ilgili selâmlaması "Ben seni görüyorum!" veya Amerikanca farklılığıyla, gülünç olabilir ama, "Beni kokla!" yüce ifâdeleriyle mukayese edildiğinde, bu eskimiş formüllerin (*"Hail!"*[37] başlangıçtaki güç verme ifâdesini artık hiç hatıra getirmiyor) ne kadar dolaylı oldukları anlaşılır.

Şahıs ve şey (*persons and things*) nosyonlarının olduğu kadar, ilişkilerin[38] ve kavramların da, ilişkiye ait süreç ve durum nosyonlarından, yavaş yavaş belirlendiğini kabul edebiliriz. 'Tabiî insan'ı canlandırıcı basit izlenimler ve uyarıcılar;

[35] *Gegenwartsstarker Akte.*
[36] *Zerlegung und Überlegung.*
[37] *Heil, Ich und Du* (Ben ve Sen)'nun yayımlandığı yılın sonuna doğru Hitler, Münih'te, ölü doğan çıkışını yaptı; on yıl sonra *Heil* ve *Heil Hitler*. Almanya'da, Alman selâmı olarak *der deutsche Gruss*, resmî statü kazandı.
[38] 1957'den önce: göstergeler (*designations*: *Bezeihungen* yerine *Bezeichnungen*).

ilişkiye ait süreçlerden -canlı bir karşılaşma duyusu- ve ilişkiye ait hâllerden -karşı karşıya geldiği kimse ile yaşamadoğar. Her gece gördüğü ay hakkında fazla bir şey düşünmez, ta ki uykusunda ve hattâ uyanıkken, ona cismen yaklaşsın, jestleriyle onu büyülesin veya ona dokunsun, ona hoş veya nahoş bir şey yapsın. Onun muhafaza ettiği, ne oradan oraya göçen ışık diskinin görsel nosyonu, ne de bir şekilde ona ait şeytanî varlık nosyonudur; fakat ilk başta, sadece harekete geçiren etken olarak vücudundan geçen ve onu dalga gibi kabartan, ay hareketinin imajıdır; kişisel aktif bir ay imajı, ancak çok tedricen belirginleşir. Ancak o zaman, bilinçsizce her gece sahip olduğu hâtıra, bu hareketin arkasında bir fâil olduğu nosyonunu uyandırdı. Ancak o zaman, başlangıçta bir tecrübe objesi olmayan, âdetâ katlanılan SEN'in şeyleşmesi ve bir O (*He* veya *She*) hâline gelmesi mümkün olabilir.

Bütün varlıkların görünmesindeki ilk ilişkiye ait karakter devam eder ve uzun bir süre etkisini sürdürür. Bu, bizim, yeteri kadar yorumlanmadan, son yılların edebiyatında çokça tartışılan, ilkel hayatın manevî unsurunu anlamamıza yardımcı olabilir: Bu gizemli güç kavramı; birçok ilkel halkın *-mana* veya *orenda'dan,* Brahman'ın başlangıçtaki önem ve anlamına, hattâ sihirli papirüslerin ve havarilere ait mektupların *dynamis* ve *charis'ine* götüren yolu takip edebiliriz- ilim ve imanında (bu noktada ikisi artık birdir) bütün farklı çeşitleri (*variations*) ile bulunmaktadır.[39] Bu, a- kıl-üstü veya tabiat-üstü güç olarak tarif edilmektedir; fakat bizim sınıflandırma ölçülerimizle, bu ilkel insanınkilerin hakkı verilemez. Onun dünyasının sınırları, bedenî tecrübeleriyle çizilir, buna, ölülerin ziyaretleri de, çok 'tabiî olarak', dahildir. Duyularla anlaşılama-

[39] Asıl metinde, paragrafın başından buraya kadar bir tek cümledir.

yanın varolduğunun herhangi bir kabulü, ona anlamsız gelecektir. Onun 'mistik kudret' atfettiği görünüşlerin hepsi, basit ilişki süreçleridir -yani, bütün bu süreçleri düşünmesi; onların, onun vücudunu canlandırması ve onda böyle uyarıcı bir izlenim bırakması sebebiyledir. Gece uğrayan ay ve ölü, onda acı veya şehvet uyandıran bir kudrettir; fakat onu yakan güneş, ona uluyan canavar, bakışıyla onu zorlayan şef; şarkısı, içine avlanma kuvveti dolduran şaman da böyledir. *Mana,* aktif ve etkili[40] olandır; ay insanını orada, gökyüzünde, tüyler ürpertici bir SEN yapandır; *mana,* kendisi sadece bir aracıda görünmesine rağmen, bir uyarıcının izlenimi, bir obje izlenimine dönüştüğü zaman, hatırda bir izi kalandır. O öyle bir şeydir ki, eğer sahip olursak -meselâ mucizevî bir taşta- bizim kendimizde de benzer etkilere sebep olabilir. İlkel 'dünya', merkezinde hiçbir beşerî sihir gücü olmadığından değil, daha ziyâde, herhangi bir beşerî güç, bütün etkili fiil[41] kaynağı olan genel gücün sadece farklı bir boyutu olduğu için büyüleyicidir. Onun sebep-sonuç dünyası, sürekli bir bütünlük değildir; şimşek gibi, volkanik bir patlama gibi, sürekli olmayan, arada bir tekrar eden, çakan, çarpan, etkili bir güçtür. *Mana,* ilkel bir soyutlamadır; belki, meselâ, sayılardan daha ilkel, fakat artık tabiatüstü olmayan bir soyutlama. Hâfıza, kendini eğiterek, bir seri belli başlı ilişki olayları ve basit, âni ve büyük değişiklikler kurar. Koruma güdüsü için en önemli ve bilgi güdüsü için en kayda değer olan, yani aktif ve etkili[42] olan şey, en açık şekilde göze çarpmakta ve bağımsızlık kazanmaktadır; daha az önemli olan şey, tecrübelerin değişken ve paylaşılmayan SEN'i geri çekilip, 'insan'ın hâfızasında soyutlanmış hâlde kalırken, gittikçe bir obje hâline gelir ve hattâ daha

[40] *Mana ist eben das Wirkende...*
[41] *der alle wesentliche Wirkung entstammt.*
[42] *eben das "Wirkende"...*

da ilerisi, gruplar ve türler hâlinde düzenlenir. Fakat üçüncü unsur, ürkütücü olarak ayrı ve zaman zaman, ölüden ve aydan daha hortlakça, gitgide daha amansız derecede açık hâle gelir; daima aynı kalan diğer ortak, sonunda birdenbire ortaya çıkana kadar: 'BEN'.

İlk 'kendini'-koruma güdüsü, artık hiçbir BEN- bilinciyle, diğer güdülerden daha fazla bir arada bulunmaz. Kendisini göstermek isteyen şey, BEN değil, henüz BEN'i tanımayan cismidir.[43] BEN değil, cismi; bir şeyler, âletler, oyuncaklar yapmak ister, 'icat kabiliyeti'[44] olsun ister. Hattâ, ilkel bilme fonksiyonunun en saf türü *cognosco ergo sum*'u[45] dahi bulamaz, ve çocukça bile olsa, bir tecrübe eden özne kavramı da yoktur. Ancak, başlıca karşılaşmalar[46] olduğu zaman, en gerekli temel kelimeler, BEN-eylemde bulunmak-SEN[47] ve SEN-eylemde bulunmak-BEN diye bölündüğü ve eylem somutlaştırıldığı ve cismanî bir varlık atfedildiğinde BEN, bir unsur zoruyla birdenbire ortaya çıkıverir.

* * *

İlkel zihin[48] tarihinde, iki temel kelime arasındaki başlıca fark, şöyle görünür: İlk ilişki olayında bile, ilkel adam, BEN-SEN temel kelimesini; tabiî olarak, hâlâ şekillenmemiş, henüz kendisini bir BEN olarak tanımamışçasına söyler; fakat BEN-O temel kelimesi, ancak bu tanınma ile, BEN'in ayrılması ile mümkün kılınabilir.

[43] Bkz. Nietzsche'nin *Zarathustra* (Zerdüşt) adlı eserinin I. Bölümündeki "On the Despisers of the Body" (Bedeni Aşağılayanlar Üzerine) adlı bahis. Bu eseri Lehçeye genç Buber çevirmiştir: "Siz, 'ben' dersiniz. ...fakat bedeniniz ve onun büyük aklı ...daha büyüktür: 'Ben' demez, fakat 'Ben' yapar."

[44] *Urheber*

[45] Bilirim, öyleyse varım.

[46] *Urerlebnisse.*

[47] *Ich-wirkend-Du*; yukarıdaki tercüme kadar tuhaf.

[48] *in der Geistesgeschichte des Primitiven.*

Önceki kelime, BEN ve SEN olmak üzere ayrılır; fakat o, onların birleşik hâlinden türemedi; o, her BEN'den önce gelmektedir. Sonraki kelime, bir BEN ve O kümesi olarak türetilmiş olup, BEN'den daha sonra gelir.

Dışlayıcılığı yüzünden, ilkel ilişki olayı, BEN'i kapsar. Zira bu olay, tabiatı gereği sadece iki tarafı içine alır; insan ve yüz yüze bulunduğu şey, her ikisi de tam gerçekliğiyle ve dünya, gittikçe ikili (*dual*) bir sistem hâline gelir; ve böylece insan, daha bu gerçekleşmeden, BEN'e karşı kozmik hassasiyete[49] (*pathos*) sahip olmaya başlar.

Diğer taraftan BEN, temel kelime BEN-O ve BEN-ilişkili tecrübeye yol verecek olan tabiî olguya henüz dahil değildir. Bu, duyularının taşıyıcısı olan insan bedeninin, çevresinden sakınması olgusudur. Bu özellik içinde beden, kendini bilmeyi ve ayırt etmeyi öğrenir; fakat bu ayırım, şeylerin birbiriyle yan yana olduğu düz bir satıh üzerinde kalır ve bu yüzden, kesin BEN-gibilik, örtülü karakterini alamaz.[50]

Fakat bir kere, ilişkinin BEN'i birden ortaya çıktığı ve kendi ayırt edilmişliği içinde varolduğu takdirde; herhangi bir suretle, ruh gibi hafif ve kendi kendine iş görür[51] hâle gelir ve ondaki BEN-gibiliği uyandırarak çevresinden, bedenin farklılığının tabiî olgusu içine girer. Bir BEN tecrübesinin, BEN-O temel kelimesinin ilk formu, bilinçli BEN-işi (*act*), ancak şimdi meydana çıkabilir. Birdenbire ortaya çıkan bu BEN, kendisini duyuların taşıyıcısı ve çevreyi onların objesi olarak ilân eder. Elbette, bu ilân ediş, 'epistemolojik' tarzda değil, 'ilkel' bir şekilde olur; yine de, "BEN, ağacı görüyorum." cümlesi, artık, bir insan BEN ve bir ağaç SEN arasındaki bir ilişkiyi an-

[49] *Pathetik.*
[50] *Ichhaftigkeit.*
[51] *sich seltsam verdünnend und funktionalisierend*

latmayıp, ağaç objesinin, insan bilinci ile algılanması şeklinde ifâde edilirse, özne ve nesne arasına kesin engel dikilmekte; temel kelime BEN-O, ayrılık kelimesi söylenmektedir.

* * *

-Şu hâlde, melânkoli talihimiz/kaderimiz, tarihin başlangıcında mı şekil aldı?

-Gerçekten, tarihin başından şimdiye kadar, insanın bilinçli hayatı geliştikçe, o da gelişti. Fakat bilinçli hayatta, kozmik varlık, insan olarak tekrarlanır. Ruh, zaman içinde tabiatın bir ürünü, hattâ bir yan ürünü olarak görünür ve lâkin, tabiatı zaman dışı olarak kuşatan da, yine ruhtur.

Bu iki temel kelimenin karşıtlığının, asırlar ve dünyalar içinde birçok ismi vardır; fakat o, isimsiz hakikati içinde, yaratılışta tabiî olarak mevcuttur.

* * *

Bütün bunlardan sonra, insanlığın ilk asrında, cennete inanır mısınız?

Cehennem bile olsaydı -düşünce tarihinde gidebildiğimiz kadar gerideki asır, öfke, korku, zulüm ve işkence doluydu- gerçek dışı olmazdı.

'İlk insan'ın karşılaşma tecrübeleri, hemen hiçbir zaman, uysal bir zevk konusu olmazdı; fakat bir varlığa karşı gerçekte karşılaşılan[52] şiddet bile, yüzü görünmeyen parmakların doğuracağı hortlakvari endişeden daha iyidir. İlkinde, Tanrı'ya götüren bir yol vardır; sonrakinde, sadece hiçliğe.[53]

* * *

[52] *Gewalt am real erlebten Wesen.*
[53] *ins Nichts.*

İlkellerin hayatını tam mânâsıyla anlayabilsek bile bu gerçek, ilk insanın hayatı için, bir mecazdan öteye geçemez. Bu sebeple ilkel insan, iki temel kelimemizin dünyevî sıralanışına, sadece kısa bakışlar atar. Daha mükemmel bilgiyi çocuktan alabiliriz.

Temel kelimelerin ruhî gerçekliğinin, nasıl bir tabiî[54] gerçeklikten (*reality*) doğduğu, yanılma payı olmaksızın açıktır: BEN-SEN temel kelimesinin gerçekliği, tabiî bir birliktelikten,[55] BEN-O temel kelimesinin gerçekliği ise, tabiî bir ayrılıktan.

Çocuğun doğum öncesi hayatı, birbirine doğru bir akış, bir bedenî mütekabiliyet, saf bir tabiî birlikteliktir; ve gelişmekte olan varlığın hayat çizgisi, ona mahsus olarak kaydedilmiş ve aynı zamanda henüz kaydedilmemiş, onu taşıyan varlıkta gibi görünür; çünkü içinde bulunduğu, yalnızca insan annenin karnı değildir. Bu birliktelik o kadar kozmiktir ki, bize, Yahudi esâtiri (*myth*) dilinde, insanın, annesinin karnında kâinatı bildiği ve doğumuyla unuttuğu anlatıldığı zaman, ilk kaydın kusurlu deşifre edilmesi gibi görünür. Ve bir arzunun gizli imajı olarak, bu birliktelik bize kalır. Fakat bu özlemi; ruhu, kendi akıllarına göre, tabiatın bir paraziti olarak telâkki edenlerin inandığı gibi, geri dönmek için şiddetli bir arzuyla karıştırmamak gerekir. Her ne kadar, birçok hastalığa marûz bulunsa da, ruh, tabiat ağacının çiçeğidir. Bu özlemin hedefi; ruhun, içinden çıktığı varlığın, hakikî SEN ile kozmik birlikteliğidir.

Gelişmekte olan bütün varlıklar gibi, her gelişmekte olan insan yavrusu, yüce anne karnında -ayırt edilmemiş, henüz ilk

[54] *naturhaften.*

[55] *naturhaften Verbundenheit.* Bu kitapta *association* (Türkçe metinde, birliktelik kelimesini kullandık.) kelimesi, sadece *Verbundenheit* karşılığı kullanılmıştır.

dünyası şekillenmemiş hâlde- durmaktadır. Kişisel bir hayata dahil olmak üzere buradan ayrılarak tekrar sıyrılıp çıktığımız zaman, ancak karanlık saatlerde (sağlıklı olanların bile geceden geceye başına geldiği gibi) ona yine yakınızdır. Fakat bu ayrılma, bedenî anneden olduğu gibi, âni ve korkutucu şekilde değildir. İnsan çocuğa; tabiî birlikteliği, bir ruhî birliktelik -bir ilişki- için, gözden kayboluveren dünya ile değiştirmek üzere mühlet bahşolunmuştur. Karmaşanın sıcak karanlığından, serin ve aydınlık dünyaya, ona hemen sahip olmaksızın adım atmıştır: Onu olduğu gibi kabul etmek ve kendisi için bir gerçek kılmak zorundadır; kendi dünyasına; görerek, dinleyerek, hissederek, şekillendirerek[56] erişir. Yaratılış, karşılaşmada, kendisini şekil (*form*)[57] hâlinde açığa vurur; kendisini, bekleyen duygular kalıbına dökmez, fakat kendisine erişenlerle karşılaşmaya tenezzül eder. Bir obje olarak tamamlanmış hâldeki insanoğlu; bir yandan hâlâ gelişmekte iken,[58] etrafını saran şeyleri elde etmeye ve gayretle kendisine çekmeye çalışmalıdır. Karşılıklı olarak yüz yüze gelme gücü yoluyla olması hariç, hiçbir şey, tecrübenin aslî parçası değildir veya kendisini açığa vurmaz. İlkel insanlar gibi, çocuk da, uyku ve uyanıklık arasında (uyanıklığın büyük bir bölümü yine uykudur) karşılaşmada çakan şimşekte ve mukabil şimşekte, yaşar.

İlişki özleminin yaratılıştan geldiği, başlangıçta ve en bulanık safhada bile apaçık ortadadır. Detaylar algılanmadan önce, donuk bakışlar, net olmayan boşluğa, belirsize doğru yönelir; ve zaman zaman, beslenme isteğinin olmadığı meydanda iken, eller, yumuşak çıkışlarla, gayesizce, bütün gö-

[56] *Es muss sich seine Welt erschauen, erhorchen, ertasten, erbilden.* Krş. s. 48, dipnot 4, *erfahren* hakkında.

[57] *Gestaltigkeit,* uydurulmuş bir kelimedir. (İngilizce karşılığı olarak kullanılan *formhood* kelimesi de böyledir, m.n.)

[58] *Was den fertigen Menschen ... umspielen wird, muss vom entstehenden in angestrengter Handlung erworben, umworben werden.*

rüntülere, havada belirsiz bir yere doğru uzanır.[59] Birileri buna hayvansı diyebilir, fakat böyle söylemek, anlamamıza yardımcı olmaz. Çünkü, bu tetkik eden bakışlar, birçok denemeden sonra, nihayet arabesk desenli kırmızı duvar kâğıdı üzerinde karar kılacak ve kırmızı genişleyip, hâkim renk oluncaya kadar, ondan ayrılmayacaktır. Bu hareket, tüylü bir oyuncak ayıya dokunmakla duyu formu ve kesinlik kazanacak ve sonunda, sevgiyle ve unutulmaz şekilde, tam bir cismi kavrayacaktır: Her iki hâlde de, bu, bir objenin tecrübesi değil, karşılaştığımız canlı, aktif bir varlıkla kapışmaktır, bu varlık, sadece bizim 'tasavvurumuz'da da olsa (Fakat bu 'tasavvur', hiçbir suretle bir 'panpsişizm' formu değil; her şeyi SEN'e, tam-ilişkiye (*pan-relation*) çevirme teşebbüs ve gayretidir -karşısında canlı, aktif bir varlık bulmadığı, fakat onun ancak bir sembol veya imajını bulduğu yerde, canlı aktiviteyi kendi bütünlüğünden temin eder). Sözsüz küçük sesleri, bir şey demek olmayan, anlamsız ve ısrarlı sesler olarak algılarız; fakat bunlar, günün birinde, farkına varılmadan, bir karşılıklı konuşmaya dönüşecektir -ne ile? Belki, kaynayan bir çaydanlıkla; fakat bir karşılıklı konuşmaya. Refleks denilen birçok hareket, dünyasını inşâ etmekte olan kişi için, güçlü bir maladır. Bu durum, bir çocuğun bir objeyi ilk defa görmesi ve onunla ilişki kurması gibi bir şey değildir. Daha doğrusu, bizimle karşı karşıya gelen varlığın, ellerini uzatarak sokulması, ilişki kurma özlemi, ilk; bu ilişkiye sözsüz bir ümitle SEN demesi, ikinci olarak gelir. Fakat şeyin başlangıcı (*genesis*) (varoluş, tekevvün, m.n.), sonraki bir üründür ki, ilk karşılaşmaların[60] bölünmesiyle, iştirak eden tarafların ayırt edilmesiyle gelişir -BEN'in başlangıcın-

[59] *und ... allem Anschein nach zwecklos suchen, greifen die weichen Handentwürfe in die leere Luft...* Kelime düzeni ve kelimelerin seçimi, alışılmışın son derece dışındadır.
[60] *Urerlebnisse.*

da olduğu gibi. Başlangıçta ilişki; -varlığın kategorisi, hazır, doldurulmayı bekleyen bir form, ruhun bir modeli olarak mevcuttur; *a priori* ilişkidir; yani *doğuştan SEN...*

Yaşadığımız ilişkilerde, doğuştan SEN, karşılaştığımız SEN'de gerçekleştirilir (*realized*); karşımızdaki[61] bir varlık olarak algılanan ve özgün olarak kabul edilen, sonunda temel kelime ile hitap edilebilen bu varlığın zemini, *a priori* ilişkidedir.

Temas itkisinde (başlangıçta, bir başka varlıkla el teması, daha sonra göz teması itkisi), doğuştan SEN kısa zamanda öne çıkar ve bu itkinin, mütekabiliyeti, 'hassasiyet'i amaçladığı, her zamankinden fazla açıklık kazanır. O, aynı zamanda, daha sonra ortaya çıkan icat itkisini[62] de belirler (birleştirerek bir şeyler üretmek veya bunun mümkün olmadığı yerde, analitik olarak araştırmak ve anlamak için bölerek veya parçalayarak) ve böylece ürün, 'kişilik kazanır' ve bir 'karşılıklı konuşma' başlar. Çocuk ruhunun gelişimi; önüne geçilmez bir SEN arzusuna, bu arzunun hoşnutluklarına[63] ve düş kırıklıklarına, denemelerinin oyununa ve tamamen kaybettiğini düşündüğünde, içine düştüğü trajik ciddiyete, çözülmez şekilde bağlıdır. Bu fenomenlerin her gerçek (*real*) idraki; onları daha dar alanlara indirme teşebbüsleriyle uzlaşır ve onları düşünür ve tartışırken, ancak kozmik ve metakozmik orijinlerini hatırladığımız zaman gelişip ilerleyebilirler. Farklılaşmamış, henüz şekillenmemiş,[64] aslî dünyadan içine doğduğu dünyada birdenbire tamam olarak ortaya çıkan cismanî ferdin[65] -henüz bedenen[66] değil- ötesinde-

[61] *Die erlebten Beziehungen sind Realisierungen des eingeborenen Du am begegnenden; dass dieses als Gegenüber gefasst...*
[62] *Urhebertrieb.* Krş. s. 62, dipnot 44 ve daha önceki metin.
[63] 1957'ye kadar: *Satisfactions* (memnuniyet, hoşnutluk) idi.
[64] *Vorgestaltigen.* Bu, uydurulmuş bir kelimedir. Bkz. s. 65, dipnot 57.
[65] *körperliche.*
[66] *leibliche*: sıradan Almancada *körperlich* ve *leiblich* eşanlamlıdır.

ki menzili hatırlamalıyız; bilfiil varlık, ilişkilere girmek suretiyle, gittikçe gelişmek durumundadır.

* * *

İnsan, bir SEN'den dolayı bir BEN olur. Karşımızda bulunan, gelir ve gözden kaybolur; ilişkiyle ilgili olaylar, şekil alır ve yayılırlar ve bu değişmeler yüzünden, sabit tarafın (ortağın, m.n.) bilinci, yani BEN-bilinci, her seferinde daha fazla belirginleşir. Elbette, uzun bir süre, sadece bir SEN ilişkisinin bileşiminde gibi, ulaşılıp tutulacak kadar fark edilebilir gibi görünür, fakat bir SEN değildir; kayıtlar kırılıp BEN; bir gün, ayırt edilmiş kendisiyle bir ân için bir SEN gibi karşı karşıya gelene kadar, birdenbire çıkıverme noktasına gitgide daha fazla yaklaşır -işte o zaman, kendi kendine sahip olur ve bundan böyle, tam bilinçle ilişkilere girişir.

Ancak şimdi, diğer temel kelime bir araya getirilebilir. İlişkinin SEN'i, tekrar tekrar belli belirsiz görünmesine rağmen, hiçbir zaman, bir BEN'in O'su olmadı -ayrı, bağımsız bir algılama ve tecrübe objesi, ki bundan böyle, öyle olacak. Eğer kendi başına bir O olsa, yeni ilişki olayı bekleyen, daha önce fark edilmemiş bir şey olur. Elbette; duyularının taşıyıcısı ve itkilerinin uygulayıcısı olarak olgunlaşan beden,[67] ancak, kişinin yolunun bulunduğu, birbirine-bitişik ilişkide; henüz BEN ve obje kesin olarak ayrılmadan, çevresinden öne çıktı. Şimdi, her ne kadar, ayırt edilmiş BEN değişime uğratılsa -mevcut aslî tamlığından işlevsel tek-boyutluluğa[68] indirgenmesi- ve böylece, bütün 'kendisi için O'lara yaklaşsa da, onun üstesinden gelir ve başka temel kelime teşkil etmek üzere onunla birleşir. Bir BEN edinen[69] ve BEN-O diyen insan, şeylerin önünde bir yeri olduğu-

[67] *der zum Leib reifende Körper*: önceki iki dipnota bakınız.
[68] *Punkthaftigkeit*: *pointlikeness* (noktamsılık) anlamında, uydurma bir kelime.
[69] *Der ichhaft gewordene Mensch.*

nu düşünür, fakat mütekabiliyet (*reciprocity*) akımı içinde onlarla yüz yüze gelmez. Büyüterek gösteren yakın tetkik merceği altında, ayrıntıları sorgulamak için eğilir veya onları, sadece tabiî manzara olarak düzenlemek üzere, uzak görüşü sağlayan teleskopu kullanır. Kendi düşüncesinde, onları, herhangi bir dışlama duygusu olmaksızın tecrit eder veya herhangi bir dünya duygusu olmaksızın birleştirir. İlkine, ancak ilişki vasıtasıyla, sonrakine ise, ancak ilişkiden başlamakla ulaşılabilir. Ancak şimdi o, nitelikler bütünü olarak şeyleri tecrübe eder. Nitelikler, elbette her karşılaşmadan sonra[70] onun hâfızasında, hatırlanan SEN'e ait olarak kalmıştı; ancak şimdi, şeyler, ona nitelikleriyle oluşturulmuş olarak görünmektedir. -Ne tür insan olduğuna bağlı olarak, hayâlî, görsel veya fikrî- ilişkileri hâfızasına kaydederken, SEN'de kendisini güçlü şekilde açıklayan çekirdeği, bütün nitelikleri kavrayan özü ilâve eder. Ancak şimdi, şeyleri, bir mekân-zaman-sebeplilik çerçevesindeki anlam içine yerleştirir; ancak şimdi, her biri kendi mekânı, süresi, ölçüsü, bağlı olduğu şartlar içinde yerini alır. SEN, mekânda da görünür; ancak, kendisinden doğduğu, sınırı ve ölçüsü değil, sadece arka plânı olabilen sair her şeyi içine alan dışlayıcı bir karşı karşıya gelmede görünür. SEN, zamanda görünür, fakat kendi içinde gerçekleşen bir sürecin -sabit ve organize bir zaman silsilesinin bir bölümündeki bir parçada değil; tam derinlikli boyutu, ancak SEN'den başlayarak tâyin edilebilen bir 'süre'de[71] yaşanan bir sürecin- zamanı içinde görünür. O, aynı anda etki eden ve edilen[72] olarak görünür; fakat bir sebep zinciri içine sığdırılırmış gibi değil, daha ziyâde, olayın başlangıcında ve sonunda BEN'in mütekabiliyeti olarak. Bu, insan dünyasının temel hakikatinin (*truth*) bölümüdür: sadece 'O', düzene koyulabilir. An-

[70] *Beziehungserlebnis*: lafzen, *living experience of relation* (yaşanan ilişki tecrübesi).
[71] Buber, Mart 1937'de: Bergson'un *durée* kelimesi ile kastettiği anlam.
[72] *als Wirkung und als Wirkung empfangend.*

cak, şeyler, bizim SEN'imiz olmaktan çıkıp ve bizim 'O'muz olduklarında, düzenlemeye tâbi olurlar. SEN, düzene girmez.

Fakat bu konuya temas ettiğimize göre, diğer bir hususu da açıklamamız gerekir, zira bu açıklama olmaksızın, temel hakikat konusu, kopuk bir fragman olarak kalacaktır: Düzenli bir dünya, dünya düzeni değildir. Dünya düzeninin mevcut olarak bilindiği sırlı ânlar vardır. O zaman, birdenbire, anlatılamayan yönünün düzenli dünya olduğu bir âhenk duyulur. Bu ânlar ölümsüzdür, artık hiçbir şey fânî değildir. Saklanabilir hiçbir şey bırakmazlar, fakat güçleri, yaratılışa ve 'insan'ın bilgisi içine dahil olur ve gücünün ışınımı, düzenli dünyaya nüfuz eder ve onu tekrar tekrar çözer. Ferdin tarihi böyle, insan cinsinin tarihi böyle.

Dünya, insanın iki boyutlu davranışına uygun olarak, iki boyutludur.

İnsan, etrafını çevreleyen varlığı algılar; basit şeyleri ve varlıkları şeyler olarak, etrafında cereyan eden şeyleri algılar, basit süreçleri ve hareketleri süreçler olarak algılar; şeyler, niteliklerden ibârettir ve süreçler, ânlardan ibârettir; şeyler, alan koordinatlarıyla ve süreçler, zaman koordinatlarıyla kaydedilirler, başka şeyler ve süreçlerle sınırlandırılan şeyler ve süreçler, diğerlerine karşı ölçülebilir ve mukayese edilebilirler -düzenli bir dünya, ayırt edilmiş bir dünya. Bu, bir dereceye kadar güvenilebilir bir dünyadır; yoğunluğu ve süresi vardır, onu meydana getiren unsurlar (*its articulation*) tetkik edilebilir; tekrar tekrar dünyadan çıkılabilir; gözler kapalı olarak tasvir edilir ve sonra açık olarak kontrol edilir. Orada durmaktadır -eğer onu öyle kabul ederseniz, hemen yanı başınızda veya öyle tercih ederseniz, ruhunuza sokulmuş olarak: o sizin objenizdir ve sizin zevkinize göre öylece kalır ve sizin içinizde ve dışınızda, ilk önce, yabancı olarak durur. Siz onu algılarsınız

ve 'hakikat'iniz[73] olarak telâkki edersiniz; o, sizin böyle yapmanıza rıza gösterir, fakat kendisini size teslim etmez. Sadece, *hakkında* başkalarıyla bir anlamaya varabildiğiniz; herkes için biraz farklı şekil almasına rağmen, sizin için, ortak bir obje olmaya hazırdır; fakat onun içinde, diğerleriyle karşılaşamazsınız. Onsuz, hayatta kalamazsınız; onun güvenilirliği sizi korur; eğer içinde kaybolursanız, hiçliğe gömülürsünüz.

Veya insan, varlıkla karşılaşır ve gittikçe karşısındaki gibi olur -daima, sadece *bir tek* varlık ve her şey, sadece bir varlık olarak. Kendisini olaylarla açığa vurur ve orada ne cereyan ederse, kişiye, bir varlık olarak görünür. Bu bir'den başka hiçbir şey mevcut değildir, ve bu 'bir', kâinatı kaplar.[74] Ölçü ve mukayese yok olmuştur. Ölçülemeyenin ne kadarının sizin için gerçeklik (*reality*) olduğu, size göredir. Karşılaşmalar, kendi kendilerini, bir dünya oluşturmak üzere düzenlemezler, fakat onların her biri, sizin için, dünya düzeninin bir delilidir. Onların birbirleriyle bağlantısı yoktur, fakat hepsi, sizin dünya ile bağlantınızı temin eder. Size bu türlü görünen dünya güvenilmezdir, zira size daima yeni gibi görünür ve sözüne güvenemezsiniz. İçindeki her şey, başka her şeye nüfuz ettiği için, yoğunluktan mahrûmdur. Çağrılmadan bile geldiği ve bağlandığınız zaman kaybolduğu için, süreklilikten mahrûmdur. Tetkik edilemez: Eğer tetkik edilebilir hâle getirmeye kalkarsanız, onu kaybedersiniz. Gelir -sizi cezbetmeye gelir- ve size ulaşmaz veya sizinle karşılaşmazsa, gözden kaybolur; fakat şekil değiştirerek tekrar gelir. Dışınızda kalmaz, sizi etkiler; ve eğer 'ruhumun ruhu' deseniz, fazla bir şey söylemiş olmazsınız. Fakat ruhunuzun yeri-

[73] *Du nimmst sie wahr, nimmst sie zur "Wahrheit"*... Bu, *perceive* (algılamak, kavramak) gündelik kelimesinin karşılığı olan Almanca *wahrnehmen* fiilinin lafzî anlamı hakkında bir haşiyedir.

[74] *aber dies eine welthaft.*

ne geçirme teşebbüsünden sakının -bu hâlde, ruhunuzu tahrip edersiniz. O, sizin 'şimdi'nizdir; ancak, şimdiye kadar sahip olduğunuz gibi bir 'şimdi'ye sahipsiniz;[75] onu kendiniz için bir objeye dönüştürebilir, onu tecrübe edebilir ve kullanabilirsiniz -bunu tekrar tekrar yapmalısınız- ve o zaman, 'şimdi'niz olmayacaktır. Sizinle onun arasında, mütekabil bir veriş vardır: ona SEN dersiniz ve ona kendinizi verirsiniz; o size SEN der ve kendisini size verir. Başkalarıyla, onun *hakkında* ortak bir anlamaya varamazsınız; onunla yalnızsınızdır; fakat o size başkalarıyla karşılaşmayı ve bu karşılaşmalarda yerinizi korumayı öğretir; gelişlerindeki lûtuf ve ayrılışlarındaki hüzünle, o sizi, paralel olmalarına rağmen kesişen ilişki saflarındaki SEN'e doğru götürür. Hayatta kalmanıza yardımcı olmaz; sadece, sizin, ebediyet hakkında ipuçlarına sahip olmanıza yardım eder.

O-dünyası, mekân ve zamana bağımlıdır.

SEN-dünyası, mekân ve zamana bağımlı değildir.

Tek başına SEN, ilişki olayı tabiî seyrini takip ettiği zaman, gittikçe bir O olmalıdır.

Tek başına O, ilişki olayına girişmekle, gittikçe bir SEN *olabilir.*

Bunlar, O-dünyasının iki temel imtiyazıdır. Onlar, insanın, O- dünyasını, bir kimsenin, içinde yaşaması gereken ve aynı zamanda, rahat yaşanabilecek bir dünya olarak düşünmesine sebep olur -ve hattâ bize, her türlü teşvik ve heyecanı, faaliyeti ve bilgiyi sunar. Bu sıkı ve sağlam tarih sırası (*chronicle*) içinde SEN-ânları, acayip lirik-dramatik olaylar olarak görünür. İfâdeleri çekici olabilir, fakat; denenmiş, sınanmış yapıyı

[75] 1957'de Buber, Almanca kelime sıralanışını değiştirdi. Bkz. s. 54, dipnot 17.

gevşeterek, geride, hoşnutluktan ziyâde, şüphe bırakarak, güvenimizi sarsarak -hepsi gizemli, hepsi zarurî[76]- bizi, tehlikeli şekilde, aşırı uçlara çekerler. Sonunda 'dünya'ya geri dönmek gerektiğine göre, niçin ilk başta onun içinde kalınmasın? Karşı karşıya geldiğimiz şeyi, niçin düzene dâvet etmeyelim ve onu niçin tarafsızlığa sevk etmeyelim? Ve babaya, eşe, arkadaşa SEN (You) denilemediği zaman -niçin, O (*It*) kastederek, SEN (You) denmesin? Sonunda, 'kişi'nin, ses telleriyle *You* sesini çıkarması, gizemli temel kelimeyi söylemeyi hiçbir suretle gerektirmez. Kişi, bütün ciddiyetiyle, tecrübe etme ve kullanmaktan başka bir şey kastetmediği müddetçe, kişinin, ruhuyla söylediği âşıkane bir SEN fısıltısı bile, pek tehlikeli değildir.

Salt şimdi'de yaşanamaz; eğer hemen ve adamakıllı onun üstesinden gelmek üzere tedbir alınmazsa, bizi tüketecektir. Fakat salt geçmişte yaşanabilir; hattâ, ancak orada bir hayat tanzim edilebilir. Kişi, her ânını, tecrübe ve kullanma ile doldurmalıdır, ancak o zaman, ateş diner.

Ve hakikatin bütün ciddiyeti içinde dinle[77]: 'O' olmaksızın, bir insan yaşayamaz. Fakat kim sadece onunla yaşarsa, insan değildir.[78]

[76] 1957'ye kadar: *dispensable* (müstağni olunabilir, onsuz yapılabilir). İlk bakışta, Buber fikrini değiştirmiş gibi görünebilir. Fakat *dispensable*, tıpkı paragrafın kalan kısmında olduğu gibi, elbette ironik bir anlam taşıyordu ve aslında, hemen sonraki cümleyle çok daha uyumlu idi. Sonuç olarak, Buber bu devamlı ironisinden herhalde kendisini memnun hissetmedi ve âniden, gerçek niyetini göstererek, okuyucuyu durdurmaya karar verdi. Fakat *indispensable* (zaruri) kelimesi, sadece *mood*'u (sîgayı, kipi) bozmakla kalmadı, müteakip cümlelerle de çelişti. Kitabın ilk mütercimi, 'ikinci Baskı'sındaki bu değişikliğe -veya daha pek çoklarına- dikkat çeken bir not koymamıştır. Ben, burada Buber'in bu kelime değişikliğini, daha kötüsüyle yaptığını düşünüyorum.

[77] Buber, 'dinle' değil, *du* (sen) der. Burada *you*, daha ziyâde, gayrı tabii ve gayrı tâbiri olacaktı, fakat Almanya'da âşıklar ve yakın arkadaşlar bazen *du*'yu bu şekilde, bir yakınlık ifâdesi olarak kullanırlar.

[78] Krş. Hillel'in sözleri: "ben kendim için değilsem, kim olacak? Ve eğer ben sadece kendim içinsem, neyim ben? Ve eğer şimdi değilse ne zaman?" (Avotht I: 14).

İKİNCİ BÖLÜM

Bireyin ve insanoğlunun tarihi, her ne kadar, başka bakımlardan birbirinden ayrılsa da, en azından, şu hususta uyuşurlar: Her ikisi de, 'O-dünyası'nın adım adım ilerleyen çoğalışına işaret ederler.

İnsanoğlunun tarihi söz konusu olduğunda, ekseriya tereddüt edilir. İnsanlar, birbirini takip eden kültürlerin, farklı renk ve şekilde bir ilkel devirle başladığına, fakat daima, özde; küçük bir objeler dünyasının dahil olduğu aynı yapıya sahip bulunduğuna dikkat çekiyorlar; ve nitekim o; ferdin hayatına tekabül ettiği telâkki olunan, insanoğlunun hayatı değil, tek tek her bir kültürün hayatıdır.[1] Fakat biz, tecrit edilmiş gibi görünen bu kültürlere itibar etmezsek, diğerlerinin tarihî tesiri altında kalanların, pek erken çağ değil ama, büyük çağdan önce gelen muayyen bir dönemde, -bazen, hâlen muasır olan bir kültürden, O-dünyasını hemen kabul ederek, Yunanlıların Mısırlılardan aldıkları gibi; başka zamanlarda, geçmişteki bir kültürden dolaylı olarak, Batı Hıristiyanlığının Yunan O-dünyasını kabul ettiği

[1] Yeni yayımlanmış ve geniş ölçüde tartışılan *Decline of the West* (Batı'nın Çöküşü) adlı eserin yazarı Oswald Spengler'e bir îmâ.

gibi- o kültürlerin O- dünyasını devraldıklarını fark ederiz. O-dünyalarını, sadece kendi tecrübeleriyle değil, aynı zamanda, yabancı tesirleri de kabul ederek genişletirler; ancak ondan sonradır ki, bu yolla gelişen O-dünyası, keşfi işin içine dahil eden çok önemli ölçüde genişlemeyi tecrübe eder (SEN-dünyasının görüş ve işlerinin bu gelişmedeki baskın payını şimdilik dikkate almayalım). Genel olarak, her kültürün O-dünyası, bu yüzden, seleflerininkinden daha etraflıdır ve bazı kesintilere ve görünür gerilemelere rağmen, tarihte, O-dünyasının gittikçe artan çoğalışı açıkça anlaşılabilir. Bu hususta, bir kültürün 'dünya'sını, daha ziyâde, sonlu olarak nitelendirmek mi veya ona, sözde sonsuzluk atfetmek mi; yoksa, daha doğru ifâdeyle, sonlu- olmayan demek mi gerektiği, en önemli mesele değildir: Sonlu bir dünya, 'sonsuz' olandan daha fazla, oluşturucu parçaları, şeyleri ve süreçleri pekâlâ ihtiva edebilir. Şu husus da belirtilmelidir ki, onların sadece tabiata ait bilgi derecelerini değil, aynı zamanda, onların sosyal farklılıklarını ve teknik başarılarını da mukayese etmeliyiz; zira, her ikisi de, objeler dünyasını genişletirler.

İnsanın, O-dünyasıyla temel ilişkisi, bu dünyayı daima yeniden kuran tecrübeyi ve onu çok çeşitli gayelerine -insan hayatının korunması, hafifletilmesi ve donatılması gibi- doğru götüren kullanmayı içerir. O-dünyasının derecesiyle, tecrübe etme ve onu kullanma yeteneği de artmalıdır. Şüphesiz ki birey, dolaysız tecrübeyi, gitgide daha fazla, dolaylı tecrübe, 'malûmat edinme' yerine koyabilir ve özel 'fayda' hâline gelinceye kadar kullanmayı daha da kısaltabilir: Bununla beraber, nesilden nesile devamlı yetenek gelişimi kaçınılmazdır. İnsanlar, ruh hayatının ilerleyen gelişmesinden bahsederken, ekseriya kastedilen şey budur. Bu, elbette, ruha karşı, gerçek bir dil suçuyla ilgilidir; 'ruhun hayatı', ekseriya,

insanı, ruh içinde yaşamaktan alıkoyan engel olduğu için, ve en hafif tâbiriyle bu, onunla beraber olunamadan evvel, sadece hâkim olunma ve şekillendirilme gerektiği meselesidir. Engelle kastedilen, şudur: Tecrübe ve kullanma yeteneğinin gelişmesi, genellikle, 'insan'ın ilişki kurma gücünde bir düşüşü gerektirir -tek başına bu güç, insanı, ruh içinde yaşamaya muktedir kılabilir.

* * *

Beşerî tezahürüyle ruh, insanın kendi SEN'ine cevabıdır. İnsan, birçok dille konuşur -lisan, sanat, hareket dilleriyle- fakat ruh, tektir; gizemden görünen ve bu gizemden bize seslenen SEN'e cevaptır. Ruh, kelimedir. Sözlü ifâde, önce, insanın beyninde söz ve sonra boğazda ses -her ikisi de hakikî olayın kırılmaları olmasına rağmen- hâline dönüşebilir; çünkü hakikatte dil, insanın içinde değil; insan, dilin içinde bulunur ve oradan seslenir; öyleyse o, bütün kelimelerle bütün ruhladır. Ruh, BEN'de değil, BEN ile SEN arasındadır. İçimizde dolaşan kan gibi değil, teneffüs ettiğimiz hava gibidir. İnsan, SEN'ine cevap verebildiği zaman, ruh içinde yaşar. Bütün varlığıyla bu ilişkiye girdiği zaman, bunu yapmaya muktedir olur. Ancak ilişki kurma gücü sâyesindedir ki, insan, ruh içinde yaşayabilir.

İşte burada, ilişki olayının kaderi[2], âdetâ şaha kalkar. Cevap ne kadar güçlü ise, o kadar güçlü olarak SEN'i kayıt altına alır ve sadece tek bir kelimenin telâffuzuyla, onu bir objeye rapteder. SEN'e doğru, sadece sessizlik içinde, *bütün/tüm* dillerin sükûtu; şekilsiz, farksız, kelimeye dökülmemiş söz içindeki sükûtî bekleyişle SEN'i açığa çıkarır; fakat ruh, kendisini açığa vurmaksızın (var olarak, m.n.) bu-

[2] *Schicksal.*

lunduğu yerde, ihtiyatî olarak onunla beraberdir. Her cevap, SEN'i O-dünyasına bağlar. Bu, insanın melânkolisidir; bu, onun büyüklüğüdür. Böylece bilgi, işler, eserler, imaj ve misal, yaşanan hayatta vücut bulur.

Fakat bu suretle O'ya dönüştürülmüş ve şeyler arasında bir şey olarak dondurulmuş olan her şey, sürekli, tekrar eski hâline dönme anlamına ve alın yazısına[3] sahiptir. Sürekli tekrarlanarak -insana kendisini ihsan eden ve insandan, kendisine cevap gelen ruh saatinden kasıt bu idi- obje, alevlenecek ve varolacak, görülmek ve insanlarla varolarak yaşamak üzere, kendisinden çıktığı unsura geri dönecektir.

Bu anlam ve alın yazısının gerçekleşmesi, tecrübe edilecek ve kullanılacak bir şeymiş gibi O-dünyası ile uzlaşan; onu bağımsızlaştırmak yerine, bağlandığı yerde tutan; ona itibar etmek[4] yerine, onu gözetleyen; onu kabul etmek yerine, ondan faydalanan insan tarafından engellenir.

Bilgi: Karşı karşıya geldiği şeyi müşahede ettiğinde bilen kişi için, onun varlığı aşikâr olur. Var olarak gördüğü şeyi, bir obje olarak anlayacak, objelerle kıyaslayacak ve objeler düzeni içinde bir yer ayıracak ve tarafsız olarak tasvir ve tahlil edecek; o, sadece bir O olarak bilgi dağarcığına katılabilir. Fakat müşahede fiilinde o, şeyler arasında şey, olaylar arasında olay değildi; o, münhasıran vardı. O, sonradan, görünüşten çıkarılmış kuralda değil, varlığın kendisini bildirdiği görünüşün içindedir. Tümel olarak düşündüğümüz şeyin, tikel olan şeyde, bir karşı karşıya gelmede görülen, bir çıkrıktaki sargının çözülmesi gibi bir olaydır. Ve şimdi o, bilgi

[3] *Bestimmung.*

[4] *statt ihm zuzublicken*: Almancada *zuhören* (*listen*, dinlemek; lafzen: *hear to*, işitmek) yapılabilir, fakat *zublicken* yapılamaz. Burada önemli olan nokta, bir dolaysız objeyi gözetlemek değil, bir SEN'e cevap vermektir.

kavramının O-formu içinde kilitlidir. Bu kilidi açan ve onu tekrar var olarak müşahede eden kişi, insanlar arasında gerçek ve aktif olarak, bilgi işinin anlamını yerine getirmiş olur. Bilgi: "işlerin nasıl gittiği, şeylerin ismi olduğu, nasıl şekillendirildiği, nereye ait olduğu" hususlarını ifâde etmekle de aranabilir. Gittikçe bir O hâline gelen şey, daha sonra, bir O olarak kabul edilir, tecrübe edilir ve kullanılır; dünyada kişinin yolunu tâyin etme plânı için ve en sonunda dünyayı 'fethetme' plânı için, diğer şeylerle birlikte kullanılır.

Sanat da: form, karşı karşıya geldiği şeyi müşahede ettiğinde, sanatkâra kendisini açar. Sanatkâr onu bir imaja dönüştürür. İmaj, ilâhlar dünyasına mahsus değildir, insanların büyük dünyasına malolmuştur. Hiçbir insan gözü onu görmediği zaman bile, o, 'orada', fakat uykudadır. Çinli şair, yeşim flütüyle çaldığı şarkıyı insanların dinlemek istemediğini, bunun üzerine, ilâhlara çaldığını ve onların kulak verdiğini; o ândan itibaren insanların da şarkıyı dinlediklerini anlatır -ve şair böylece, ilâhlardan, imajın onlarsız yapamadığı insanlara ulaştı. Âdetâ büyüsünü bozsun ve zamansız bir ân formunu kabul edebilsin diye, rüyada gibi, insanla karşılaşmayı bekler. İnsan oraya ulaşır ve tecrübe edilecek olanı tecrübe eder: yani onun nasıl yapıldığını veya onun ifâde ettiği şeyin bu olduğunu veya niteliklerinin şöyle şöyle olduğunu ve belki de hepsinin üstünde, nasıl bir değeri olabileceğini.

Bu ilmî ve estetik anlayış gereksiz değildir -fakat işini sadakatle yapmalı ve kendisini işine vermeli ve anlamayı aşan ve anlaşılabilir olan şeyi benimseyen ilişki hakikatinde kaybolmalıdır.

Ve üçüncü olarak: Fânî ve cismanî insan, süregelen maddeye kendisini kaptırmaya ihtiyacı olmadığı cihetle, bilgi ve sanat ruhunun çok daha yükseğine çıkar ve onun ömrü-

nü aşar ve yükselir, etrafında canlı lisanının mûsikîsi çınlarken, ruhun yıldızlı semâsında kendisi bir imajdır -saf hareket, keyfî olmayan fiildir. Burada SEN, insana daha derin bir gizemden göründü ve ona karanlığın içinden hitap etti ve o, hayatıyla cevap verdi. Burada, söz, hayat oldu ve bu hayat, yasayı ister uygulasın ister ihlâl etsin, -yeryüzünde ruh ölmesin diye, gerektiğinde her ikisine de ihtiyaç vardır- öğretidir. Böylece söz, gelecek nesillerin önünde; ne olduğunu ve ne olmak gerektiğini değil, SEN karşısında[5], ruh içinde nasıl yaşanacağını öğretmek üzere bulunur. Ve bu demektir ki, o, onlar için, her zaman bir SEN olmaya, SEN-dünyasını açmaya hazır bulunmaktadır; hayır, hazır bulunmaz, daima onlara doğru gelir ve çok yakınlaşır. Fakat onlar, bir dünya açan böyle bir canlı ilişki için, isteksiz ve bigâne olduklarından, çok malûmatlı olduklarından; kişiyi tarih içine ve konuşmasını kütüphane içine hapsetmekte; îfa veya ihmal, hangisi olduğu önemli değil, bir sisteme göre düzenlemektedirler; aynı zamanda onlar, sadece modern insana özgü, yeteri kadar psikolojiyle karışık şekilde, saygı ve hattâ yüceltme konusunda da cimridirler. Ah! Karanlıktaki yıldızların aydınlığı gibi yalnız olan! Ah! Hissiz bir alın üzerindeki diri parmaklar! Ah! Adımlarının yankısı gittikçe kaybolan!

* * *

İnsanın tecrübe etme ve kullanma kabiliyetindeki gelişme, genellikle, 'insan'ın ilişki kurma gücünde bir düşüşü beraberinde getirir.

Ruhu, alkollü içkiymiş[6] gibi bir şey olarak deneyen kimsenin, etrafında yaşayan varlıklarla ne ilgisi olacaktır?

[5] *Angesicht*: Bu kitapta bu kelime sık sık karşımıza çıkar. O, *Gesicht* (*face*) kelimesinden daha yüksek seviyeli bir kelime gibi görünüyor.

[6] *der den Geist sich zum Genussmittel präpaierte.*

Bu insan, BEN ve O'yu ayrı tutan, temel ayırım kelimesiyle, arkadaşlarıyla olan hayatını, net olarak tanımlanmış iki bölgeye ayırmaktadır: Kurumlar ve duygular. O-bölgesi ve BEN-bölgesi.

Kurumlar, bir kimsenin; çalıştığı, görüşmeler yaptığı, etkilediği, üstlendiği, yarıştığı, organize ettiği, yönettiği, görev yaptığı, ibadet ettiği, her türlü amaçla zamanını geçirdiği yerde 'orada olan'dır; insan aklının ve uzuvlarının çok boyutlu katılımıyla, yarı düzenli ve genellikle kaynaşmış bir yapıda, iş çarkı, tabiî seyrini sürdürür.

Duygular, yaşanan ve kurumlardan geri alınan, 'burada, içeride' olan şeylerdir. Burada, hislerin tayfı, ilgilenen gözün önünde salınır durur; burada, kişinin eğilimi, nefreti, memnuniyeti ve eğer çok kötü değilse, hattâ elemi tadılır. Burada, insan evindedir ve sallanan koltuğunda rahattır.

Kurumlar, karmaşık bir forum içerirler; duygular ise, en azından, çok çeşitlilik arz eden bir kadın odası gibidir.

Muhakkak ki bu ayırım, oyunbaz duygularımızın en objektif kurumlara müdahale etmesi hâlinde, sürekli olarak tehlike arz eder; fakat biraz iyi niyetle, bu mahzur daima bertaraf edilebilir.

Şahsî hayatımız denilen alanlarda güvenilir bir ayırım çok zordur. Meselâ, evlilikte, bunu elde etmek her zaman o kadar kolay değildir; fakat zaman, mucizeler yaratır. Kamu hayatı denilen alanlarda fevkalâde başarılıdır: meselâ, siyasî partiler ve onların üstünde olduğunu iddia eden gruplar ve 'hareketler' çağında; fırtınaların koptuğu kongrelerin, ister mekanize ve düzenli, ister organik ve yarım yamalak olsun, yerlerde sürünen, günübirlik operasyonlarla birbirini kusursuz olarak nasıl takip ettiğini düşününüz.

Fakat, kurumların ayrı O'su, bir robot (*golem*)[7] gibi; ve duyguların ayrı BEN'i, şuraya buraya uçuşan bir ruh kuşu[8] gibidir.

İkisi de insanoğlunu tanımaz; biri, sadece numûneyi; diğeri, sadece 'obje'yi bilir. Kişiyi veya topluluğu da bilmez. İkisi de 'şimdi'yi bilmez; ne kadar modern olsalar da, sadece bitmiş olan sabit geçmişi bilenler; beri taraftan, ne kadar ısrarcı olsalar da, henüz gelmemiş geçmekte olan ânı bilenler, 'şimdi'yi bilmezler. Hiçbiri, gerçek hayata erişmez. Kurumlar, kamu hayatını; duygular, kişisel hayatı hâsıl etmez.

Kurumların, kamu hayatını hâsıl etmediği keyfiyeti, gitgide daha çok insan tarafından teessürle hissedilmektedir: Çağımızın bunalımının ve arayışının kaynağı budur. Duyguların, kişisel hayatı hâsıl etmemesi keyfiyeti ise; en fazla kişisel olan şeyin mekânı gibi göründükleri için, şimdiye kadar, pek az kişi tarafından kabul edilmiştir. Modern insanın yaptığı gibi, kişi, zihnini kendi duygularıyla meşgul etmeyi bir kere öğrendiğinde, onların hayâlî olmasından duyulan ümitsizlik bile, onun gözünü açmaya yetmeyecektir; sonuçta, bu ümitsizlik de bir duygudur ve hayli ilgi çekicidir.

Kurumların, kamu hayatını hâsıl etmemesinden üzüntü duyanlar, bir çare düşündüler: Kurumların duygular tarafından yenilenmesi mümkünmüş gibi, onları gevşetmek, yumuşatmak veya çürütmek üzere 'duygu hürriyeti'ni ortaya atmak. Otomatize olmuş devlet, hiçbir arkadaşlık duygusu yaratmadan veya geliştirmeden, tamamen uyumsuz olan vatandaşları bir arada boyunduruğa koştuğu (aynı çerçeveye oturttuğu, m.n.) zaman, topluluğun*, birbirini seven bir top-

* *Community* kelimesinin karşılığı, cemaat veya iştirak etme anlamıyla bu kelimeyi kullandık, m.n.

[7] Buber'in Mart 1937'deki şerhi: 'ruhsuz canlı bir budala'.

[8] *Age.*: 'ruhun bir kuş gibi olduğu mitolojik kabul'üne bir imâ.

lulukla yer değiştireceği sanılır. Bu seven topluluğun, hür ve coşkulu duygularla harekete geçirilen insanların bir araya gelmesi ve birlikte yaşamak istemesiyle oluşabileceği sanılır. Fakat işler böyle yürümez. Hakikî topluluk, insanların birbirlerine karşı duyguları olmasından (bu her ne kadar gerekliyse de) ziyâde, şu iki sebeple varolur: Herkes, hem bir tek canlı merkezle canlı, karşılıklı ilişki içinde hem de birbirleriyle, canlı, karşılıklı bir ilişki içinde bulunmalıdır. İkinci olayın kaynağı birincidedir, fakat onunla hemen sağlanmaz. Karşılıklı canlı bir ilişki, duyguları içerir; ama onlardan türemez. Bir topluluk, canlı, karşılıklı bir ilişki üzerine kuruludur; fakat kurucusu, canlı, aktif bir merkezdir.

Hattâ sözde kişisel hayatın kurumlan bile (gerekli olmasına rağmen) hür bir hissedişle şekillendirilemez. Evlilik, bütün hakikî evliliklerin her zaman kaynağı olan şey (yani iki insanın, birbirlerine SEN'i ifşâ etmesi) dışında aslâ yenilenemez. Bunun içindir ki, BEN olan SEN'den hiçbiri, bir evlilik kuramaz. Bu, metafizik -ve ancak aşk duygularıyla beraber bulunan metafizik- aşk olgusudur. Bir evliliği, başka bir esas üzere yenilemek isteyen kimsenin, onu bozmak isteyenlerden, esasta farkı yoktur: Her ikisi de, bu olguyu artık tanımadıklarını açıklamış olurlar. Hakikaten, çağımızın en çok tartışılan konusu *erotisizmi* alınız ve gerçekten ben-merkezci[9] olan her şeyi çıkarınız -diğer bir deyişle, birinin diğeri için hiç mevcut olmadığı,[10] fakat her birinin, yekdiğerini sadece kendi zevki için kullandığı her ilişki- geriye ne kalacaktır?

Hakikî kamu hayatı ve hakikî kişisel hayat, iki birlik şeklidir. Onların başlaması ve devam etmesi için, değişen bir içerik olarak, duygulara, sabit bir form olarak da, kurumla-

[9] *was Ichbezogenheit ist.*
[10] *worin eins dem andern gar nicht gegenwärtig, von ihm gar nicht vergegenwärtigt wird.*

ra ihtiyaç vardır; fakat bu ikisinin birleşmesi bile, ancak bir üçüncü unsur tarafından yaratılan insan hayatını vücuda getirmez: SEN merkez varlığı veya daha doğru bir ifâdeyle, şimdi'de düşünülen merkez SEN.

* * *

BEN-O temel kelimesi, kötülükten gelmez -daha ziyâde, madde kötülükten gelir[11]. Madde, kötülükten gelir -madde, varlığı olan şeyi[12] öyle olarak varsaydığı gibi. Kendi hâline bırakıldığında, amansızca büyüyen O-dünyası, yabanî otlar misâli, onu kaplayacak kadar büyür ve üzerindeki kâbus ve içindeki heyûla, yerini, kefâret ihtiyacını fısıldayan itirafa bırakıncaya kadar, kendi BEN'i, gerçekliğini kaybeder.

* * *

-Fakat modern insanın topluluk hayatı, O-dünyasına dalmaya mahkûm değil midir? Bu hayatın iki bölümünü, ekonomi ve devleti düşününüz: Yakînen bildiğimiz (*immediacy*) bütün durumlardan feragat etme olağanüstü durumu hariç -ve hattâ bu alanda kaynağı bulunmayan 'yabancı' her otoriteyi son derece kararlı bir reddedişte bile- bunlar (ekonomi ve devlet, m.n.), mevcut boyutlarında ve bölümlerinde düşünülebilir mi? Tecrübe eden ve kullanan BEN -ekonomide mal ve hizmetleri kullanan BEN; politikada fikir ve istekleri kullanan BEN- eğer burada idareyi elinde bulundurursa, bu iki alandaki büyük 'objektif' dokunun geniş ve sıkı yapısını borçlu olduğumuz şey, bu kayıtsız şartsız hâkimiyet değil midir? İleri gelen devlet adamlarının ve iş adamlarının biçimlendirici büyüklüğü, ilgili oldukları insanları, tecrübe edilebilir olmayan bir SEN'in taşıyıcısı olmalarından

[11] Bu ibâre, Matta 5: 37'yi çağrıştırmaktadır. ("Ancak sözümüz: Evet, evet; Hayır, hayır, olsun; bunlardan ziyadesi şerirlerdendir", m.n.)
[12] *das Seiende zu sein.*

ziyâde, özel yeteneklerine göre değerlendirilmeleri ve istihdam edilmeleri gereken hizmet ve istek merkezleri olarak görmelerine dayanmaz mı? Eğer bir O (*It*) elde etmek üzere, O'ları (He+He+He) toplamayı kabul etmeyip, bunun yerine, sonucu aslâ SEN'den başka bir şey olmayan SEN ve SEN ve SEN'in toplamını belirlemeye çalışsalar, dünya başlarına çökmez mi? Eğer biçimlendirici ustalık, *dilettantism* (yüzeyde kalan heveskârlık) ile; açık, kolay anlaşılır, güçlü akıl, bulanık coşkuyla yer değiştirmiş olmasa, bu iş nereye varır? Gözümüzü, idare edenlerden, idare edilenlere çevirdiğimiz ve modern iş ve mülkiyet biçimini göz önüne aldığımız zaman, modern gelişmelerin; insanların birbirleriyle karşı karşıya geldikleri ve anlamlı ilişkilere sahip oldukları hemen hemen her hayatiyet eserini bozduğunu fark etmez miyiz? Bu gelişmeyi tersine çevirmeye çalışmak abes olacaktır. Eğer bir kimse böyle bir saçmalığı başarırsa, başlı başına bu, çok büyük ölçüde artan sayıda insan için hayatı mümkün kılacak olmasına rağmen, medeniyetin bu son derece hassas aracı, aynı anda harap olacaktır.

-Konuşmacı, konuşmakta çok geç kaldınız. Biraz evvel kendi konuşmanıza kendiniz inanabilirdiniz; artık bu mümkün değildir. Bir dakika önce, devletin artık idare edilmediğini, en az benim kadar anladınız: ateşçiler kömürü yığmakta, fakat liderler, sadece, yürümekte olan lokomotifi idare eder *görünmekteler*. Ve sizin konuştuğunuz şu ânda, ekonomi makinesinin nasıl alışılmadık sesler çıkarmaya başladığını, benim kadar, siz de işitiyorsunuz; idare edenler size, şöyle yukarıdan tebessüm ederler, fakat içlerinde ölüm korkusu pusuda beklemektedir. Size, cihazı modern şartlara ayarladıklarını anlatırlar; fakat o cihaz elverdiği sürece, bundan böyle, sadece kendilerini ona ayarlayabildiklerini fark eder-

siniz. Sözcüleri, devletin mirasını ekonominin devraldığını size öğretirler; siz bilirsiniz ki, O'yu çoğaltma despotizminden başka devralınacak hiçbir şey yoktur. Bu despotizmin hükmü altında gittikçe âcizleşen BEN, hâlâ kendi sözünün geçtiği hayâli içindedir.

İnsanın topluluk hayatı, kendisinden daha fazla, O-dünyasından vazgeçemez -SEN'in varlığı, su yüzeyindeki ruh gibi, O-dünyası üzerinde yüzer. İnsanın kazanç arzusu ve güç istemi, insan ilişkileri irâdesine bağlı olduğu ve onunla yürütüldüğü müddetçe, tabiî ve meşrûdur. İtki (saik), kendisini bizim varlığımızdan koparmadığı sürece, kötülük itkisi (*drive*) yoktur; kopmuş itki parçalanmayı belirtirken, kendisini varlığımıza[13] bağlamış ve varlığımızla belirlenmiş olan itki, topluluk hayatının plâzmasıdır. Ekonomi, kazanç arzusunun; devlet, güç isteminin[14] mekânı olarak, ruha katıldıkları takdirde, hayata katılmış olurlar. Eğer ruhu inkâr ederlerse, hayatı inkâr etmiş olurlar. Hayat, elbette gereğini yapmaktan geri durmaz ve uzun bir zaman, salt bir mekanizmanın uğuldadığı yerde, bir süre için, bir form hareketinin görüldüğü hâlâ düşünülebilir. Bu noktada, bir tür kesinlik ileri sürmek, elbette beyhûde olacaktır. Ekonomi veya devletin dokusunu gevşetmek, her ikisinin de, SEN-diyen ruh yüceliğini tanımama olgusunu artık telafi edemez ve çevresini hareketlendirmekle merkezine kadar canlı ilişkinin yerine geçemez. Topluluk içindeki insan hayatının yapısı, hayatiyetini; uzuvlarının içine nüfuz eden ilişki kuvvetinin tamlığından ve cisimleşmiş şeklini, bu kuvvetin ruh ile doyumundan alır. Ruha hizmet eden devlet adamı veya iş adamı, yüzeysel heveskâr (*dilettante*) ruhlu insan değildir. Kendi işini boz-

[13] Varlık (*being*), her ikisinde *Wesen*; 'bizim' (*our*) orijinal metinde yoktur.

[14] *das Gehäuse des Machtwillens*. Buber, *Nutzwillen* ve *Machtwillen'den* bahseder ve Nietzsche tarafından daha sık kullanılan *Wille zur Macht* ibaresini kullanmaz.

maksızın, temas kurmak zorunda bulunduğu insanlarla karşı karşıya gelmesinin, pek çok SEN hâmili kimseyle olduğu gibi olamayacağını, muhakkak ki iyi bilir. Bununla beraber, ancak ruh tarafından ona bildirilen limite kadar bu cesareti gösterir; ve ruh ona mutlaka bir limit belirtir ve sert bir yapıyı çürüten bu cesaret, SEN'in varlığının yukarılarda tutulduğu yerde başarılı olur. O, anlamsız sözler söyleyen, taşkın bir insan olmaz; akıl-üstü olmasına rağmen, hakikate hizmet eder, aklı reddetmez, bilâkis, ona sahip çıkar. Bir insanın, topluluk hayatında yaptığı, kişisel hayatta yaptığından farklı değildir. Bu insan, SEN'i saf hâliyle gerçekleştiremeyeceğini, fakat bununla beraber, O'ya günlük olarak şahitlik eden SEN'i, her gün, o günün doğrusuna ve ölçüsüne göre, limiti yeniden tarif ederek -limiti yeniden keşfederek- gerçekleştirebileceğini bilir. Ne iş ne de mal, ruhtan başlamaktan başka şekilde, kendi başına kurtuluşa erebilir. Ancak ruhun varlığıyla, bütün işe mânâ ve neşe ve bütün mala-mülke feragat gücü ve saygı akabilir; tamamı değil, yeteri kadar (*quantum satis*) -çalışılan ve kazanılan her şey, O-dünyasına bağlı kalmasına rağmen, yine de bizimle karşı karşıya gelme ve SEN'i temsil etme noktasına kadar yüceltilemez. Onun arka planı yoktur, en derin ihtiyaç ânında bile -gerçekten, ancak o zaman önceden şüphe altında olmayan bir O-ötesi vardır.

Her ikisi de değişmediği sürece, devletin mi ekonomiyi düzenlediği veya ekonominin mi devleti yönettiği keyfiyeti önemsizdir. Devlet kurumlarının daha hür veya ekonomi kurumlarının daha âdil hâle gelip gelmemesi, burada yöneltilmekte olan, gerçek hayatla ilgili sualden dolayı değil; onlar kendi başlarına hür ve âdil olamayacakları için önemlidir. Kesin olan şey, ruhun -SEN-diyen, cevap veren ruh- canlı ve

gerçek olup olmadığı; topluluktaki insan hayatında, ondan geriye kalan şeylerin devlet ve ekonomiye tâbi olmasının devam edip etmediği veya onun, bağımsız olarak aktif hâle gelip gelmediği; insanın ferdî hayatında hüküm süren ruhun, kendisini tekrar topluluk hayatı ile bütünleştirip bütünleştirmeyeceğidir. Fakat bu durum, kesinlikle, topluluk hayatını bağımsız âlemlere -'ruhun hayatı' da buna dahildir- ayırarak başarılamaz. Bu, âdetâ, ruhun bütün hakikatini kaybetmesiyle birlikte, O-dünyasına dalmış bölgelerin despotizme ebediyen terk edilmesi demektir. Ruh, hayat üzerinde hiçbir zaman kendi başına bağımsız olarak etkili olamayacağından, dünyada yapabileceği tek şey -gücü ile, O-dünyasına nüfuz etmek ve onu dönüştürmektir. Ruh, gerçekten, "evinde, kendisiyle başbaşadır"[15]; fakat dünya kendisine açılıp da, onunla karşı karşıya geldiği zaman, kendisini dünyaya adar ve onu kurtarır ve dünya vasıtasıyla kendisini de. Fakat ruhu temsil eden ruhâniyet, bugünlerde o kadar çok dağılmış, zayıflamış, yozlaşmış ve tezatlarla dolu hâle gelmiştir ki, evvelâ ruhun özüne dönünceye: SEN diyebilinceye kadar, bunu yapamaz (dünyayı ve kendisini kurtarma işi, m.n.).

* * *

O-dünyasında, nedensellik bir hâkimiyete sahiptir. İster duyularla algılanabilir ve 'fizikî', ister içe bakışla keşfedilen veya bulunan ve 'psikolojik' olsun, her olayın, sebep olunan bir zorunluluk ve bir sebep yüzünden olduğu düşünülür. Maksatlı olduğu addedilen bu olaylar, O-dünyasının kesintisiz bütünlüğüne de ait olduklarından, şu âna kadar istisna teşkil etmezler: Bu kesintisiz bütünlük, ancak nedenselli-

[15] ***"bei sich"***: ('kendisiyle başbaşa' ile ifâde ettiğimiz, m.n.) bu söyleyiş tarzı ve onun ruha tatbiki, Hegel'e aittir. Krş. Yukardaki *an sich* (kendi içinde, *in itself*) ibaresini, zıddı olan *an der Welt* (dünyada) ile.

ğin bütün hâlindeki devamlılığını azaltmadan, onun bir bölümünde başarılan bir yer değiştirme hareketi olarak teleolojiye müsamaha gösterir.

Tabiatın ilmî düzeni için temel önem taşıyan, O-dünyasındaki nedenselliğin sınırsız hâkimiyeti, O-dünyasıyla sınırlanmış olmayan, tekrar tekrar onun dışına çıkmakta, yine ilişki dünyasına katılmakta serbest olan insanoğlu tarafından baskıcı olarak düşünülmez. Burada, BEN ve SEN; hiçbir nedenselliğe bulaşmadan veya onun tarafından bozulmadan, birbirleriyle mütekabil olarak, serbestçe karşı karşıya gelirler; burada, insan, varlığın[16] ve kendi varlığının hürriyetinin teminat altında olduğunu görür. Sadece, ilişkiden ve SEN'in varlığından haberdar olanlar, karar verme gücüne sahiptir. Karar veren kimse hürdür, çünkü o, varlık huzuruna adım atmıştır.

Bütün gücümün ateşli özüyle, kontrol edilemez[17] istek kabarması, en evvele dönerek[18] her şeyin benim için mümkün olduğu, birbirine kenetlenmiş ve zâhirde ayrılamaz, her köşeden parlayıveren imkânların cezbedici bakışları, günaha teşvik edici kâinat, ve BEN; bir anda doğuveren, iki eli ateş içinde, bana kastedenin gizlendiği ateşin dibinde, amelim yakalandı: şimdi! Derhâl cehennem tehdidinin baskısı başlatılır. Özden mahrûm bir çeşitlilik, taleplerinin değişken eşitliğinde sahnede değildir artık; sadece iki şey yan yana bırakılır, diğeri ve biri; hayâl ve görev.[19] Fakat şimdi benim içimde gerçekleştirme (kuvveden fiile çıkarma, m.n.) başlıyor. Kararlaştırmak demek, biri, ruhumu değersiz şeylerle kat kat doldururken, tükenmiş bir yığın hâlinde orada

[16] *die Freiheit seines und des Wesens.*
[17] *unbändig.* 1957'ye kadar: *ungeheurer* (çok büyük, *tremendously*).
[18] *vorwelthaft kreisend.*
[19] *Auftrag*

âtıl kalırken;[20] diğerinin başarılması demek olamaz. Ancak, seçilmiş olan şeyin gerçekleşmesine, seçilmiş olmayanın eksilmeyen tutkusunu massederek, birinin yaptıklarına, diğerinin bütün gücünü aktaran kişi, ancak 'kötülük tahriki ile Tanrı'ya hizmet eden' karar verir -ve olacak şeyi kararlaştırır. Bir kere bu husus anlaşıldığında, dürüst (*righteous*) denmeyi hak eden kişinin: kendisini doğru olan şeye yönelten ve bunun için karar veren[21] olduğu da bilinir; eğer bir şeytan var ise, o, Tanrı'ya karşı karar veren, ebediyen karar vermeyen kişiden başka biri olmayacaktır...

Kendisine hürriyetin garanti edildiği kimse, nedensellik baskısı hissetmez. Fânî hayatının; tabiatı icabı, SEN ile O arasında bir gidip gelme olduğunu bilir ve bunun anlamının farkındadır. İçinde hiç kalamadığı mâbedin eşiğine tekrar tekrar ayak basabilmek ona yeter. Aslında ona göre, oradan tekrar tekrar ayrılmak, bu hayatın anlamının ve alın yazısının derûnî bir kısmıdır. Orada, eşikte; cevap, ruh, kişinin içinde tekrar tekrar alevlenir; burada, bu berbat ve sefil diyarda bu kıvılcım kendini kanıtlamak zorundadır. Burada, zorunluluk denilen şey onu korkutamaz; zira o, orada, hakikî zorunluluğu tanımıştır: kader.

Kader ve hürriyet, birbirlerine bağlıdırlar. Kaderle, ancak hürriyeti gerçekleştiren kimse karşılaşır. Bana yönelen bir ameli keşfetmem, benim bu hürriyet hareketim, bana gizemi ifşâ eder. Fakat istediğim tarzda yapamamam da, bu mukavemet de bana gizemi ifşâ eder. Bütün varlığın, kendisinin özde kararlaştırdığı üzere cereyan ettiğini unutan, malını mülkünü, giyeceğini bir kenara bırakan ve varlık huzuruna her şeyinden soyunmuş olarak adım atan in-

[20] *gelagert* (orada yatarken, *lying there*) kelimesi, 1957'de dahil edilmiştir.
[21] *...das Gerechte zu nennen ist, das Gerichtete, wozu einer sich richtetund entscheidet*

san -bu hür insanoğlu, kaderle, hürriyetinin mukabil-imajı (*counter-image*) olarak karşılaşır. Bu, onun sınırlandırılması değil, tamamlanmasıdır; hürriyet ve kader, mânâyı şekillendirmek üzere bir araya gelirler; ve verilmiş mânâ, kader -şimdiye kadar onun gözünde katı olan, şimdi âniden aydınlanan- bizzat kendisi lûtuf gibidir. *gelagert* (orada yatarken, *lying there*) kelimesi, 1957'de dahil edilmiştir. ...das Gerechte zu nennen ist, das Gerichtete, wozu einer sich richtetund entscheidet.

Hayır, bu kıvılcımı taşıyarak O-dünyasına geri dönen insan, kendisini nedensel zorunlulukla baskılanmış hissetmez. Ve sağlıklı dönemlerde, güven duygusu, maneviyât insanlarından bütün insanlara doğru akar; tabiat, saik ve [belli belirsiz] alaca karanlık boyutta, bir şekilde, hazır bulunmanın gerçekleştiği karşılaşma sonucu, onların hepsi, en duygusuz olan bile, bir yerlerde 'SEN'i hissetmişlerdir ve işte burada, mânâ onlara bu güveni yorumlar.

Fakat huzursuz devirlerde, artık, SEN-dünyasının canlı akımlarıyla beslenmeyen ve sulanmayan O-dünyası, parçalanır ve durgunlaşır, kocaman bir bataklık heyûlası hâline gelir ve insanı mağlûp eder, yutar. Bir kere objeler dünyasına kendini kaptıran kimse için, artık, varlığa ulaşma imkânı yoktur, objeler dünyasına yenik düşer. O zaman, genel nedensellik, baskıcı ve zulmedici âkıbete doğru gelişir.[22]

Birden fazla insanı kapsayan her büyük kültür, bir ölçüde, kaynağında, ruhun özsel işi olan, bir SEN'e cevap verilme olayının bulunduğu, başlangıçtaki karşılaşmaya dayanır. Daha sonraki nesillerin, aynı istikameti gösteren enerji-

[22] *Verhängnis. 'Doom'* kelimesi burada, bu kelimeyi karşılamak üzere kullanılmıştır (*doom* kelimesi, daha ziyâde; kötü kader, akıbet, encam, kıyamet günü anlamlarında kullanılmaktadır, m.n.).

leriyle takviye edilmiş olması, ruhta özel bir kozmos anlayışı yaratır; ancak böylece, bir insan kozmosu[23] tekrar tekrar mümkün hâle gelebilir; ancak bu suretle, insanlar, ibadethaneleri ve insan evlerini tekrar, farklı bir mekân anlayışıyla, inanmış bir ruhla, tekrar tekrar inşâ edebilir -ve coşkulu, canlı zamanı yeni ilâhîler ve şarkılarla doldurur ve insan topluluğuna bir şekil verirler. Fakat kişi, bu özsel işe, ancak kendi hayatında eylemek ve katlanmak suretiyle sahip olduğu, kendisi bizzat ilişki kurduğu sürece hür ve böylece yaratıcı olacaktır. Bir kültür, artık, canlı ve devamlı yenilenen ilişki sürecini merkez edinmediği zaman, O-dünyasında donar kalır; ki bu ancak, sadece münzevî ruhların âniden ortaya çıkıveren parlak işleriyle zaman zaman kırılır. Şimdiye kadar, ruhî kozmos anlayışını tedirgin edemeyen genel nedensellik, bu noktadan sonra, baskıcı ve zulmeden âkıbete sürüklenir. Hikmetli ve hükmünü sürdüren kader, kozmosdaki mânâ bolluğuna uyum sağladığı sürece, nedenselliği bütünüyle hükmü altına aldı, onu şeytanî anlamsızlığa[24] dönüştürdü ve nedenselliği hükümsüz hâle getirdi. Daha önceki nesillere[25] hayırlı bir takdir olarak görünen aynı 'karma' -bu hayattaki amellerimizin[26] bizi öteki âlemde daha yüksek yerlere çıkaracağından- bilinçsiz olduğumuz, daha önceki bir hayatın amelleri için, bu hayatta, kaçamayacağımız bir zindana hapsedildiğimizden dolayı, bu, şimdi, zulüm olarak görülmektedir. Parlak kubbesinden zorunluluk iğinin asılı olduğu semânın anlamlı kanununun kemer yaptığı yerde, şimdi, gezegenlerin anlamsız, zalim gücü hüküm sürmektedir.

[23] *Kosmos des Menschen.* 1957'den önce: *Kosmos, gefasste Welt, heimische, haushafte Welt. Weltbehausung* des Menschen: kozmos, algılanan dünya, ev gibi dünya, insanın barınma mekânı olan dünya...

[24] *zur sinnwidrigen Dämonie.*

[25] Mart 1937'de Buber'in haşiyesi: Budizm öncesi Hindistan'ın, Budist Hindistan'a karşı olması gibi.

[26] 1957'den beri: başarılarımız. Bu değişiklik, tezadı zayıflatmaktadır.

Bu, sadece, *Mecraya* (*Dike*), bizim olduğu kastedilen ilâhî 'tarik'e (*path*) girme meselesiydi ve alın yazısı ölçüsü içinde hür bir kalple yaşanabilirdi. Şimdi biz, yaptığımız her şeyde, dünyanın ölü kütlesinin bütün ağırlığıyla her boynu eğen, ruha yabancı *heimarmene*'in[27] zorlamasını hissederiz. Kurtarılma arzusu çok hızlı büyür ve sonunda, her türlü tecrübeye rağmen, yetersiz kalır, vaktâki, insanlara yeniden doğuş çarkından nasıl kaçacağı öğretilsin veya güçler tarafından esir alınan ruhlar, nihayet Tanrı'nın çocukları olma hürriyetine kavuşturulsun. Böyle başarılar, gittikçe önemli olan yeni bir karşılaşmadan, insanoğlunun SEN'ine yeni bir cevabından, kaderi tâyin edecek bir olaydan doğar. Böyle merkezî özsel bir işin sonuçları, bir kültürün, ışına adanmış bir diğer kültür tarafından alaşağı edilmesini de içerebilir, fakat bir kültürün bu suretle yenilenmesi de mümkündür.

Devrimizin hastalığı, diğerlerinden farklıdır, fakat yine de hepsinin hastalıkları cümlesindendir. Kültürlerin tarihi, koşucuların, neşeyle ve bilinçsizce aynı ölüm döngüsünü kapsaması gereken, birbiri peşine geldiği bir ebediyet stadyumu değildir. İsimsiz bir tarik, onları yükselişlere ve düşüşlere götürür. O bir ilerleme ve gelişme tariki değildir. Ruhanî ölüler diyarının sarmalı vasıtasıyla bir düşüş, fakat aynı zamanda, geleceği ve geçmiş zamanları bile bilmeyen, lâkin sadece işitilmemiş geri dönüşü[28] -hamle- bilenin, en içtekine (derûna, m.n.), en gizliye, en muğlâk ve karmaşık olana bir yükselişi de denebilendir. Bu tariki, bütün yolun sonuna kadar, son karanlık tecrübesine kadar takip edecek miyiz? Fakat tehlikenin olduğu yerde, kurtaran da[29] yetişir.

[27] Eflatun tarafından, *Phedo* 115a ve *Gorgias* 512e'de kader karşılığı olarak kullanılan, Yunanca bir kelime.
[28] Bkz. S. 40 vd.
[29] Hölderlin'in şiiri "Patmos"dan bir alıntı, şöyle başlar: *Nah ist Und schwer zu*

Bu devirdeki farklılıkları çok önemli olan, biyolojik ve *historiosofik* yönelimler, şimdiye kadar, bu türden hiçbir imanda olmadığı kadar sert ve endişe verici bir âkıbet imanı yaratmakta birleşmişlerdir. Artık bundan böyle, ne *karmanın* ne de yıldızların gücü, insanın talihini, kaçınılamaz şekilde yönetir; birçok değişik kuvvet bu hâkimiyete sahip çıkmakta, fakat daha yakın zamandaki tetkiklerden öyle görünmektedir ki, muasırlarımızın çoğu, geç Romalıların karmaşık tanrılara (*medley of gods* tanrılar panteonu, m.n.) inanması gibi, karmaşık kuvvetlere inanmaktadırlar. Bu iddiaların tabiatı, böyle bir imanı kolaylaştırır. İster 'hayat kanunu' olsun -herkesin ya savaşa katılmak ya da hayatından vazgeçmek zorunda olduğu bir evrensel mücadele- ister insanın bütün ruhunu teşkil eden doğuştan gelen itkileri[30] düzenleyen 'psikolojik kanun' olsun veya âdetâ, irâde ve bilinçlilikle birlikte giden kaçınılmaz sosyal sürecin 'sosyal kanunu' yahut değişemez şekildeki bir başlangıcın (varlığa gelişin, m.n.) ve tarihî formların çöküşünün 'kültürel kanunu' olsun veya başka olabilecek her ne tür değişim olursa olsun, üzerinde durulacak husus; insanın aldatılıp yanlış yola sevk edilmesi sebebiyle, çabalamasına rağmen mukavemet edemediği kaçınılmaz bir süreç boyunduruğuna koşulmuş olmasıdır. Yıldızların zorlamasıyla, antik gizemler kurtuluşu vaat etti; *karmanın* zorlamasıyla, Brahmanca feragate içgörü (*insight*) eşlik etti. Bunların her ikisi de, selâmet için hazırlıktı. Fakat karışık güçler idolü, hiçbir kurtarıcı imanı hoş görmez. Herhangi bir hürriyeti tasavvur etmek, ahmaklık olarak telâkki edilir; kişinin, azimli veya ümitsizce başkaldırdığı kölelik arasında tercihten başka yapacağı bir şey

fassen der Gott. / Wo aber Gefahr ist. wächst / Das Rettende auch. "Yakındır ve Tanrı'yı yakalamak güçtür (mümkün değildir). Fakat tehlikenin olduğu yerdedir kurtaran da."

[30] *eingebornen Gebrauchstrieben.*

olmadığı kabul edilir. Bütün bu kanunlar, teleolojik gelişme ve organik evrim ile ilgili uzun müzakerelerle bağlantılı olmalarına rağmen, bunların hepsi, sınırsız nedenselliği gerektiren düşüşle[31] ilgili sürekli endişeye dayanmaktadır. Tedricî düşüş dogması, çoğalan, üreyen O-dünyası karşısında insanın her şeyden vazgeçmesini ifâde eder. Burada, kader (*fate*) ismi yanlış kullanılmıştır: Kader, insanı sıkıştırıp kımıldamaz hâle getiren bir cendere değildir; hayata hürriyetten başlayanların dışında onunla karşılaşan kimse yoktur. Fakat düşüş dogması, özgürlüğe veya dingin gücü dünyanın görünüşünü değiştiren özgürlüğün en gerçek açılımına, yani geri dönüşe hiç yer vermez. Dogma; evrensel mücadeleyi geri dönüşle kazanan, itkiler ağını geri dönüşle yırtan, belirlenen sınıfın üstüne geri dönüşle çıkan, geri dönüşle canlandıran, tekrar gençleştiren ve sağlam tarihî formları değiştiren insanoğlunu bilmez. Düşüş dogması oyunuyla karşılaştığınızda, size, sadece tek bir tercih sunar: kuralları dikkatle takip etmek veya bunlardan ayrılmak. Fakat geri dönen kimse, insanları altüst eder. Dogma, size, en fazla, hayatınızı şarta bağlı olarak yürütmenize ve ruhunuzda 'hür olmanıza' izin verir. Fakat geri dönen kişi, bu hürriyeti en alçakça esaret olarak telâkki eder.

[31] *Ablauf*: *laufen*, koşmak demektir ve *ab* öneki ise Latincedeki *de* gibi, aşağı anlamındadır. *Ablauf*, kaçmak, çekilmek, ayrıca, (zaman) geçmek veya bitmek, müddeti sona ermek demektir. Schiller'in Tell'i, *Fort musst du, deine Uhr ist abgelaufen* -bu söz sık sık nakledilir- dediği zaman: Gitmelisin, saatin durdu -veya daha düz olarak: Ölmelisin, vaktin tamamdır, demek ister. *Ablauf*, genellikle son, bitiş bildirir ve düşüş (ölüme yaklaşma) anlamında kullandığımız *running down* da inkâr götürmez derecede doğrudur; Buber'in, bu çağrışımları vurgulamak mı istediği, yoksa *entropf*'yi mi düşündüğü ve mekanik evrenin tedricen düşüşünü mü kastettiği pek açık değildir. Kitabın ilk tercümesinde kullanılan *-'Process'*, süreç kelimesi yanıltıcıdır; zira, Bergson'un ve Whitehead'in, süreç felsefeleri (*process philosophies*) denilen görüşleri, mekanizme özgü olmayıp, hürriyet ve yaratıcılık üzerine vurgu yaparlar. (Birkaç satır yukarıda "kaçınılamaz bir sosyal süreç" dedik, Buber, Almanca *Prozess* kelimesini kullanmaktadır.) Buber, *Ablaufu* 'sınırsız nedensellik'le, 'üreyen, çoğalan O-dünyası'yla, hürriyetin inkârıyla 've kaderle' açıkça birleştirir.

Geri dönme hareketini engellediğinden dolayı, kötü kader inancından başka hiçbir şey, insanı kötü kadere mahkûm edemez.

Kötü kader inancı, başından itibaren bir aldatmacadır. Düşüş şeması, oluştan -başka-hiçbir şeyi, ayırt edilmiş dünya-olayını, tarih gibi obje-olmaklığı[32] düzenleme için uygundur. Birliktelikten doğan SEN'in varlığı, ruhun gerçekliğini bilmeyen bu yaklaşım için, kolay anlaşılır değildir ve bu şema, ruh için geçerli değildir. Obje- olmaklığa dayanan kehanet (*divination*), sadece, 'şimdi'yi[33] bilmeyenler için geçerlidir. Kim O-dünyasına yenilirse, kaçınılmaz düşüş dogmasını, sık ormanda aydınlık yaratan bir hakikat olarak düşünmelidir. Hakikaten bu dogma onu, ancak daha derin O-dünyası köleliğine götürür. Fakat SEN'in dünyası kilit altında değildir. Kim bütün varlığını teksif ederek, yeniden dirilenle ilişki kurma gücüyle ona doğru ilerlerse, hürriyetine kavuşur. Ve hürriyeti hürriyetsizlikteki inançtan kurtarmak, hürriyeti kazanmaktır.

* * *

Bir kâbusa, gerçek adıyla hitap ederek hâkim olunabilir. Benzer şekilde, O-dünyası, onun hakikî tabiatını tanıyan herkese: aynen, esrarengiz gücüne karşı teslim olmak zorunda kalınan cücenin küçük kuvveti gibi göründü. O-dünyasının hakikî tabiatı: tikelleşme ve yabancılaşmadır;[34] ki, bunların çokluğundan, hemen yanı başımızda görünüvermesinden, karşımıza çıkmak için her türlü dünyevî SEN doğar -ki zaman zaman bize ana tanrıça kadar büyük ve dehşetli görünür, bununla beraber, daima yumuşak davranır.

[32] *Gegenständlichkeit.*
[33] *Gegenwärtigkeit*
[34] *Versonderung und Verfremdung.*

Fakat içimizde bir hayâlet -gerçekliği talan edilmiş BEN- pusuda beklediği müddetçe, kâbusa, doğru adıyla hitap edebilme gücünü nasıl toplayabiliriz? Bir varlıkta, gömülü olan bağ kurma gücü nasıl yeniden canlandırılabilir? Zira, bu varlığın içinde, altında bu gücün bulunduğu enkaz üzerinde, her saatte bir (ezercesine, m.n.) tepinen etkin bir hayâlet görünür. Bir varlık, ayrılmış

BEN-olmaklık[35] cinneti, onu boş bir daire etrafında hiç durmadan kovaladığı müddetçe, kendisini nasıl toparlayacak? Eğer kapris[36] onun meskeni ise, kişi, hürriyetine nasıl kavuşacaktır?

Hürriyet ve kader nasıl birbirine bağlı ise, kapris de kötü kadere bağlıdır. Fakat hürriyet ve kader nasıl, mânâyı şekillendirmek üzere birbiriyle sözleşmiş ve birbirini benimsemişse; kapris ve kötü kader, ruhun hayâleti ve dünyanın kâbusu, mânâsızlık içinde, aynı evde ilgisiz ve ihtilâfsız komşu olarak yaşayarak ve birbirlerinden sakınarak bir arada geçinir giderler -vaktâki birandagöz göze gelsinler ve her ikisi birden, kurtuluştan nasipsiz oldukları itirafı âniden ortaya çıkıversin. Bu olayı önlemek veya hiç değilse örtüp gizlemek için, bugün ne kadar entelektüel belâgat ve sanatkârlık kullanılmaktadır!

Kaprisli olmadan isteyen insan, hürdür. Bu insan, gerçeğe inanır, yani BEN ve SEN'in gerçek[37] düalitesinin gerçek birlikteliğine inanır. Alın yazısına[38] ve aynı zamanda, onun da kendisine ihtiyaç duyduğuna inanır. Alın yazısı kişiyi sürüklemez, kişiyi bekler. Kişi; onun kendisini nerede bekledi-

[35] *Ichkeit.*
[36] *Willkür*
[37] *reale*
[38] *die Bestimmung.*

ğini bilmeden, ona doğru ilerlemelidir. Bütün varlığıyla ileri çıkması gerekir: o bunu bilir. Kararının kastettiği şekilde olmayacak, fakat olmasını istediği şey, ancak, arzu edebildiği şeyi yapmaya karar verirse tahakkuk edecektir. Hür olmayan, şeyler ve itkilerle idare edilen kendi küçük irâdesini, alın yazısını bulmak için, belirlenen büyük irâdeye teslim etmelidir.[39] O artık, ne müdahale eder ne de yalnızca şeylerin olmasına izin verir. Kişi, dünya içindeki[40] Varlık yoluna çıkan şeye, onunla beraber sürüklenmek için değil, daha doğrusu, kişi tarafından gerçekleştirilmesini istediği tarzda ona ihtiyaç duyarak, -insan ruhu ve ameliyle, hayatı ve ölümüyle- gerçekleştirmek için kulak verir. Ben, kişi 'inanır' dedim; fakat bu, kişi 'karşılaşır' demektir.

Kaprisli insan, inanmaz ve karşılaşmaz. Birlikteliği bilmez, o, sadece dışarıdaki heyecan veren dünyayı ve onu kullanmak üzere kendi ateşli arzusunu bilir. Çok eski, klâsik bir tâbiri kullanmanın yeridir: o, ilâhlardan bir ilâhtır. SEN dediği zaman, SEN, benim kullanma yeteneğimdir, demek ister! Alın yazısı ise, âdetâ, onun kullanma yeteneğinin bir süsü ve teyididir. Hakikatte onun, yalnızca şeyler ve itkiler tarafından belirlenenden başka alın yazısı yoktur, despottur ve kaprislidir. Büyük irâdesi yoktur ve kaprisi onun yerine koymaya uğraşır. Ondan çok söz etmekle beraber, fedakârlık konusunda kabiliyetten tamamen mahrûmdur ve siz bu durumu, onun hiçbir zaman somut olmamasını fark ederek anlarsınız. Bir şeyi 'oldurmak' için, daimî surette müdahalede bulunur. Size, alın yazısına neden müdahil olunamadığını sorar. Böyle bir gaye için gerekli olan bütün uygulanabi-

[39] *vom Bestimmtsein weg und auf die Bestimmung zu.*

[40] *Er lauscht dem aus sich Werdenden, dem Weg des Wesens in der Welt.* Almancada bir sözü bir cümlede dört defa tekrar etmesi (bir tür *alliteration*) Richard Wagner'i çağrıştırıyor.

lir araçlar, nasıl olur da kullanılamaz? Bu, aynı zamanda, hür olan insanları nasıl gördüğünü, onları farklı şekilde anlayamadığını gösterir. Fakat hür insanın burada bir hedefi yoktur ve şu hâlde, araçları da oradan gelir; onun sadece bir tek şeyi vardır: daima alın yazısına doğru ilerleme kararı. Kişi, bu kararı vermiş olarak, her yol ayrımında onu yenileyecek ve büyük irâdenin kararının yetersiz ve araç desteğinin gerekli olduğuna inanmasından daha kısa zamanda, gerçekten yaşamakta olmadığını düşünecektir. O, inanır ve karşılaşır. Fakat kaprisli adamın inanmayan özü, inançsızlık ve kapristen, amaçları tespit ve araçları tasarlamaktan başka bir şey algılayamaz. Onun dünyası, birçok amaç ve araç hariç, fedakârlık ve lûtuftan, karşılaşma ve şimdi anlayışından mahrûmdur; amaç ve araçlara düşkün bir kişi olarak, farklı olamazdı ve işte bunun adı, kötü kaderdir. Bütün despotça yükü yüzünden varoluşunu gerçekleştirememekle, içinden çıkılmaz şekilde, başını derde sokmuş olur; ancak kendini toparladığında, durumunun farkına varır. Bu sebeple, böyle bir farkına varışı[41] önlemek veya hiç değilse, çapraşık hâle getirmek için, aklını sonuna kadar kullanmaya uğraşır.

Eğer kişinin, düşüşünün,[42] varoluşunu gerçekleştirememiş BEN ve gerçekleştirebilen BEN'inin farkına varmasına; insanın ümitsizlik diye adlandırdığı köklerine inmesine izin verilse; bundan, öz-yıkımı ve yeniden doğuşu gelişir, bu da, geri dönüşün başlangıcı olur.

[41] *Besinnung*, bilinçlilik veya tefekkür de demek olabilir; *sich besinnen*, kendini toparlamak veya hatırlamak; *zur Besinnung kommen*, kişinin hislerini tekrar elde etmesi anlamındadır. Bu son anlamın muhtelif tonları burada mevcuttur. Bu pasaj ve sonraki paragraf, Kierkegaard'ın *Sickness Unto Death* ve *-Ich und Du*'nun çoğu kısmı gibi- Heidegger'in *Being and Time*'ı ile mukayeseye dâvet eder.

[42] *das Abgefallensein*: lafzen, düşme, gerileme hâli; *abfallen*, çekilme ve inanç ve prensiplerinde değişiklik yapma, cayma (*apostasy*) fikrini de ileri sürebilir. Krş. "O! Hamlet, ne düşüştü oradaki" (*Hamlet*, perde I, sahne 5, satır 47).

Yüz yolun Brahmana'sı*; bir vakitler, ilâhlar ile şeytanların bir yarışmada bir araya geldiklerini anlatır. Şeytanlar: "Hediyelerimizi (Kurbanlarımızı) kime sunacağız?" dediler. Onlar, bütün sunularını kendi ağızlarına aldılar. Fakat ilâhlar, sunularını birbirlerinin ağzına verdiler. Daha sonra Prajapati, aslî ruh, kendini tanrılara bağışladı.

* * *

-Etki edilmemiş ve açılmamış, kendi başına bırakılmış O-dünyasının, herhangi bir SEN'in ortaya çıkmasıyla, nasıl yabancılaşacağı ve bir kâbusa dönüşeceği anlaşılabilir; fakat söylediğiniz gibi, insanın BEN'i varoluşunu gerçekleştirememiş ise, bu nasıl olacaktır? İster onunla ilişki içinde veya onun dışında yaşasın, BEN, kendini-bilme-bilinci (*self-consciousness*) (öz-bilinçlilik) içinde kendinden emin olarak kalır; ki bu, üzerine, değişen durumların dizili olduğu kuvvetli bir altın ipliktir. BEN, ister "BEN seni görüyorum", isterse "BEN ağacı görüyorum" desin, her iki hâldeki görme işi, eşit derecede gerçek olmayabilir, fakat BEN, her ikisinde de eşit derecede gerçektir.

-Bunun böyle olup olmadığını anlamak için, kendi kendimizi sorgulayalım. Dilbilgisine ait şekil, hiçbir şey ifâde etmez. Bununla beraber, söylenen SEN'lerin çoğu; sadece alışkanlıkla, düşünmeden söylendiğinde, gerçekte bir O demektir. Uzakta olmasına rağmen, kişinin bütün varlığıyla, varlığı hatırlanarak söylenen O, gerçekte bir SEN demektir. Benzer şekilde, BEN'in sadece gerekli bir zamir, sadece 'orada konuşan kimse'nin zorunlu bir kısaltması olduğu sayısız durum vardır. Fakat, ya kendini-bilme bilinci? Eğer bir cümle, hakikaten bir ilişkinin SEN'ini, bir diğer cümle, bir tecrübenin O'sunu kas-

* Brahmana: Hinduizmde Vedalardan sonraki döneme (muhtemelen M.Ö. XIII-V. yüzyıllar) ait olan Sanskritçe kutsal metinler. Branmanaların temel konusu dua ve kurban törenleriyle ilgili bilgiler vermektir, m.n.

teder ve her iki cümledeki BEN, hakikatte böylece kastedilirse, ikisi de aynı öz-bilinçlilikten mi doğmaktadır?

BEN-SEN temel kelimesindeki BEN, BEN-O temel kelimesindeki BEN'den farklıdır.

BEN-O temel kelimesindeki BEN, bir ego[43] (benlik) olarak görünür ve kendi kendisinin, bir özne (tecrübe ve kullanmanın öznesi) olarak bilincine varır.

Temel kelime BEN-SEN'deki BEN, bir şahıs olarak görünür ve kendisinin, bir öznellik olarak (bağımlı genitif olmaksızın)[44] bilincine varır.

Egolar, kendilerini diğer egolardan ayırarak meydana çıkarlar.

Kişiler, başka insanlarla ilişki kurarak meydana çıkarlar.

[43] *Eigenwesen,* kelimenin lafzi anlamıyla kendi-varlığı veya kendi-benliği; fazlasıyla alışılmamış bir kelimedir. Kitabın İngilizce ilk çevirisinde; Buber'in, sayfa provalarını gördüğü zaman, kendisini büyük ölçüde rahatsız eden (*"stört mich doch sehf*) bu hususa açık ve kesin bir dille itiraz etmesine rağmen, (*individuality*) bireycilik (ferdiyet) olarak tercüme edilmiştir: "Fakat daha iyisini düşünemedim. Fransızcada, kastettiğim mânâya yakın *egoiste* (krş. Stendhal) kelimesi vardır; fakat İngilizcede *egotist* maalesef *egoist* (bencil) demektir ve bu, başka bir şeydir. Acaba 'egotik varlık' demek mümkün olabilir miydi?" Son üç kelime (*the egotical being*) hariç bu şerh, Almanca idi ve 8 Mart 1937 tarihli, konunun mahiyetini anlatan mektupta Buber, bir başka bütün paragrafı tümden bu probleme hasretti. Bireylere karşı olmadığı üzerinde ısrarla durdu ve ilâve etti: "*Eigenwesen,* diğer taraftan, insanın kendi kendisiyle ilişkisine işaret eder. Ümit ederim ki, muhtemelen ilişikte izah edilen yönde hareket ederek onu farklı şekilde tercüme etmeyi mümkün göreceksiniz."
Buber'in *Eigenwesen'den* bahsettiği birçok bölümde, bunu takip edenden sonraki paragraf dahil, *ego* kelimesi mükemmelen uymaktadır, ki orada, meselâ, *egotist* hiç uygun düşmez. Akla gelen tek ciddî itiraz, Freud'u veya onu takip eden psiko-analitik eserleri İngilizce okumuş olanların, *ego* kelimesiyle, konu dışı ve zihni başka tarafa çeken bağlantılar kurmalarıdır. Freud'un bizzat kullandığı terimin BEN (Ich) (Bkz. *Das Ich und das Es*), Buber'in *Ich und Du*'da devamlı olarak tamamen farklı anlamda kullandığı kelimeyle aynı olduğunu hatırladığımızda, bu itiraz bütün gücünü kaybeder. Buber'in BEN'i (Ich) alışılmış kullanılışa Freud'unkinden daha yakındır ve müteakip sayfalardaki *ego,* alışılagelmiş İngilizce kullanıma, Freud ego'sundan daha yakındır.

[44] Meselâ, bir önceki parantez içindeki gibi, *of* (-nin, -nın), cümleciksiz; aynı zamanda objesiz.

Biri, doğal farklılığın; diğeri, doğal birlikteliğin tinsel formlarıdır.

Bir kimsenin kendisini ayrı bir yere koymasının maksadı, tecrübe etmek ve kullanmaktır; bundan maksat, 'yaşama'dır -ki bu, insanın, hayatı boyunca ölmesi demektir.

İlişkinin maksadı, bizatihî ilişkinin kendisidir -SEN'i etkileme. Bir SEN'e yaklaştığımız, onu etkilediğimiz zaman, biz de, ezelî- ebedî hayatın bir soluğuyla etkileniriz.[45]

İlişkide bulunan kimse, bir gerçekliğe -yani ne yalnızca kişinin bir parçası olan ne de kişinin yalnızca dışında olan bir varlığa- iştirak eder. Gerçeklik, bütünüyle, BEN'in kendine maledemeden katıldığı bir faaliyettir. Katılımın olmadığı yerde, gerçeklik yoktur. Kendine-maletmenin olduğu yerde, gerçeklik yoktur. SEN ne kadar doğrudan etkilenirse, katılım da o kadar mükemmeldir.

BEN, gerçekliğe iştirakinden dolayı gerçektir. İştirak ne kadar mükemmelse, BEN de o kadar fazla gerçek hâle gelir.

Fakat BEN, ilişki olayının dışına çıkıp, ayrılığa (farklılığa, m.n.) adım attığı ve kendini-bilme bilinçliliği buna eşlik ettiği takdirde, gerçekliğini kaybetmez. İştirak kuvveti onun içinde canlı bir ihtimal olarak durur. En yüksek ilişkiye işaret eden ilk ve özgün kelimeler, diğer bütün ilişkilere de uygulanabilir: tohum onun içinde durmaktadır. Bu, BEN'in, birlikteliğini ve ayrılığını eşzamanlı olarak bir arada kavradığı öznellik âlemidir. Tıpkı, BEN'in kendi yalnızlık hakikati içindeki tereddüdü gibi, gerçek öznellik, ancak, değişme ve hareket hâlinde (dinamik olarak) anlaşılabilir. Bu, aynı zamanda, daima daha yüksek ve daha bağımsız ilişki arzusu-

[45] 1957'ye kadar: SEN'in, yani ezeli-ebedi hayatın.

nun ve varlıktaki mükemmel iştirakin doğduğu ve sürekli yükseldiği yerdir. Öznellikte, kişinin ruhî özü olgunlaşır.

Kişi, varlığa katılmak suretiyle, varlık-ile olmak ve nihayet varlık olmak suretiyle, kendisinin bilincine erer. Ego, bu-yolla- varlık olarak, kendisinin bilincine erer, başka-bir-yolla değil. Kişi, "BEN'im" (*I am*); ego, "İşte BEN böyleyim" (*That is how I am*) der. Kişiye göre "Kendini bil, kendini tanı" demek: kendini varlık olarak bil, tanı demektir. Egoya göre ise: başka-bir-yolla bil demektir. Kendisini diğerlerinden ayrı tutarak, ego, varlığı terk eder.

Bu demek değildir ki, kişi, başka-bir-yolla-varlık-olmakla, farklı varlık olmaktan 'vazgeçer'; ancak bu, kesin görüş açısı değil, yalnızca, varlığın zorunlu ve anlamlı formudur. Diğer taraftan, ego, kendisi için kendi tasarladığı başka-bir-yolla-varlık kurgusunun -veya daha doğrusu, çoğunlukla onun başka-bir-yolla-varlık kurgusu- zevki içinde yuvarlanır. Çünkü, aslında ona göre, kendini- bilme, ekseriya, onu daima adamakıllı aldatma gücüne sahip olan kendisinin etkili bir görünümünü imal etmek demektir; ve bu görünümü düşünüp ona itibar ettiği için kişi, kendisinin başka-bir-yolla-varlık olma bilgisinin benzerliğini arar, öte yandan, onun gerçek bilgisi, kişiyi öz-yıkıma -veya yeniden doğuşa sevk edecektir.

Kişi, kendisini müşahede eder; ego, BENİM ile kendisini meşgul eder: BENİM tarzım, BENİM ırkım, BENİM eserlerim, BENİM üstün yeteneğim.

Ego, hiçbir gerçekliğe iştirak etmez, herhangi bir gerçeklik de kazanmaz. Kendisini başka her şeyden ayrı tutar; tecrübe ve kullanım araçları ile, mümkün olduğu kadar sahip olmaya çabalar. Yani *onun* dinamikleri: kendisini ayrı tutma

ve sahip olmadır -ve objenin daima O olması durumu, gerçek değildir. Kendisini bir özne olarak tanır, fakat bu özne, istediği kadarını kendine maledebilir, aslâ hiçbir cevher kazanmayacaktır: bir nokta gibi kalır, sadece tecrübe eden, kullanan, görevsel bir nokta, fazlası değil. Bütün yoğun ve çeşitli başka-bir-yolla-varlık olma 'bireycilik' (*individuality*) ihtirası, bir cevher kazanmasına yardımcı olamaz.

İki çeşit insanoğlu yoktur, fakat iki insanlık kutbu vardır.

Hiçbir insanoğlu, ne salt kişi ne de salt egodur; hiçbiri, ne bütünüyle gerçek ne de bütünüyle gerçeklikten mahrûmdur. Her biri, iki boyutlu bir BEN içinde yaşar. Fakat bazı insanlar, o kadar kişi-merkezlidir ki, bunlar, kişi olarak; beri taraftan, diğerleri de o kadar ego-merkezlidir ki, onlar da, ego olarak adlandırılabilir. Bunlar ve şunlar arasında, doğru tarih bilgisi yer alır.

Bir insanoğlu, insaniyet, ne kadar egonun tahakkümü altına alınırsa, BEN, o kadar fazla gerçek olmayışa (*inactuality*) yakalanmış olur. Böyle dönemlerde, insanoğlunun ve insanlığın içindeki kişinin, varoluşu geçersiz sayıldığına göre -çağrılıncaya kadar- yeraltına iner, gizlenir.

* * *

Bir insanın ne ölçüde bir kişi olduğu, temel kelime BEN-SEN'in BEN'inin, insan düalitesinin BEN'i içinde ne ölçüde kuvvetli olduğuna bağlıdır.

Onun BEN deme tarzı -BEN dediği zaman, demek istediği şey- bir insanın nereye ait olduğunu ve nereye doğru gittiğini gösterir. 'BEN' kelimesi, insanlığın hakikî parolasıdır.

Onu dinleyin!

Ego'nun[46] BEN'i ne kadar âhenksiz gelir! Bu söz, trajik şeyler anlatan dudaklardan çıktığı zaman, kendilerini tutmaya çalışmaları yüzünden kendileriyle çelişme gerginliği, bizde merhamet uyandırabilir. Kaotik ağızdan çıktığı ve vahşice, pervasızca, bilinçsizce çelişmeyi temsil ettiği zaman, korkudan tüylerimiz ürperebilir. Bu söz, sakin ve boş bir ağızdan çıkıyorsa, sıkıntı veya nefret uyandırıcı gelir.

Aynı BEN'i, büyük harfi ağızları içinde yuvarlayarak telâffuz edenler, sadece maneviyata indirgenmiş olan dünya ruhunun utancını keşfederler.

Fakat Sokrat'ın canlı ve etkili BEN'i, ne kadar güzel ve meşrû gelir. O, sınırsız sohbetin BEN'idir ve bu sohbet havası, her yerde, hâkimlerin önünde, hapisteki son saatte bile vardır. Bu BEN, diyalogda temsil edilen insanla ilişkide yaşadı. Bu BEN, insanların gerçekliğine inandı ve onlara yöneldi. Böylece, gerçeklikte onlarla beraber bulundu ve ondan hiç ayrılmadı. Yalnızlık bile, vazgeçmeyi telâffuz ettiremez ve insan dünyası onun için suskun kaldığında, o, *daimonion*unun SEN dediğini işitir.

Goethe'nin dolu dolu BEN'i, ne kadar güzel ve meşrû gelir! O, tabiatla saf ilişkinin BEN'idir. Tabiat ona teslim olmuştur ve onunla kesintisiz olarak konuşur; ona gizemlerini açıklar ve yine de gizemini kaybetmez. BEN ona inanır ve güle: "İşte o, SEN'dir" der -ve hemen, gül ile aynı gerçekliği paylaşır. Bu sebeple, o tekrar kendine döndüğünde, gerçeklik ruhu onunla kalır, güneşle kendi benzerliğini hatırlatan güneşin hayâli, kutsal göze takılır ve unsurların dostluğu, ölümün ve yeniden doğuşun[47] sükûnetinde, insana refakat eder.

[46] *des Eigenmenschen.*
[47] Buber, burada üç Goethe şiirini îmâ eder: *Blessed eye* (Kutsal Göz), *Faust* nakaratı,

Bu yüzden, birliktelik temsilcilerinin, Sokratesçi ve Goetheci kişilerin 'uygun, hakikî ve saf' BEN-demeleri, asırlar ötesinden tekrar seslenmektedir.

Geleceği önceden sezmek ve şartsız ilişki âleminden bir imaj seçmek istersek: İsa'nın BEN-deyişi ne kadar güçlü ve hattâ etkileyici ve işin tabiî seyri noktasından bakınca, ne kadar meşrûdur! Zira o, insanın SEN'ine, kendisini bir oğuldan başka bir şey yapmayan bir tarzda 'Baba' dediği şartsız ilişkinin BEN'idir. Ne zaman BEN dese, sadece, kendisi için şartsız olan kutsal temel kelimenin BEN'ini kastedebilir. Eğer olur da ayrılık gelirse, birliktelikle bu durum aşılır, ve o, diğerlerine işte buradan (birliktelikten, m.n.) konuşur. Bu BEN'i, gücünü kendi kendisinden alan bir şeye indirgeme anlayışınız beyhûdedir; ve bu SEN'i, içimizde bulunan başka herhangi bir şeyle de sınırlayamazsınız. Her ikisi de, bir kere daha, mevcut ilişkiyi, yani gerçek olanın varoluşunu gerçekleştirmez. Geriye, BEN ve SEN kalır; herkes SEN diyebilir ve o zaman, gittikçe BEN olur; herkes Baba diyebilir ve o zaman, gittikçe oğul olur; gerçeklik orada kalır.

* * *

-Fakat bir insanın misyonu, sadece kendi sebebi ile birlikteliğini bilmeyi ve hiçbir SEN ile gerçek ilişkisinin olmamasını ve karşılaşmamasını gerektirirse, etrafındaki her şey, O hâline ve kişiyi kendi sebebinin kölesi hâline getirmez mi? Napolyon'un BEN demesine ne diyeceğiz? Bu, meş-

Lynceus'un Şarkısı, mısra 11 300. Daha sonra Goethe'nin yakın *Xeni*'enînden biri (1823: Kitap III): "Eğer göz bu kadar güneş gibi olmasa, / Hiçbir zaman güneşi göremez: / Eğer Tanrı'nın gücü içimizde olmasa, / Tanrısal olan nasıl sevindirebilir bizi?" Ve Goethe'nin *Divan'ındaki Blessed Yearning* (Kutsal Özlem)'in son dörtlüğü: "Sahip oluncaya kadar / ölüm ve yeniden doğuşa, / bu kasvetli dünyada / bir şey değilsiniz asık yüzlü misafirden başka."

rû değil miydi? Bu, kişiyi tecrübe etme ve kullanma fenomeni değil midir?

-Aslında, devrin[48] bu üstadı, anlaşılan, SEN boyutunu bilmiyordu. Şu husus iyi vazedilmiştir: varlığın bütünü, onun için, bir *valore*[49] idi. Düşüşünden sonra onu reddeden hayranlarını Peter'la mukayese etti; fakat bir varlık olarak tanıdığı hiç kimse olmadığı için, *onun* reddedebildiği hiç kimse yoktu. Milyonlar için o, şeytanî SEN'di ve cevap vermedi; SEN'e O diyerek karşılık verdi; kişisel seviyede mevhum olarak cevapladı -sadece kendi âleminde, yani sadece kendi sebebinden dolayı ve kendi işleriyle cevaplayarak. Birlikteliğin temel kelimesinin gerçekliğini, mütekabiliyet karakterini kaybettiği ilk tarihî engel budur: Kendisi için, hiç kimsenin bir SEN olamadığı şeytanî SEN. Kişi ve 'ego'nun yanı sıra, yani, hür ve rasgele insana -onların arasında değil- ilâveten, bu üçüncü tip, mukadder zamanlarda, mukadder önemi haiz olarak ortaya çıkar: kendisi soğuk bir ateş içinde dururken, her şey ona doğru şevkle alevlenerek yönelir. Binlerce ilişki ona ulaşır, fakat ondan kaynaklanan ilişki yoktur. Hiçbir gerçekliğe iştirak etmez, fakat diğerleri, ölçüsüz derecede, ona, bir gerçekliğe iştirak ettikleri gibi iştirak ederler.

Elbette etrafındaki varlıkları; sebep için var sayılmak ve kullanılmak zorunda olan, muhtelif işleri başarabilen birçok makine gibi görür. Fakat bu, aynı zamanda, kendisini nasıl gördüğüdür (ancak, kendi yeteneklerini belirlemek denemesinden de hiç geri kalmaz ve bununla beraber, sınırlarını hiç tecrübe etmez). Kendisine de bir O gibi davranır.

[48] Buber, Mart 1937'de 'onun devri' sözüne karşı çıktı, 'devir' üzerinde durdu ve onun, bizim de devrimiz olduğunu ekledi.

[49] Değer (*value*). Fakat İtalyanca kelime aynı zamanda, kıymet, cesaret, uygunluk da demektir.

Nitekim, onun BEN demesi, hayatî önemi olan bir ifâde değildir, hiç değil. O, bu nitelikleri, daha ziyâde, yapar gibi görünmektedir (modern egonun BEN-demesi gibi).[50] Hattâ kendinden bahsetmez bile, sadece 'onun namına' diye konuşur. Onun söylediği veya yazdığı BEN, beyanlarını ve emirlerini ifâde ettiği cümlelerin zorunlu öznesidir -ne fazlası ne eksiği. Öznellikten mahrûmdur; ne başka-bir-yolla-varlık olmakla fikri dağınık bir kendi-kendinin-bilincine sahiptir ne de kendi görünüşü hakkında hayâlleri vardır. "Ben, var olan ve kendisini bilmeyen bir saatim" demekle, sebebinden[51] ayrıldıktan sonra, mukadderatını (*fatefulness*), bu fenomenin gerçekliğini ve bu BEN'in gerçek dişiliğini, bizzat kendisi, açık olarak belirtti; zira, ancak ondan sonradır ki, kendisini düşünebildi ve kendinden bahsedebildi ve ancak ondan sonra, meydana çıkan BEN'ini toparlayabildi ve böyle olmalıydı. Görünen, yalnızca özne değildir; ve öznelliğe de erişmez: Sihirli ifâde bozulmuş, fakat kurtulmamış, gayrı meşrû olduğu kadar meşrû olan, şu dehşetli sözde ifâdesini bulur: "Kâinat bizi temaşa ediyor!" Sonunda, tekrar gizeme gömülür.

Böyle bir adım ve böyle bir düşüşten[52] sonra, bu insanın, bu kadar dehşetli, bu kadar büyük[53] misyonunu anladığını -veya yanlış anladığını- kim iddia edebilir? Kesin olan şey, şimdiki zamansız yaşayan şeytanî adamın usta ve örnek hâline geldiği devrin, onu yanlış anlayacak olmasıdır. Burada hüküm süren şeyin, alın yazısı ve başarı olduğunu, güçlü olma hırsı ve zevki[54] olmadığını göremez. Emredici çeh-

[50] *Eigenmenschen.*
[51] *aus seiner Sache.*
[52] *Untergang.*
[53] *ungeheure, ungeheuerliche.*
[54] *Schickung und Vollzug, nicht Machtbrunst und Machtgenuss.*

re üzerine vecd hâli yerleşir ve saat kadranındaki rakamlar gibi, bu alına hiçbir işaretin izi kazınmamıştır. Kişi, kendi ihtiyacını ve zorunluluğunu anlamadan, onun başkalarına baktığı tarzı dikkatle taklide gayret eder ve kendi- kendinin farkında oluşunu mayalamak için gerekli bu BEN'in tarafsız sertliği konusunda yanılır. 'BEN' kelimesi, insanlığın parolası olarak kalır. Napolyon onu, güç ifâdesi olarak değil, bir başarının[55] BEN'i olarak söylemiştir. Bunu taklide gayret edenler, yalnızca, kendi kendileriyle-çelişmenin ümitsizliğini ele verirler.

* * *

-Nedir bu kendiyle-çelişme?

-Bir insan, dünyadaki *a priori* ilişkiyi, karşılaştığı şeydeki doğuştan SEN'e yönelerek gerçekleştirmek suretiyle denemediği zaman, bu *a priori* ilişki içe döner. Sonra, gayrı tabiî, imkânsız obje BEN vasıtasıyla açılır -söylemek yerinde olur ki, açılmaya mahâl olmayan yerde açılır. Böylece, kendi içinde yüzleşme olur; bu, ilişki, varlık ve mütekabil olma hâli olamaz; fakat sadece, kendiyle- çelişme olabilir. Bazı insanlar, kendilerini *Doppelgänger** dehşetinden kurtarmak maksadıyla, bunu, bir ilişki, belki dinî bir ilişki olarak yorumlamaya çalışırlar: onlar, bu tür bir yorum aldatmacasını yeniden keşfedip durmaya mahkûmdurlar. İşte burası, hayatın sınırıdır. Yerine getirilmeyen şey, herhangi bir yerine getirmenin delice kuruntusuna burada kapılır; şimdi, labirentin içinde el yordamıyla yürür ve gittikçe daha fazla, yolunu şaşırıp kaybolur.

İnsan, zaman zaman, BEN ve dünya arasındaki yabancılaşma korkusuyla etkilendiği zaman, bir şeyler yapılabileceği-

* Hayatta olan bir kimsenin eş ruhunu taşıdığı tasavvur edilen ve yalnız o kimseye görünen hayâlet, m.n.

[55] *als das Ich eines Vollzugs.*

ni düşünür. Dehşet dolu bir gece yarısı, sabahlatan bir rüyanın[56] azâbı içinde olduğunuzu hayâl edin: küpeşteler parçalanmış ve cehennemî uçurumlardan, feryatlar, çığlıklar yükseliyor ve siz, bu mücadele ortasında, hayatın devam ettiğini fark ediyorsunuz ve BEN, onunla bağ kurmak, ona ulaşmak zorunda -fakat nasıl? Nasıl? Nitekim, insan kendine geldiği[57] zaman, geçen saatler zarfında şunları hisseder: korkudan etkilenmiş, düşünüp taşınan, istikametten mahrûm. Ve yine de doğru istikameti tanıyabilir, hoşlanılmayan özüne ait bilgideki derinlikle - feragate sevk eden geri dönüş istikameti. Fakat o, bu bilgiyi reddeder; 'mistik olan' şey, sun'î gece yarısı güneşiyle[58] yetinemez. Çok güvendiği, her şeyi yerli yerine oturtan tefekküre müracaat eder: tefekkürün her şeyi düzenlediği farzedilir. Bununla beraber, dünyanın mûteber ve gerçekten güvenilir bir resmini çizebilen, yüksek tefekkür sanatıdır. Bu yüzden insan, düşüncesine der ki: "Şurada insafsız gözlerle duran korkunç şekle bak -bu, uzun zaman önce, kendisiyle birlikte hareket ettiğim kimse değil mi? Bu gözlerle bana nasıl gülerdi ve o zaman ne kadar mutlu olurdu, hatırlıyor musun? Ve şimdi şu benim perişan BEN'ime bak -onu sana teslim edeceğim: o, boş; ve kullanmanın yanı sıra tecrübeyi, içime neyi koyarsam koyayım, bu koca kovuğa girmez. Benimle onun arasına bir şeyler yerleştirir misin, ki merhamete gelsin ve BEN, tekrar iyileşsin?" Daima yardıma hazır ve becerikli olan tefekkür, alışılmış hızıyla, bir dizi -ha-

[56] Buber, Mart 1937'de: "gerçekten rüya görülür; yani, insan uyanık olmasına rağmen, bir rüyanın efsunu içinde olabilir."

[57] *in den Stunden der Besinnung.*

[58] *der elektrischen Sonne.* Buber'in Mart 1937'deki hâşiyesi, Almancada son altı kelime hariç: "'elektrik güneşi' hususunda: gece yarısıdır, burada bahsedilen insan, tavandaki kuvvetli elektrik ışığını açmıştı, bu küçük güneş, uykudan uyandıran (sabahlatan) rüyanın eziyetine karşı bir savunma olarak; fakat o, aynı zamanda, başvurduğu 'düşünce'nin bir sembolüdür. Belki bu yüzden: güneşimsi elektrik lâmbasıyla yetinemez."

yır, sağ ve sol duvarda olmak üzere iki dizi- resim çizer. İşte bu, kâinattır (veya daha doğrusu: tefekkürün dünya resimleri, güvenilir çizgi filmlerdir). Yıldızların hızla dönüşünden, küçük yeryüzü ortaya çıkar; yeryüzünün deveranından, küçük insan ortaya çıkar ve şimdi de tarih, adımları altında ufalanan kültür kümelerini yeniden inşâya sebatla devam etsin diye, onu asırlar ötesine taşır. Bu resim dizisinin altında, "Tek ve her şey" yazılıdır. Öteki duvarda, ruh ortaya çıkar. Bir kadın figürü; bütün yıldızların yörüngelerini, bütün yaratılmışların hayatını ve bütünüyle dünya tarihini büker, eğirir; hepsi, bir tek iplik hâline gelmiştir ve artık buna; yıldızlar, yaratılmışlar ve dünya denmez; duygular ve tasarımlar veya hattâ canlı tecrübeler ve ruh hâlleri denebilir. Ve bu resim dizisinin altında, "Tek ve her şey" yazılıdır.

Bundan böyle, insan bir kere yabancılaşma korkusuyla etkilendiği ve dünya onu endişeye sevk ettiği zaman, başını kaldırır (sağa veya sola doğru, duruma göre) bakar ve bir resim görür. O zaman, BEN'in, dünyanın içinde var olduğunu ve gerçekte, BEN olmadığını ve böylece dünyanın, BEN'i incitemeyeceğini görür ve rahatlar. Veya dünyanın, BEN içinde olduğunu ve gerçekte, dünyanın olmadığını ve bu suretle dünyanın, BEN'i incitemeyeceğini anlar ve rahatlar. İnsan tekrar yabancılaşma korkusuyla etkilendiği ve BEN onu endişeye boğduğunda, yukarı bakar ve bir resim görür ve hangisini gördüğü önemli değil, ister dünya ile tıka basa dolu, boş BEN veya ister dünya seline gark olmuş bulunan BEN olsun, sükûnet bulur.

Fakat o ân, gelecektir ve yakındır, insan korkudan etkilendiği zaman, yukarıya bakar ve her iki resmi, birden yanıp sönen bir ışıkta, her iki resmi bir arada görür. Ve onu daha derin bir korku kaplar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İlişkilere ait çizgiler uzatıldığında, ezelî-ebedî SEN'de kesişir.

Her tek SEN, bunun bir ânlık görünüşüdür. Her tek SEN aracılığıyla temel kelime, ezelî-ebedî SEN'e (*eternel You*) hitap eder. Bütün varlıkların SEN'inin aracılığı, bizim onlarla ilişkilerimizin olgunluğundan ve bunu yerine getirmenin eksikliğinden sorumludur. Doğuştan olan SEN, tamamlanmaksızın, her seferinde gerçekleştirilir. Kemâle, sadece, tabiatı icabı O olamayacak SEN ile doğrudan ilişki içinde erişir.

İnsanlar, ezelî-ebedî SEN'lerine birçok isimle hitap ettiler. Onlar, böylece isimlendirmiş olduklarını terennüm ettiklerinde, yine, SEN demek istediler: ilk esâtir (*mit*), medih ilâhîleridir. Ondan sonra isimler O-diline girdiler; insanlar, ezelî-ebedî SEN'lerini bir O olarak düşünmek ve ondan öylece bahsetmekte gitgide daha fazla zorlandıklarını hissettiler. Fakat Tanrı'nın bütün isimleri, sadece ondan bahsetmek için değil, aynı zamanda, onunla konuşmak için de kullanıldıklarından, takdis edilmiş isimler olarak kaldı.

Bazıları, çoğunlukla yanlış kullanıldığı için, Tanrı kelimesinin meşru kullanımını reddeder. Elbette o, insanlığın bütün kelimelerinden (*human words*) en anlam yüklü olanıdır.

Tamamen bu sebepten dolayı, bu kelime, ebedî olan ve kaçınılmaz olan kelimedir[1]. Tanrı'nın tabiatı ve işleri hakkındaki bütün hatalı konuşmalar (hatalı olmayan hiçbir konuşma olmamasına ve olamamasına rağmen), Tanrı'ya hitap eden bütün insanların gerçekten kastettikleri tek hakikat ile kıyaslandığında, ne kadar büyük bir sorumluluk taşımakta? Çünkü, kim Tanrı kelimesini telâffuz eder ve bununla gerçekten SEN'i kastederse, hayâli ne olursa olsun, başka hiçbir şeyle kayıtlanamayan, hayatının hakikî SEN'ine hitap eder ve kiminle bir ilişki içinde bulunursa, bu, diğerlerinin hepsini kapsar.

Ancak, isimden nefret eden ve tanrısız olmayı tercih eden[2] bir kimse -candan bağlı olarak, bütün varlığıyla, başka hiçbir şeyle sınırlanamayan hayatının SEN'ine hitap ettiğinde, Tanrı'ya hitap eder.

* * *

Biz, kendi yolumuzda yürürken ve kendi yolunda yürüyerek bize doğru gelen bir insana rastlarsak, sadece kendi yolumuzu tanırız, onunkini değil; çünkü, bizim için, onun hayata gelişleri, ancak karşılaşmadadır.

Yaşamakla bildiğimiz mükemmel ilişki süreci, bizim, yola çıkışımızdan dolayıdır. Diğer taraf, sadece başımıza gelir, biz onu bilmeyiz. Karşılaşmada vuku bulur. Eğer ondan, karşılaşma ötesi bir şey olarak bahsedersek, gücümüzden fazlasını kaldırmaya çabalamış oluruz.

Bizim ilgimiz, itinamız diğer taraf için değil, kendimiz için olmalıdır; lûtuf için değil, irâde için. Lûtuf, ancak biz

[1] *Das unveränglichste und umumgänglichste*
[2] *wähnt.* 1957'ye kadar: *glaubt* (inanır).

ona doğru ilerlediğimiz ve onun varlığını beklediğimizde, bizimle ilgilenir, o, bizim objemiz değildir.[3]

SEN, benim karşımda durmaktadır. Fakat ben, onunla doğrudan ilişki kurarım. Böylece ilişki, aynı zamanda seçilir ve seçer, hem pasif hem de aktiftir. Çünkü, bütün olan varlığın (*whole being*) bir hareketi, bütün kısmî hareketleri ve bütün hareket duyumlarını da (ki bunlar tamamen hareketlerin sınırlı tabiatına dayanır) yok eder -ve işte bundan dolayı, hareketsizliği andırır.

Bu, bütün hâline gelen insanoğlunun aktivitesidir: buna, bir şey -yapmamak denilmektedir; zira insanda, özel hiçbir şey, kısmî hiçbir şey faal değildir ve dolayısıyla, onun hiçbir şeyi dünyanın içine zorla sokulamaz. O, bütün olan insanoğludur, bütünlüğü içinde kapalı, bütünlüğü içinde huzurlu; insanoğlu aktif bir bütün hâline gelmekle, burada aktiftir. Bir kimse, bu hâl üzere sabit-kadem olduğunda, yüce karşılaşmaya doğru ileri atılma cesaret ve cür'eti gösterebilir.

Bu hedefe giderken, görünen dünya olarak duyular dünyasından sıyrılmak gerekmez. Görünen dünya yoktur, sadece tek bir dünya vardır -ki, elbette bizim iki boyutlu davranışımız gereğince, bize iki boyutlu görünür. Ancak, bu ayırım söyleminin kırılması gerekir. 'Duyu tecrübesinin ötesine geçme'ye de hiç gerek yoktur; her tecrübe, ne kadar ruhî de olsa, bize, sadece bir O hâsıl edebilir. Üstelik, bizim için mevcut olamayan fikirler ve değerler dünyasına da dönmemiz gerekmez. Bütün bunlara ihtiyaç yoktur. Neyin gerekli olduğu söylenebilir mi? Bir reçete şeklinde değil. İnsan ruhunun devirleri boyunca, düşünülerek tespit ve icad edilen bütün reçetelerin, ileri sürülen bütün tertiplerin, tecrübele-

[3] Hemen şu müteakip paragraf 1957'de kaldırılmıştır: "Yaşamış olmak sayesinde, hayatımız sayesinde bildiğimiz yol, bekleyen, açık olan bir yol değildir."

rin ve meditasyonların,[4] başlangıçtaki saf karşılaşma olgusuyla hiçbir ilgisi yoktur. Bütün bilgi veya güç için avantajlar ve bunlardan birinin veya diğerinin kullanımına borçlu olabilme keyfiyeti, bizim burada bahsettiğimiz şeyin yaklaşımı olamaz. Bunların hepsi, O- dünyası içinde yer alır ve oradan dışarı, bize doğru adım atma teşebbüsünde -kesin bir teşebbüste- bulunmazlar. Çıkış, reçeteler anlamında, öğretilebilir değildir. Ancak, başka her şeyi dışarıda bırakan bir çember çizerek gösterilebilir. O zaman, gerekli olan tek bir şey, görülebilir hâle gelir: 'mevcut olan'ın toptan kabulü.

Bu kabul, elbette daha ağır bir riski ve daha köklü bir dönüşü gerekli kılar, daha ilerisinde insan, ayırım (*separation*) ile, kendini kaybetmektedir. Mistiklerin çoğunun ileri sürdüğü üzere, vazgeçilmesi gereken şey, BEN değildir: bir BEN ve SEN'i daima peşinen kabul eden her ilişki için -en yücesi de dahil- BEN, kaçınılmaz olandır. Vazgeçilmesi gereken, BEN değildir, bu kendi- kendini-doğrulama[5] yanlış itkisi, insanı, güvenilmez, sağlam olmayan, dayanıksız, önce-

[4] *Versenkung*. Buber, Mart 1937'de: "Bu noktada 'zihnî meşguliyet, dalma hâli' (*absorption*) yerine 'murakabe, derin düşünme' (*meditation*) daha doğrudur (kastedilen şey Budizmdeki *dhyaya*'dır)." Demek istediği *dhyana* idi. Ben bunu okumadan önce *meditations* kelimesini kullanmıştım ve elbette öylece bıraktım. Fakat hemen sonra, daha geniş anlamda *Versenkung* kelimesi mükerreren kullanıldığında, ben de ona uygun olarak 'içe dalma, gark olma' (*immersion*) kelimesiyle karşıladım, ki bu sadece *absorption*'dan daha iyi değil, tam doğru olandır. Terimin bu anlamda kullanıldığı ilk pasajda 'kendi içine bir yönelişle eşit görülmektedir. Üstelik *immerse, versenken* gibi, geçişli veya refleksif olabilir ve her iki dilde kastedilen anlam refleksif olandır: Ben kendi kendimi daldırırım (*I immerse myself*) (kendi iç dünyama dalarım; refleksif kullanım, m.n.). Bir daldırılma veya daldırma durumunda, bu, benim çabamın bir sonucudur. Ve asıl sonuç, benim boğulmam olabilir ve benim BEN'imin iptalidir, yokluğudur; veya bir Budist kitabındaki ifâdesiyle, "o, mahvoluşa, yokluğa karışmakta."

[5] *Selbstbehauptunstriebs*: *Selbsterhaltungstrieb* (kendini koruma itkisi veya içgüdüsü) kelimesi, oldukça yaygın olmasına rağmen, bu terim, alışılmamış bir terimdir. Heidegger'in Freiburg Üniversitesi Rektörü olarak, Nazizme sahip çıktığı açılış dersini verdiği sırada; *Die Selbstbehauptung der deutschen Universität* (1933) diye isimlendirmesi iki misli dikkat çekicidir.

den bilinemeyen, tehlikeli ilişki dünyasından, şeylere sahip olmaya doğru kaymaya sevk eder.

Dünyada, diğer bir varlıkla[6] fiilî her ilişki, dışlayıcıdır. Onun SEN'i, hürriyetine kavuşur ve bizi, eşsizliği ile karşı karşıya getirmek üzere öne çıkar. Sanki ondan başka bir şey yokmuş ve her şey *onun* ışığında yaşarmışçasına, semâyı doldurur. İlişkinin varlığı devam ettiği müddetçe, bu dünyayı-kapsayıcılığı bozulamaz. Fakat bir SEN, bir O hâline gelir gelmez, ilişkinin dünyayı-kapsayıcılığı, dünyaya karşı bir haksızlık ve onun dışlayıcılığı da, kâinatın dışlanması olarak görünür.

Tanrı'yla ilişkide, şartsız dışlayıcılık ve şartsız kapsayıcılık tektir. Mutlak ilişkiye girenler için, özel hiçbir şeyin önemi kalmaz -ne şeyler, ne varlıklar, ne yer, ne gök- fakat her şey, bu ilişkinin içindedir. Saf ilişki içinde olmak, her şeyi ihmal etmeyi gerektirmez; fakat her şeyi SEN'de görmektir, dünyadan el-etek çekmek değil, onu lâyık olduğu yere oturtmaktır. Başını dünyadan çevirmenin, Tanrı'ya yönelmeye faydası yoktur, gözünü dünyaya dikmenin de; fakat kim dünyayı Tanrı'nın içinde müşahede ederse, onun (Tanrı'nın) varlığı içinde bulunur. "Dünya burada, Tanrı orada" -bu, O-söylemidir; "Tanrı dünyada" -bu da, O-söylemidir; fakat hiçbir şeyi dışarıda, arkada bırakmadan, her şeyi -bütün dünyayı- kavramanın, SEN'i kavramada olması, dünyaya hakkını ve hakikatini vererek, Tanrı'dan başka bir şey olmadığı, fakat her şeyin onda olduğunu kavramak, işte mükemmel ilişki budur.

Dünya içinde kalınırsa, Tanrı bulunmaz; dünya terk edilerek Tanrı bulunmaz. Kim SEN'ine doğru bütün varlığıyla atılır ve dünyanın bütün varlığını ona taşırsa, onu aramadan bulur.

[6] *zu einem Wesen oder einer Wesenheit*: İngilizcede tek kelime; *being* (varlık), her iki terim için kullanılmalıdır.

Elbette Tanrı, 'tamamen başka' olandır; aynı zamanda, tamamen aynıdır: tamamen varolandır. Elbette o, *mysterium tremendum*'dur, ki görünür ve her şeye hükmeder; aynı zamanda, aşikâr olanın gizemidir, ki bana, benim kendi BEN'imden daha yakındır.[7]

Şeylerin ve şartlılık hayatının içyüzünü kavradığınızda, sonu olmayana erişirsiniz; şeylere ve şartlılık hayatına itiraz ettiğinizde, hiçlik önünde bitersiniz; hayatı kutsallaştırdığınızda, diri Tanrı ile karşılaşırsınız.

İnsanın, bütün kişisel SEN ilişkilerindeki SEN-duyusu, O'ya dönüşme düş kırıklığını tecrübe eder, hepsinin ötesini arzu eder; yine de, tam ezelî-ebedî SEN yolunu değil. Herhangi bir şeyin arandığı yol değil: onun bulunamadığı hiçbir şey olmayacağı için, hakikatte Tanrı'yı-arayış değildir. Tanrı'yı arama yolunu terk eden insan, ne kadar da akılsız ve ümitsiz olmalı: uzletteki bütün hikmet ve konsantrasyonun bütün gücü kazanılsa bile, kişi ona ulaşamayabilir. Bir insanın yola koyulması ve sadece, bunun o *yol* olabilmesini istemesi, sanki daha doğrudur; onun talebi, isteğinin gücünde ifâdesini bulur. Her karşılaşma, ona, gereğin yerine geldiği nazarın bahşedildiği bir duraktır; her defasında paylaşamaz ve ancak hazır olduğu bir sefer paylaşır. Hazır, arayan değil, yoluna gidendir; bu, ona, bütün şeylere karşı bir huzur ve sükûnet verir ve bu, onlara yarar. Fakat bir kere bulunca, şimdi her şeyle 'bir'de karşılaşmasına rağmen, gönlü onlardan başka tarafa meyletmez. O, bütün hücreleri kutsar; hem kendisini barındıranları, hem de orada kuracak olduğu hücreleri! Zira bu buluş, yolun sonu değil, sadece onun ezelî-ebedî merkezidir.

[7] Rudolf Otto, *Das Heilige* (1917; tercümesi *The Idea of the Holy* 1923) adlı eserinde, Tanrı'nın *the wholly other* (tamamıyla başka) olduğu ve bir *mysterium tremendum* olarak tecrübe edildiği fikrini ileri sürmüştü.

Aslî olanın ve aslın keşfi, bu aramadan bulmadır. Bu SEN-duyusu; başlangıçtan beri varlığı hissedilen sonsuz SEN'i bulana kadar doyurulamaz; bu varlık, ancak takdis edilen dünya hayatının gerçekliğinden, onun için bütünüyle gerçek olmalıydı.

Bu demek değildir ki; Tanrı, âdetâ herhangi bir şeyden -meselâ, sebebi olduğu tabiattan veya dümencisi gibi tarihten yahut belki kendisini onun vasıtasıyla düşündüğü kendi gibi özneden- çıkarsanabilir. Bu, sanki 'verilen' başka bazı şeyler var, bu da ondan sonuç olarak çıkarıldı, demek değildir. Bu, bizim karşımıza, doğrudan doğruya, ilk, daima ve meşrû olarak gelen, yalnızca hitap edilebilecek şeydir, iddia ve ısrar edilebilecek şey değil.

* * *

Tanrı ile ilişkimizdeki aslî unsur; bir bağlılık (*dependece*) (dayanma, güvenme, m.n.) duygusu[8] veya -yakın geçmişteki daha titiz bir çalışmaya göre- yaratılmış olma-duygusu[9] denilen bir duyguda aranmaktadır. Bu unsur ve tanımı üzerinde ısrar, isabetli olmakla beraber, bu faktör üzerindeki tek taraflı vurgu, mükemmel ilişki karakterinin yanlış anlaşılması sonucuna götürür.

Bu noktada, aşkın erken safhası için söylenenler, daha da açık olarak doğrudur: duygular, ruh içinde değil, sadece, bir BEN ve bir SEN arasında kurulan ilişki olgusuna[10] refakat ederler. Bir duygunun ne kadar özsel olduğu düşünülürse düşünülsün, o hâlâ, bir duygunun bir diğerini geçtiği, ondan üstün olduğu ve onunla yer değiştirdiği yerde, ruhun dinamikleriyle kayıtlı kalır; duygular, ilişkilerin aksine, bir ölçü ile mu-

[8] F. E. D. Schleirmacher tarafından.
[9] Rudolf Otto tarafından.
[10] 1957'ye kadar: metafizik ve metafizik olgu.

kayese edilebilir. Hepsinin üstünde, her duygunun tek kutuplu çekimde bir yeri vardır; rengini ve anlamını yalnız kendi kendisinden değil, aynı zamanda, zıt kutbundan da alır; her duygu, kendi zıddıyla kaimdir. Gerçekten, mutlak ilişki, bütün göreli ilişkileri de içine alır ve onların aksine, artık bir cüz değil, içinde hepsinin tamamlandığı ve tek bir hâle geldiği 'kül'dür. Lâkin psikolojide, mutlak ilişki, vurgulanan özel ve sınırlı bir duygudan çıkarılmış olmakla, göreli hâle gelmiştir.

Eğer ruhtan yola çıkılırsa, mükemmel ilişki, ancak iki kutuplu olarak *coincidentia oppositorum*, yani zıt kutupların birleşmesi olarak görülebilir. Elbette, geriye bakılınca, kişinin temel dinî yönelimiyle baskılanan kutup, çok defa gözden kaybolur; ancak en saf, en tarafsız ve derin içe bakışla geri gelebilir.

Evet, başka bir şeyde aslâ duyamayacağınız -ve aynı zamanda hiçbir zaman ve başka hiçbir yerde olamayacağınız kadar hür olarak- büsbütün bağımlılıkta (*dependent*) saf ilişkide hissettiniz: yaratılmış ve yaratan arasında. Bundan böyle siz, birini diğeriyle sınırlanmış olarak hissetmediniz, her ikisini birden eş-zamanlı olarak, sınırlı olmaksızın hissettiniz.

Tanrı'ya her şeyden fazla ihtiyacınız olduğunu, her zaman kalben bilirsiniz. Fakat bilmez misiniz ki, ezelî-ebedî bütünlüğü içinde Tanrı'nın da size ihtiyacı vardır? Eğer Tanrı ihtiyaç duymasaydı insan nasıl var olurdu ve siz nasıl var olurdunuz? Sizin, var olmak için Tanrı'ya ihtiyacınız, hayatınızın mânâsı olduğu için Tanrı'nın da size ihtiyacı vardır. Öğretiler ve şiirler, daha fazlasını, çok fazlasını söylemeye çabalarlar: "tecellî eden Tanrı" lâfı ne kadar bulanık ve haddini aşmıştır -fakat diri Tanrı'nın tecellisini biz, kalplerimizde[11] devamlı ve kesin

[11] *vom "werdenden Gott" - aber ein Werden des seienden Gottes ist,..*

olarak biliriz. Dünya, ilâhî oyun değildir, ilâhî takdirdir. Dünya, insan, kişi, sen ve ben; hepsinin ilâhî anlamı vardır.

Yaratılış -bize vâki olur, içimize işler, bizi değiştirir; titrer ve kendimizden geçeriz, teslim oluruz. Yaratılış -ona iştirak ederiz, yaratanla[12] karşılaşırız, kendimizi ona, yardımcılara ve dostlara takdim ederiz.

İki büyük ibadet, asırlardan bu yana sürüp gelmektedir: dua ve kurban. Duada insan, çekinip sakınmadan ona güvenerek, her ne kadar Tanrı'dan çok şey istemese de,[13] anlaşılmaz şekilde, Tanrı'ya tesir ettiğini bilerek, içini döker; artık, kendisi için hiçbir şeyde gözü olmadığından, kendi etkili faaliyetinin, yüce aşk ateşiyle yanmak olduğunu müşahede eder. Ya kurban sunanlar? Tanrı'nın, kurbanlarının yanık kokusunu istediğini düşünen uzak geçmişteki hâlis kulları hafife alamam; onlar bunu, akılsızca ve kuvvetli şekilde, Tanrı'ya verilebilen ve verilmesi gereken şey olarak bildiler; küçük irâdesini Tanrı'ya sunan ve büyük irâdesi içinde onunla karşılaşma olduğu da, onca bilinir. Söylediği tek şey, "İsteğin olsun"dur; fakat hakikat ona şöyle söylemeye devam eder: "ihtiyacın olan, benim aracılığım". Kurban ve duayı herlü büyüden ayıran nedir? Büyü, hiçbir ilişkiye girişmeksizin etkili olmak ister ve sanatını boş yere icra eder. Kurban ve dua ise, 'ilâhî huzur'a, karşılıklı ilişkiyi ifâde eden kutsal temel kelimenin mükemmelliğine adım atar. Onlar, SEN der ve dinler.

Saf ilişkiyi, bağımlılık olarak anlamayı istemek, ilişkinin taraflarından birini ve dolayısıyla ilişkinin kendisini gerçekleştirmemeyi istemek demektir.

* * *

[12] *dem Schaffenden*: Bu kelime, 'Yaratan' kelimesi için teolojik bir terim değildir.
[13] *auf Gott wirken, wenn auch nicht eben von Gott erwirken.* Daha sonra aynı cümlede *Wirken* 'etkili faaliyet' (*effective activity*) olarak kullanılmaktadır.

Kişi, aksi istikametten yola çıkar ve dinî fiilin özsel unsurunu, içe dalmada (garkolmada) (*immersion*)[14] veya kendi içine yönelişte bulursa -bu kendi, ister bütün öznelliğinden ve BEN-liğinden sıyrılmış olmaktır şeklinde, isterse düşünen ve varolan BİR olarak anlaşılsın- aynı şey olur. Birinci görüş; Tanrı'nın, BEN-liğinden kurtulmuş olan varlığa gireceğini veya bu noktada, kişinin, Tanrı içinde kaybolacağını ileri sürer; diğeri ise, kişinin, ilâhî BİR olarak, kendi kendisinin içinde bulunduğu görüşünü ileri sürer. Böylece, birincide, yüce birandaSEN-deyiş tamamen sona erer, çünkü artık ikilik yoktur; ikincide, SEN-deyişte hiç hakikat yoktur; çünkü, hakikatte ikilik yoktur. Birincisi, birlemeye (*unification*)[15] inanır; ikincisi, insanî ve ilâhî olanın ayniyetine inanır. Birincide, belki, vecd içinde bu hâl vâki olduğu için; İkincide ise, bu, her zaman böyledir ve kendisini açıklar, belki, düşünen özne olarak kendisini müşahede eder. Bu görüşlerin her ikisi de, BEN ve SEN ötesi üzerinde ısrarla dururlar. Her ikisi de, ilişkiyi iptal ederler -birincide, dinamik olarak, BEN, SEN tarafından massedilince, bir SEN olmaktan çıkar ve yegâne varlık hâline gelir; ikincide, statik olarak, BEN kurtarılınca, bir kendi hâline gelir ve kendi kendisini yegâne varlık olarak tanır. Bağımlılık doktrini, saf ilişki dünyasının BEN-taraftarını o kadar zayıf ve önemsiz sayar ki, onun kubbeyi destekleme kabiliyeti güvenilirliğini yitirmiştir, beri taraftan, bir dalma (kendi içine yöneliş) doktrini, mükemmeliyeti içinde bu kubbeyi bütünüyle lağvederken, bir diğeri, ona, yenilmesi (mağlûp edilmesi) gereken bir ejderha gibi davranır.

Dalma (kendi içine yöneliş) doktrinleri, büyük ayniyet epigramlarından yardım istemiştir -onların hepsinin üstün-

[14] *Versenkung*, s. 103 vd. not 4'e bakınız.
[15] *Vereinigung*

de olan biri, Yuhanna, "Ben ve Baba birdir"[16] der; diğeri, Sandilya doktrinidir: "Her şeyi-kaplayan, benim kendi derûnumda, kalbimin içindedir."[17] der.

Bu iki epigramın tuttuğu yol, taban tabana zıttır. İlki (uzun bir gizlilik süresinden sonra), kişinin efsâne-boyutlu hayatında kaynağını bulur ve sonra bir doktrinde açılır. İkincisi, bir doktrinde ortaya çıkar ve bir kişinin efsâne-boyutlu hayatında zirveye erer (geçici olarak). Bu yollarda, her iki epigramın karakteri değiştirilir. Yuhanna geleneğinin İsa'sı, sadece bir kere bedenleşmiş Söz, bizi, Eckhart'ın İsa'sına, yani ilelebet insan ruhunun içinde mevcut olan Tanrı fikrine götürür. *Upanişac*lar*da*, 'kişi'nin taç giyme formülü -"Gerçek olan budur, kişidir ve bu, sizsiniz."[18] Bu ifâde bizi süratle çok daha uzağa, Budist formülü olan azletmeye götürür: "Kişi ve 'kişi'ye ait olan şey, hakikatte ve gerçeklikte bulunmaz."

Her iki yolun başlangıcı ve sonu ayrı ayrı düşünülmelidir. Atlamadan ve tarafsız olarak Yuhanna İncil'ini okuyan herkes için, "bir'ler"[19]e başvurmanın hiçbir haklı sebebi olmadığı açıkça görülür. O, aslında, İncil'deki saf ilişkiden başka bir şey değildir. Burada, bilinen -"BEN SEN'im, SEN BEN'sin"- şeklindeki mistik deyişten daha doğru şeyler vardır: Baba ve oğul aynı özden olduklarından, diyebiliriz ki: Tanrı ve insan, aynı özden olmakla, gerçekte ve ilelebet İKİ'dirler, ilk ilişkinin iki ortağı olarak Tanrı'dan insana gelene, misyon ve

[16] Yuhanna 10: 30.

[17] *Khandogya Upanishad*, III. 14. 4: "Bütün işlerin, bütün arzuların, bütün tatlı koku ve lezzetlerin kendisinden çıktığı (sâdır olduğu), bunları bütünüyle kaplayan, hiç konuşmayan ve hiçbir zaman hayret etmeyen, o benim kendim, kalbimin içinde, bu Brahma(n)dır ...böyle dedi Sandilya, evet, böyle dedi" (İng. çev. Max Müller).

[18] *Khandogya Upanishad*. VI. 8. 7: "Kesin Gerçek odur. O Kişidir. ve sen. ya Svetaketu, o olsun" (İng. çev. Max Müller). Bu nakarat, VI. 9.4, 10.3, 11.3, 12.3, 13.3, 14.3, 15.2 ve 16.3'te tekrarlanmıştır.

[19] 1957'den önce bu iki kelime Yunanca yazılıydı: *hen esmen.*

emir; insandan Tanrı'ya gidene, görme ve işitme; ikisi arasındakine ise, bilgi ve sevgi denir. Ve bu ilişkide; oğul, babanın içinde olması ve onda iş görmesine rağmen, 'ulu' olanın önünde eğilir ve ona yakarır. Bu diyalogun aslî gerçeğini yeniden yorumlama, sanki insanın kendi kendine-yeten içyüzüyle sınırlı bir süreçmiş gibi, BEN'in kendisiyle olan ilişkisi veya bu tür bir ilişki olarak göstermeye dair bütün modern gayretler beyhûde- dir ve sonsuz olan gerçekleşmeme (*deactualization*) tarihine aittir.

Ya mistisizm? O, düalite içinde 'bir'liğin ne hissettiğini anlatır. Biz, bu şahidin doğruluğundan şüphe etme hakkına sahip miyiz?

Ben, bir değil, iki türlü olay biliyorum, ki onlarda, artık daha fazla 'düalite'den söz edilemez. Mistisizm, bir zamanlar benim de yaptığım gibi, bazen onları birbirine karıştırır.

Birincisi, ruh, tek (bir) olabilir. Bu olay, insan ve Tanrı arasında değil, insanın içinde cereyan eder. Bütün kuvvetler öze yoğunlaşırlar, dikkati dağıtan şeyler içeri çekilir ve varlık, kendi içinde yalnız kalır ve Paracelsus'un ifâde ettiği gibi, kendi coşkunluğu içinde bayram eder. Bu, bir insanın karar verme ânıdır. Bu olmadan, o, ruhun işleyişi için uygun değildir. Çok derinlerde olmasının, hazırlık mı, yoksa yeterli derecede doyuma ulaşma mı olduğuna, bununla karar verilir. Birliğe yoğunlaşmış bir insan, gizemle ve mükemmelle karşılaşmaya -hemen şimdi, bütünüyle başarılı- doğru ilerleyebilir. Fakat şu da mümkündür ki, birlik bahtiyarlığını tadar ve ulvî vazifesine uğramadan, bu tarafa geri dönebilir. Yolumuz boyunca, her şey karardır -kasten, hayâl meyâl hissedilen veya hepsi bütünüyle gizli- fakat bu, çok derinlerde, en güçlü alın yazısına gebe olanı, başlangıçtaki sırlı karardır.

Diğer olay, başlı başına, sırrına erişilmez türde bir ilişki işidir ki, bunda kişi, İki'nin Bir olduğu duygusuna sahiptir: "bir bir daha, bir etmiştir; yalın olan, yalın olanda aydınlanmıştır"[20] BEN ve SEN deryaya dalmış; insanlık, şimdiye kadar karşılaşmadığı ulûhiyet içine çekilmiş; yüceltme, tanrılaştırma, kâinatı kaplayan birlik tecellî etmiştir. Fakat, şekil ve suret değişmiş, güç tükenmiş ve her ikisine de yansıyan akl-ı selimle, günlük meşgale hengâmesine dönüldüğünde, bir tarafın ümitsizliğe terk edilmesiyle, kişi, Varlık'ın bölündüğünü hissetmeye zorlanmış olmaz mı? Ruhumun bu dünyadan tekrar birlik[21] âlemine dönmesi için nasıl yardım edilebilir? Bu dünyanın kendisinin, bu birlik'te, zorunlu olarak, hiç hissesi olmadığında -bütün bu 'Tanrı hazzı'nın, ikiye bölünmüş bir hayata ne faydası var? Eğer endâzeye, ölçüye gelmez bu semâvî Ân'ın, benim zavallı dünyevî ân'ımla hiç münasebeti yoksa -ben yine de bu dünyada yaşamak zorunda olduğum müddetçe, benim için ne ifâde eder- bütün vahametiyle hâlâ bu dünyada yaşamalı mı? İşte bu, 'birleme'deki vecd hâlinin[22] istiğrakını kabul etmeyen ustaları anlamaya giden yoldur.

Birleme, bu değildir. Erotik tatmin ihtirası içinde insanlar; ne var olan ne de var olabilen bir birlik duygusu içine dalmış olan BEN ve SEN ilişkisinin kucaklaşma mucizesiyle, böyle coşturulmuş mecazlar olarak işe yarayabilirler. Şehvânî çağrıların birleşmesi, ilişkinin heyecan verici dinamiğidir; bu, gündelik saatle, o anda meydana geliveren bir beraberlik, BEN ve SEN'in birbirlerinde erimesi olayı değildir; her ne kadar, kımıldanamaz hâlde karşılaşsalar ve zevk his-

[20] *"ein und ein vereinet da liuhtet bloz in bloz"* (Eckhart Usta).
[21] *Einheit.*
[22] *"Einungs" -Ekstase.*

siyle gözlerini kapasalar[23] da, bu ilişkinin taraflarından önce, ilişkinin kendi dinamikleri vardır. Burada, ilişki işinin marjinal[24] derecede aşırılığını görüyoruz: ilişkinin kendisi, hayatî birlik içinde o kadar şiddetli hissedilir ki, taraflar, o süreç içinde siliktir: bu yaşanmış olan şey, o kadar hâkimdir ki, olayın, aralarında cereyan ettiği BEN ve SEN unutulur. Bu, gerçekliğin bulanıklaştığı yerde, marjlarda bulduğumuz fenomenlerden biridir. Fakat bizim için, varlığın marjlarındaki bütün gizemli örümcek ağlarından daha önemli olan şey, bir çınarın incecik bir dalında güneş ışığının bir huzmesi ve ezelî-ebedî SEN'in işareti ile gelen, olağan yeryüzü vaktinin merkezî gerçekliğidir.

Bunun karşısındaki diğer içe yöneliş doktrininin iddiası, özünde, kâinatın ve 'kişi'nin tamamıyla aynı olduğu ve dolayısıyla, SEN- söyleminin, hiçbir zaman, asıl gerçeklik ayrıcalığı olamayacağıdır.

Bu iddia, doktrinin kendisi tarafından cevaplandırılır. *Upanişad*lardan biri, tanrıların prensi Indra'nın, yaratıcı ruh Prajapati'ye, insanın 'kendi'sini nasıl bulabileceğini ve nasıl tanıyabileceğini öğrenmek üzere gelişini anlatır. Bir asır öğrenci olarak kalır ve sonunda, doğru bilgiye ulaşmadan evvel, iki kere geri çevrilir: Doğru olan bilgi: "Kişi, rüyasız, derin bir uykuya daldığında, işte bu 'kendi', ölümsüz, güvende, Bütün-varlık olandır." Indra, bu cevapla gider, fakat hemen sonra, vicdanî bir üzüntüyle sarsılır, geri döner ve sorar: "Bu durumda, ey yüce olan, biz kendimizi bilmiyoruz, ne 'Bu, ben'im' ne de 'Bunlar, varlıklardır.' Biz mahvoluşa sü-

[23] Buber. Mart 1937'de. İngilizce: *and cover each of them to the feeling of the enruptered other one* (metinde aynen).

[24] *Age,* Buber *fringe* (kenar) kelimesine itiraz etti ve burada ve diğer birkaç bölümde *Rand* karşılığı *brink* (hemen kenar) olarak çevrilebileceğini ileri sürdü.

rükleniyoruz. Ben burada fayda göremiyorum." Prajapati cevap verir:[25] "Ey Tanrı'm, ...evet, işte doğrusu budur."

Hakikî varlık hakkında bu doktrin bir iddia ortaya atana kadar, bu hayatta, doktrinin hakikî olup olmadığını keşfedemiyoruz; her ne kadar, olabilirse de, bu doktrinin hiçbir ortak yanının olmadığı bir şey vardır: yaşanan gerçeklik; ve bu sebeple o, bunu, sadece aldatıcı bir dünya seviyesine indirmek durumundadır. Bu doktrin, hakikî varlık içinde, kendi içine yönelme (*immersion*) yollarını kapsadığı cihetle, yaşanan gerçekliğe değil, 'yok olmaya, mahva' götürür. Burada, bilinç -ondan doğan hâfıza yoktur- ve ondan zuhur eden insan, olsa olsa, düalite-karşıtı sınırlı-ifâdesini kullanarak, yaşadığı tecrübeyi anlatabilir; fakat bunu 'bir'lik (*unity*) olarak iddia etme hakkına sahip değildir.

Belki başka hiçbir hayatın hakikate daha yakın olamayacağı bu hayat, bize verilen kutsal gerçeklik hazinemizi, kutsal bir itina ile görüp gözetmemiz için tasarlanmıştır.

Yaşanmış gerçeklikte, varlığın 'bir'liği yoktur. Gerçeklik, sadece fiilî faaliyette bulunacaktır; yani ilkinin güç ve derinliği, sonrakinin güç ve derinliğinde. 'Derûnî' gerçeklik de ancak, mütekabil faaliyetin olduğu yerdedir. En güçlü ve en derin gerçeklik; her şeyin, -geriye bir şey ayırmaksızın, bütünüyle insanoğlunun ve her şeyi-ihata eden Tanrı'nın; birleşen BEN ve kayıtsız SEN'in faaliyette olduğu yerde bulunacaktır.

Birleşen BEN: (daha önce anlattığım gibi) ruhun birleşmesi -bütün güçlerin öze yoğunlaşması, insanın kararlılık ânı- yaşanan gerçeklikte cereyan eder. Fakat kendi içine yönelişin aksine, bu, gerçek kişiyi ihmal etmeyi gerek-

[25] *Khandogya Upanishad*, VIII. 11.1-3.

tirmez. İçe yöneliş, gayrı olan her şeyden soyutlanırken, sadece, 'saf', özsel ve sürekli olanı korumak ister; sözünü ettiğim yoğunlaşma, içgüdülerimizi çok iffetsiz, hislere ait şeyleri çok sathî, heyecanlarımızı[26] çok gelip geçici -her şey dahil edilmeli ve bütünleşmiş olmalıdır- olarak kabul etmez. İstenen şey, soyutlanmış kişi değil, bütündür; insanın eksik edilmediği bütün. Bu yoğunlaşma, gerçekliktir ve gerçekliğe yönelmiştir.

İçe yöneliş doktrini, 'kendisiyle bu dünyanın tefekkür edildiği' saf süje olan, düşünülen BİR'e nüfuzu talep ve vaat eder. Fakat yaşanan gerçeklikte, hiç kimse, düşünülen bir şey olmadan düşünmez; daha doğrusu, düşünen, düşünülen şeye bağlıdır; tıpkı bunun tersi durumda olduğu gibi. Hiçe saymak için objeyi iptal eden bir süje, kendi gerçekliğini iptal etmiş olur. Kendi başına düşünen bir süje, düşüncenin mahsulü ve objesi olarak, bütün tasavvur edilebilir muhtevadan mahrûm bir sınırlı-kavram olarak, düşüncede vardır; aynı zamanda, nüfuz edilemez oluşuyla, derin uyku mecazıyla ikame edilebilen, mukadder olan -yani ölüm- hükmünde vardır; ve nihayet, derin uykuya benzeyen ve esasta, bilinç ve hâfızanın olmadığı bir içe yöneliş doktrininin iddialarında vardır. Bunlar, O-dilinin en yüksek aşırılıklarıdır. Onu aynı zamanda, eğer yaşana- bilse, canlı tecrübenin, olsa olsa bir objesi olarak tanımakla beraber, bunlara önem vermeme yüce gücüne de saygı gösterilmelidir.

Budha, 'mükemmelleşmiş' (*perfected*) ve mükemmelleyen (*perfecter*) iddiasına girişmez. O, 'birlik'in var olup olmadığı tartışmasını, bütün içe yöneliş denemelerinden geçen kişinin, ölümden sonra 'birlik'i sürdüreceği veya sürdürmeyeceği tartışmasını reddeder. Bu reddediş, bu 'asîl sükûnet', iki

[26] *das Gemüthafte*: Mart 1937'de Buber: *emotions* (heyecanlar) demekte.

türlü izah edilmektedir. Teorik olarak: zira, mükemmelliğin, düşünme ve iddia kategorilerini bertaraf etmiş olduğu söylenir. Pratik olarak: çünkü, böyle hakikatlerin örtüsünü kaldırmanın, kurtuluşa (salvation)[27] faydası olmayacaktır. Hakikatte, her iki izah birbirine aittir: kim 'varlık'a bir iddianın objesi olarak davranırsa, onu ayrılığa (division),[28] içinde kurtuluşun bulunmadığı O-dünyasının tezatlarına düşürür. "Ey rahip, ruh ve bedenin aynı olduğu görüşü geçerli olduğunda, kurtuluş yoktur; ey rahip, ruh başka, beden başkadır görüşü geçerli olduğunda da, kurtuluş yoktur." Zihinde canlandırılan gizemli âlemde, hattâ yaşanan gerçeklikteki gibi, ne 'böyledir' ne de 'böyle değildir', ne varlık ne de yokluk görüşü hüküm sürer; fakat daha ziyâde hüküm süren böyle-ve-şöyle, varlık ve yokluk, sonu olmayan, 'kaybolmayan'dır. Bölünmemiş gizem âlemini bölünmemiş karşılamak,[29] işte kurtuluşun[30] başlıca şartı budur. Budha'nın, bu görüşü tanıyanlardan olduğu kesindir. Tüm hakikî mürşitler gibi, bir görüşü değil, yolu öğretmek ister. Sadece bir iddiayla; hareket, amel ve güç'ün olmadığını söyleyen ve 'biz yolu *bulabiliriz* diyen 'ahmaklarla' ihtilâf ve mücadele hâlindedir. Bir tek, kesin olan tek konuda ısrarı göze alır: "Ey rahipler, Doğmamış, Oluşmamış, Yaratılmamış, Şekil verilmemiş olandır varolan"; eğer o olmasa, erişilecek hiçbir gaye olmaz, gayesi olan yol *budur.*

Buraya kadar, bizim karşılaşma hakikatimize sâdık olan Budha'yı takip edebiliriz; daha ileride, kendi hayatımızın

[27] Bu bölüm boyunca *Heilsleben* (kelimesi kelimesine, kurtuluş hayatı, *life of salvation*) için, sade olarak *salvation* (kurtuluş) kullanılmıştır.

[28] *Schiedlichkeit*, uydurulmuş bir kelimedir ve *division*'dan (tefrika anlamında, ayrılık kelimesini kullandık, m.n.) daha eksantriktir.

[29] *Unschiedlich(en)*, yine, *undivided* (bölünmemiş dedik, m. n.) kelimesinden daha eksantriktir.

[30] Buber, burada ilk defa olarak bu pasajda Heil(s) kelimesini kullanmaktadır.

gerçekliğine bir ihanet söz konusu olacaktır. Zira, hakikat ve gerçeklikte, biz bunu kendi derûnumuzdan çıkarmıyoruz, bunun bize ilham edilmekte ve paylaştırılmakta olduğunu biliriz: eğer bu, yalnızca gayelerden biri ise, o zaman bu, bizimki olamaz; ve eğer o, 'gaye' ise, yanlış isimlendirilmiştir. Ve: eğer o, gayelerden biri ise, takip edilen bu tarik, bütün yolu ona kılavuzlayabilir. Eğer o, 'gaye' ise, bu tarik (pah), ona ancak daha çok yaklaştırır.

Budha için gaye, 'acı çekmeye son verme' idi, yani oluşma (*becoming*) ve ölüm azâbına -tekrar doğuş çarkından kurtuluş. Kendilerini, varolma arzusundan ve dolayısıyla, durmadan tekrar oluşma zorlamasından kurtarmış kimseler için, "bundan böyle tekrar doğuş yoktur" formülü uygun olacaktı. Tekrar doğuş olup olmadığını bilmiyoruz; içinde yaşadığımız zaman boyutu çizgisini bu hayatın ötesine uzatıp yaymayız; kendi zamanı ve kanunu içinde bize kendisini açıklayacağı şeyi açmaya çabalamayız. Tekrar doğuş olduğunu bilsek, ondan kaçmaya uğraşmayız: Kabataslak bir varoluşu arzu etmeyiz; ama her varoluşta, ona uygun dilde ve tarzda -fânî olan ezelî-ebedî BEN ve bâkî[31] olan ezelî-ebedî SEN-konuşma fırsatını arzu ederiz.

Budha'nın, insanları, tekrar doğuştan kurtarma (*redemption*) gayesine mi kılavuzladığını bilmiyoruz. Şüphesiz ki o, bizi de ilgilendiren aracı bir gayeye de götürür: ruhun birle-

[31] *das ewige Ich des Vergänglichen und das ewige Du des Unvergänglichen. Vergänglich,* ölen şeydir ve bu sıfat *transitory* (fânî, geçici) veya *perishable* (bozulabilen, çabuk çürüyen) kelimeleriyle de karşılanabilirdi. Burada sıfat, eril ve şahsî veya nötr ve gayrı şahsî bir isim yapılır. Yapı, alışılmış dilden bütünüyle uzaktır. Yazar, kesin anlamla, zengin ayrı anlam ve çağrışımlardan daha az ilgili gibidir. Bir Alman okur, Goethe'nin *Faust*'undaki Son Koro'nun hatırlatıldığını hissedebilir: "Fânî, yıkılabilen / Bir mecazdan başka nedir ..." Buber, kendisi de, Nietzsche'nin "Goethe"ye' adlı şiirini biliyor olmalı idi, şöyle başlar: "Bâkî, yıkılmaz, nedir ki / Bir mecazdan başka..." Goethe ve Nietzsche tarafından bu mısralarda kullanılan *Gleichnis* kelimesi, bu sayfalarda sık görülmekte ve daima *metafor* (mecaz) olarak çevrilmektedir.

mesi. Fakat oraya, sadece gerekli olduğu için değil, aynı zamanda, 'fikirler karmaşasından, 'şekiller aldatmacasından da uzaklaştırmak için götürür -ki bu, bize göre, aldatmaca değil, (bütün paradokslarına rağmen, öznelliğe doğru giden sezgi, *bize göre, yalnız ona ait*) güvenilir dünyadır. Onun takip ettiği yol, bir şeylerin de ihmal edildiği bir yoldur ve bizi, vücudumuzdaki süreçlerin farkına varmaya dâvet ettiğinde kastettiği şey, vücudumuzun duyu esasına bağlı olan (*sense- assured*) içgörünün nerdeyse tam tersidir. Üstelik, birleyen varlığı, ona açık olan yüce SEN-deme noktasına da ilerletmez. Onun derûnî kararı, SEN deme istidadını yok etmeye yönelmiş gibidir.

Budha, insana SEN demeyi bilir -bu, onun, tilmizleriyle, çok üstün, fakat aynı zamanda, çok doğrudan ilişkide olmasından açıkça bellidir- fakat bunu öğretmez; "varolan herkesin kalbindeki sınırsız kapsam" demek olan bu sevgiye, varlığın varlıkla basitçe karşılaşmasına yabancı kalır. Sessizliğinin özünde, tilmizleri gibi davrandığı bütün 'ilâhları' aşarak, aslî sebebe SEN-demeyi de elbette bilmektedir; onun amelinin kaynaklandığı özü oluşturan ilişki süreci, SEN'e açıkça bir cevap idi; fakat o, bu hususta sessiz kalmaktadır.

Onun milletler arasındaki taraftarları, 'büyük taşıt, büyük gemi'dekiler,[32] onu şerefli şekilde tekzip ettiler. İnsanın ezelî-ebedî SEN'ine -Budha'nın adını kullanarak- hitap ettiler. Onlar, gelecekteki Budha'nın, çok uzun devirlerinin sonuncusunun, sevgiyi tamama erdireceğini ümit ederler.

Bütün kendi içine yöneliş doktrinleri, bir insan ruhunun devâsâ hayâlinin kendi içine çevrilmesi -ruhun insanda zuhur etmesi hayâli- esasına dayanır. Hakikatte o, insandan zuhur

[32] *Mahayana*'nın hakiki anlamı, Nepal, Tibet, Çin, Kore ve Japonya'daki Budizmdir.

eder -insan ve insan olmayan şey arasında.[33] Ruh kendi içine çevrildiğinde bu duyuyu, bu ilişki duyusunu terk eder, o, insan olmayan insanın içine çekilmeli, dünyayı ve Tanrı'yı psikolojize[34] etmelidir. Bu, ruhun psişik (*psychical*)[35] hayâlidir.

"Dostum, ben ilân ediyorum; bu, kulaç-büyüklüğünde, zevklerden el çekmiş duyu-azâbına dûçar vücut, dünyayı içine sığdırır ve dünyanın başlangıcıdır ve dünyayı sona erdiren, dünyanın sonuna kılavuzlayan tariktir," der Budha.

Bu doğrudur, fakat nihâî anlamda, artık doğru değildir.

Elbette dünya, bir nosyon[36] olarak, bende, benim içimde bulunur; tıpkı, bir şey olarak, benim de onda bulunduğum gibi. Fakat bu demek değildir ki o, benim içimdedir; tıpkı, benim onun içinde olmadığım gibi. Dünya ve ben, mütekabil olarak birbirimizi kapsarız.[37] O-ilişkisinde tabiî ve zorunlu olarak var olan bu düşüncedeki çelişki, beni kendine bağlamak için dünyadan koparan SEN-ilişkisi tarafından sonlandırılır.

Dünya içine dahil edilemeyen kişi-duyusunu ben, kendi içimde taşırım. Hiçbir nosyona dahil edilemeyen varlık-duyusunu dünya, kendi içinde taşır. Fakat bu, düşünülebilir bir 'irâde'[38] değil, bütünüyle dünyanın dünyeviliğidir; tıpkı, ilkinin 'bilen bir süje' olmadığı, fakat BEN'in, bütünüyle BEN-gibilik[39] olduğu gibi. Daha ileri derecede 'indirgeme', burada geçerli değildir: kim nihâî bir'liklere saygı gös-

[33] Bunlar, İngilizcede olduğu gibi, Almancada da garip, olağandışı ifâdelerdir.
[34] *verseelen*: uydurma bir kelime.
[35] *Seelenwahn*: diğer bir uydurma kelime
[36] *...die Welt in mir als Vorstellung*: Schopenhauer'in; *The World as Will and Representation* (*or Idea*) adıyla İngilizceye çevrilmiş olan *Die Welt als Wille und Vorstellung* adlı temel eserine atıf. *Vorstellung* kelimesinin *notion* olarak çevrilmesinin sebepleri dahil, detaylı bilgi için bkz. Kaufmann, *Hegel*, bölüm 34.
[37] *sind wechselseitig einbezogen*: Buber, Mart 1937'de, şunu kastettiğini söylemiştir: *The world and I are mutually included one in the other*, (yukarıda tercüme ettiğimiz üzere, m.n.)
[38] Schopenhauer'in öğrettiği gibi.
[39] *Ichhaftigkeit*.

termezse, ancak kavranabilir olan fakat kavramsal olmayan duyunun önü kesilir.[40]

Dünyanın başı (*origin*) ve dünyanın sonu, benim içimde değildir; benim dışımda da değildir; yalnızca değildirler -onlar daima olurlar (cereyan ederler, m.n.) ve onların oluşu, benimle; benim hayatım, kararım, işim, hizmetim ile bağlantılıdır ve aynı zamanda, bana; hayatıma, kararıma, işime ve hizmetime dayanır. Fakat onun dayandığı şey, benim, ruhumda dünyayı 'tasvip' mi, yoksa 'inkâr' mı ettiğim meselesi değildir; dünyaya karşı ruhumun davranışının, hayata, dünyayı etkileyen hayata, gerçek hayata geçmesini sağlamam önemlidir -ve gerçek hayatta, ruhun farklı davranışlarından doğan yollar kesişebilir.[41] Fakat davranışının canlı bir 'tecrübe'sine sahip olan ve onu ruhu içinde saklayan kişi, olabildiğince düşüncelidir, dünyaperest değildir -ve onun içinde cereyan eden bütün oyunlar, güzel sanatlar, sarhoşluklar, zevkler ve gizemli şeyler, dünyanın dış yüzüne dokunmaz. Kişi, sadece kendi içinde kurtuluşa erdiği (*redemption*) müddetçe, dünyaya iyilik veya kötülük yapamaz; dünyayı ilgilendirmez. Ancak dünyaya inanan kişi onunla temas kurar; eğer kendini teslim ederse, tanrısız da kalamaz. Aslâ sonlanmayı istemeyen gerçek dünyayı sevelim, fakat onu bütün dehşeti içinde sevelim, onu ruhumuzun kollarıyla kucaklamaya kalkışalım -işte o zaman, bizim ellerimiz, onu tutan ellerle karşılaşır.

Ben, 'dünya'dan ve 'dünyevî hayat'tan hiçbir şey tanımıyorum ki bizi Tanrı'dan ayırsın. Burada gösterilen yol, O-dün-

[40] *den nur begreifbaren, nicht begrifflichen Sinn.*

[41] *können die Wege von sehr verschiednen Seelenhaltungen aus einanderkreuzen.* 1923 yılındaki ilk baskıda *auseinander*, bir kelime olarak basılmıştı ve bu da, yukarıdaki metnin yorumunu imkânsız kılıyordu; fakat bu bir basım hatası idi: Buber'in müsvedde metni bu konuda hiç şüphe bırakmamıştır ve üstelik, asıl metinde *kreuzen* yerine, *begennen* vardır ki, bu da, *aus'un einander'e* değil, *von*'a uygun olduğunu gösterir.

yasının yabancılaştığı bir hayat, tecrübe ve kullanma hayatıdır. Kim gerçekte dünyaya doğru yönelirse, Tanrı'ya doğru yönelmiş demektir. Yoğunlaşma ve yönelmedir, ihtiyaç duyulan; her ikisi de hakikatte, biri-ve-diğeri, BİR'dir.

Tanrı, kâinatı kuşatır, ama kâinat[42] değildir; tıpkı, Tanrı'nın, beni kuşattığı, fakat bizzat 'ben' olmadığı gibi. Bundan dolayı, herkesin kendi dilinde dediği gibi, ben de kendi dilimde: SEN diyebilirim. Çünkü buna hürmeten, BEN ve SEN vardır, diyalog vardır, dil vardır; ve aslî fiil dili olan ruhtur ve sonsuzluk içinde, 'söz' vardır.

* * *

İnsanın 'dinî' durumu (*'religious' situation*), varlıktaki varoluşu, özsel ve çözümsüz antinomilerle gösterilir. Bu antinomilerin çözümsüz oluşu, onların tam özünü teşkil eder. Kim tezi tasdik eder ve antitezi reddederse, bu durumun duyusunu ihlâl eder. Kim bir sentez düşünmeye çalışırsa, bu durumun duyusunu (*sense of the situation*) tahrip eder. Kim antinomileri görelileştirmekle uğraşırsa, bu durumun duyusunu yok eder. Kim antinomiler arasındaki çatışmayı, kendi hayatının bazı eksik vasıtalarıyla halletmeye yeltenirse, bu durumun duyusuna karşı günah işler. Bu durumun duyusu, bütün antinomileri içinde yaşanacaktır -ancak hiçbir beklenti veya önbelirleme imkânı olmaksızın, hiç umulmadık biçimlerde sürekli yenilenerek ve tekrarlanarak yaşanacaktır.

Dinî ve felsefî antinomi mukayesesi bunu daha fazla açıklığa kavuşturacaktır. Kant, özgürlük ve zorunluluk arasındaki felsefî çatışmayı; ikincisini görünüş âlemine ve ilkini de varlık âlemine havale ederek görelileştirir. Böylece, bu iki duruş (*position*) artık birbirleriyle çatışmaz, daha ziyâde,

[42] *das All, Upanişadla*'rın Brahma'sına ve *the self* (kendi) de, Atman'a tekabül eder.

birbirleriyle, her birinin geçerli olduğu bu iki âlem kadar iyi geçinirler. Fakat ben, özgürlük ve zorunluluk derken, düşünülen dünyaları değil, Tanrı'nın önünde bulunduğum gerçeklikteki âlemi kastediyorum; "Ben teslim oldum"u ve aynı zamanda "o bana bağlıdır"ı bildikten sonra, uzlaşamayan işlerini iki ayrı âleme havale ederek, yaşamak zorunda olduğum paradokstan kurtulmaya çabalayamam; ve de bir ölçüde kavramsal uzlaşmaya erişmek için, bazı teolojik hilelerden yardım isteyemem: her ikisini 'bir'de yaşamayı öğrenmeliyim ve yaşanmış olan her ikisi de 'bir'dir.

* * *

Bir hayvanın gözleri, büyük bir dil yeteneğine sahiptir. Bağımsız, hiçbir ses ve jest yardımına gerek duymadan, hareket etmeden tamamen bakışlarıyla, tabiî tutkunluğu, yani oluş kaygısı[43] içindeki sırlan en etkili şekilde ifâde eder. Sadece hayvan tarafından bilinen bu gizem durumunu, bize, yalnızca o açabilir -çünkü bu, ancak açılabilir olandır, ifşa edilebilir olan değil. Bunun kendisinde başarıldığını söylediği dil: kaygı dilidir -yaratığın, bitkisel güvenlik ve ruhî risk âlemleri arasında hareket etmesi. Bu dil, insan dediğimiz, ruhun kozmik riskine teslim olmadan önce, ruhun ilk kavrayışı gereğince, tabiatın kekelemesidir. Fakat hiçbir konuşma, bu kekelemenin sağlayabildiği iletişimi tekrar edemeyecektir.

Ben bazen, bir ev kedisinin gözlerinin içine bakarım. Bu evcil hayvan, Tanrı vergisi, gerçek 'etkili' bakışını hiçbir suretle *bizden* almamıştır, bazen, bir insan gibi, kendini beğenme hâli sergiler; bizden aldığı tek şey, -ilk tabiîliğinin kaybolması pahasına sahip olduğu- bu bakışı bize canavarca[44]

[43] *Bangigkeit des Werdens.*

[44] *uns Untieren,* 'biz gayrı-hayvanlar' demek olabilirdi; fakat *Untier,* hemen hemen değişmez şekilde, canavar, hayvan, zalim demektir.

çevirme yeteneğidir. Bu süreçte, bir çeşit şaşkınlık ve sual karışımı, doğuşu ve hattâ yükselişi işin içine girer -şüphesiz ki bu, onun kaygılı olan ilk bakışında yoktu. İnkâr olunamaz ki, bu kedi, benim bakışımın havasıyla etkilenmiş bir bakışla bana sorarak başladı: "Bana demek istediğin bu olabilir mi? Gerçekten sana oyunlar yapmamamı mı istiyorsun? Ben seni ilgilendiriyor muyum? Ben senin için mi buradayım? Senden gelen şey nedir? Etrafımdakiler nedir? (*What is that around me*) Bu nedir?! (*What is that?*)" (Burada, 'Ben'siz kendine-atıf kelimesi bulunmadığından, 'Ben' kelimesiyle anlatımdır. That'er, gücünü aktarmasının bütün gerçekliği içinde insanın bakış coşkunluğunu temsil eder.) Hayvanın bakışı, kaygı dili, çok kocaman doğmuş ve neredeyse hemen batmıştı. Benim bakışım, elbette daha uzun sürdü; fakat o, 'insan'ın bakışındaki coşkunluğu daha uzun süre saklamadı.

İlişki sürecini başlatan dünyanın bu dönüşü, onu sonlandıran hemen bir sonraki tarafından takip edilmişti. Tam o sırada, O- dünyası, hayvanın ve benim etrafımızı kuşatmıştı, o zaman, SEN- dünyası, bir bakış süresince, bu zeminden ışık saçmış ve ışığı tekrar O-dünyası içinde kaybolmuştur.

Benim bir defadan fazla başımdan geçmiş olan bu ânlık olayı anlatışım; ruh güneşinin, bu belli belirsiz doğuş ve batış dili sebebiyledir. Diğer varlıklarla olan bütün ilişkilerdeki kayboluveren gerçekliği, talihimizin yüksek melânkolisini, her bir SEN'in, O'suna kaçınılmaz düşüşünü, başka hiçbir olay bana bu kadar derinden fark ettirmemiştir. Bir 'gün' ne kadar kısa da olsa, ekseriya olayın sabah ve akşamı diye ayrılır; fakat burada, sabah ve akşam insafsızca birbirine karıştı, SEN berrak olarak göründü ve yok oldu: O-dünyasının yükü, bir bakış süresinde, hayvandan ve benden gerçekten alınmış mıydı? Hayvan, kekeleyen bakışından hemen

hemen hatırlamaktan mahrûm hâlde sözsüz kaygısına gömülmüşken, ben, hiç değilse, onu hâlâ hatırlayabiliyordum.

O-dünyasının değişmez ve kesintisiz bütünlüğü ne kadar güçlü ve SEN'in tezahürleri ne kadar hassas ve nahif!

Şeyliğin (eşyanın) kalın kabuğunu, hiçbir zaman yarıp çıkamayan çok şey vardır! Ooo mika parçası,[45] seni seyrederken ilk defa anladım ki, BEN, 'içimde' bir şey değil -lâkin ben, sen ile, sadece kendi içimde birlikte oldum; o zaman olan şey, sen ve ben arasında değil, sadece benim içimdeydi. Şeyler arasından bir şey, yaşayan bir şey ortaya çıktığı ve benim için bir

[45] *O Glimmerstück*: Alman okuyucuların çoğunun, Buber'in demek istediğini anlayacağı şüphelidir, fakat Mart 1937'de Buber, ilk mütercime, kastettiği şeyin *das Mineral, das englisch mica heisst; also: fragment of mica*, İngilizcede mikanın, aynı zamanda, küçük mika parçası da denilen mineral olduğunu yazdı. Krş. Buber'in daha evvelki kitabı, *Daniel*, 1913, s. 148 vd. "Puslu bir sabah yolda yürüyordum, orada yerde bir mika parçası gördüm, aldım ve ona uzun bir zaman baktım. Gün artık puslu değildi: taş o kadar çok ışık toplamıştı ki. Başka tarafa baktığımda, birdenbire, ona bakarken 'obje-nesne' veya 'süje-özne' diye bir şey tanımamış olduğumu anladım; ona baktığımda, mika parçası ve 'Ben' bir olmuştu ve ben, birliği tatmıştım. Ona tekrar baktım, fakat birlik geri dönmedi. O zaman, sanki yaratmak üzereymişim gibi, içimde birdenbire bir şey alevlendi. Gözlerimi kapadım, gücümü bir noktaya topladım, objemle beraberliğe giriştim, mika parçasını varlık âlemine yükselttim. Ve işte o zaman, Lucas, ancak o zaman, 'BEN'i hissettim, ancak o zaman, bendim. O bakmış olan henüz BEN olmamıştı; ancak bu, bu beraberlik içindeki varlık (*dieses Verbundene*) bir taç gibi, ismi taşımaya lâyıktı. şimdi, daha evvelki birlik hakkında; bir mermer şekil, kendisinden oyulduğu blok hakkında ne hissedebilirse, benim hissettiğim de odur: ben birlik hâlindeyken o, ayılt edilmez idi. Yine de kendimi anlamış değilim..." "Hakiki birlik bulunamaz, ancak kurulabilir."
Birkaç sayfa sonra: "Cezir, BEN diyebilir mi? Veya med? Bir ruhu denize benzetirsek, içinde cezir ve meddin birliğini ihtiva edecektir: Bu, BEN diyebilir." "Mika parçası diyemedi; ona bakan insan diyemedi; ve ilk bakışın ayırt edilmeyen durumu sadece maddî idi. Fakat bir kere, onların gerginliği beraberliğe dönüşmüş ve şekil almıştı, işte o zaman söyleyebildi."
"Bizim, alışılagelmiş olarak söylediğimiz BEN, bir hareket noktası ve iğretidir -bir gramatik olgudur. Fakat bu gerginliğin BEN'i, bir iş ve gerçekliktir" *Werk und Wirklichkeit*, s. 151 vd.
Kitap, bundan iki sayfa kadar sonra biter -ve onun konularının çoğu tekrar ele alınır ve *Ich und Du* (Ben ve Sen)'da daha da geliştirilir. Her biri bir anahtar konuya hasredilen *Daniel*, beş kısa diyaloğu havidir. Bunların dördü daha sonraki eserinde tekrar meydana çıkar: İstikamet (*Richtung*), Gerçeklik (*Wirklichkeit*), His (*Sinn*) ve Birlik (*Einheit*). Kutbiyyete (*Polarität*) o kadar garip bir anlam verilmiştir ki, kelime, *Ben ve Sen*'de tekrar görünmez -iki kulpluluk olarak karşılaştığımız sonuç (Son Söz) bölümü hariç.

varlık olduğu, bana yakın ve etkili ifâdeyle göründüğünde, benim için maalesef ne kadar kısa süreli, SEN'den başka hiçbir şey değildir! Zorunlu olarak zeval bulan şey, ilişki değil, onun doğrudan oluşunun gerçekliğidir. Sevgi, kendisi, doğrudan bir ilişkide sabit kalamaz; sürer fakat, gerçeklik ve bilkuvve varolma ile birbirini takip ederek. Dünyadaki her SEN, tabiatı gereği, bizim için bir şey olmaya veya hiç değilse, tekrar tekrar şeyliğe geçmeye zorlanır.

Sadece bir tek ilişkide, her şeyi kuşatan ilişkide, hattâ bilkuvve varolma gerçekliği vardır. Sadece bir tek SEN, bizim için SEN olması tabiatı gereğince, hiçbir zaman bitmez. Şüphesiz ki Tanrı'yı bilen herkes, haşyet duyan bir kalpteki Tanrı'nın, uzaklığının ve susuzluğunun ıstırabını da bilir, fakat bu, onun varlığının kaybolması değildir. Sadece, biz, daima orada değilizdir.

Vita Nuova'nın (*Vital living*) âşığı, ekseriya *Ella* (she) ve ancak arasıra *Voi* (*You*) demekte haklıdır. Şiirî zorlamayla, *Colui* (he) dediğinde, hayâlî *Paradiso* (*paradise*) otantik olmayan şekilde konuşur, ve o, bunu bilir[46] Tanrı'dan, *He* veya *It* (O) diye bahsedilmesi, aslâ alegoriden öte bir şey değildir. Fakat ona, SEN dediğimizde, dünyanın kesintisiz devam edegelen hakikati, ölümlü duyusu (*mortal sense*) tarafından dile getirilmektedir.

* * *

Dünyadaki her gerçek ilişki, dışlayıcıdır; öteki, onun alanına, onun dışlamasından intikam almak için zorla girer. Kâinatın, sâyesinde idrak edildiği yegâne ilişki, şartsız dışlayıcılık ve şartsız kapsayıcılığı içine alan Tanrı ile olan ilişkidir.

[46] Bu üç İtalyanca kelime; o (*she, Ella*), sen (*you, Voi*) ve oradaki (*that one, Colui*) kelimelerini karşılamak üzere verilmiş olabilir. Buber, *Vita Nova* diye yazmaktadır. Aşık ve hayalci (*visionary*) olan ise elbette Dante'dir.

Dünyadaki her gerçek ilişki, bireyleşmeye dayanır: Bu, onun hazzıdır zira, seçilmişlerin karşılıklı tanınması, ancak böylece olur -ve bu, onun sınırıdır zira, mükemmel tanıma ve tanınmış olma, bu suretle yalanlanır. Fakat mükemmel bir ilişkide, benim SEN'im, benim 'kişi'mi (*my self*) o olmadan da kabul eder; benim sınırlı tanıyışım, sonsuz bir tanınmış-olma içinde kaybolmuştur.

Dünyadaki her gerçek ilişki, gerçeklik ve bilkuvve varolma arasında birbirini takip eder; her bireysel SEN, kanatlarının tekrar gelişmesi için, O'nun kozası içinde gözden kaybolmalıdır. Mamafih, saf ilişkide, bilkuvve varoluş, âdetâ derin bir nefes çeken gerçekliktir, ki bu esnada, SEN mevcut kalmaktadır. Ezelî-ebedî SEN, tabiatı gereği tam SEN'dir;[47] ancak, *bizim* tabiatımız bizi, onu, O-dünyası ve O-dili içine çekmeye zorlar.

* * *

O-dünyası, mekân ve zamanda tutarlıdır.

SEN-dünyası, her ikisinde de tutarlı değildir.

O, uzatılan ilişki çizgilerinin kesiştiği merkezde: ezelî-ebedî SEN'de, tutarlı olur.

Saf ilişkinin büyük ayrıcalığı içinde, O-dünyasının ayrıcalıkları iptal edilir. Bu sebeple, SEN-dünyası süreklidir: ilişkilerin yalın ânları, birlikteliğin dünya hayatı için birleşirler.[48] Bu sebeple, SEN- dünyası, şekil verme gücüne sahiptir: ruh, O-dünyasına nüfuz edebilir ve onu değiştirir. Bu sebeple biz, dünyanın yabancılaştırmasına ve BEN'in varoluşunun gerçek-

[47] Orijinal metinde anlam pek açık değil; fakat Buber, Mart 1937'de, kastettiği anlamın bu olduğunu açıklamıştır.

[48] *verbinden sich zu einem Weltleben der Verbundenheit.*

leşmemesine terk edilmeyiz ve hayâllere[49] de yenilmeyiz. Geri dönüş, merkezin tanınmasını işaret eder, ona tekrar dönüşü. Bu özsel amelde, 'insan'ın saklanmış olan ilişki kurma gücü yeniden canlandırılır, bütün ilişki alanlarının dalgası, canlı bir sel misâli taşıp kabarır ve dünyamızı yeniler.

Belki sadece bizimkini değil. Biz, bu çift yönlü hareketi, -aslî zemininden gayrıya yöneliştir, ki bu sâyede kâinat, oluşumu içinde kendisini idame ettirir, ve aslî zeminine yöneliştir, ki bu sâyede kâinat, varlık içinde kendi kendine kurtuluşa erer- dünya olmayanla ilişkisi içinde, dünyada bir bütün hâlinde tabiî olarak mevcut bulunan düalitenin metakozmik başlangıçtaki şekli olarak, hayâl meyâl anlarız ve bunun beşerî formu; davranışların, temel kelimelerin ve dünyanın iki cephesinin düalitesidir.[50] Her iki hareket, zaman içinde, kaçınılmaz şekilde açılıp yayılır ve lûtuf olarak, zamanla ölçülmeyen yaratışla kuşatılır ki, anlaşılmaz şekilde, aynı anda kurtulma ve korunma, aynı anda kayıtlılık ve serbestliktir. Bizim, düalite hakkındaki bilgimiz, başlangıç gizemi paradoksuyla sessizliğe indirgenir.

* * *

İlişki dünyasının kurulduğu üç alan vardır.[51]

Birincisi: tabiatla ilişkili hayat, ilişki burada dil eşiğine takılır.

İkincisi: insanla ilişkili hayat, burada dil işin içindedir.

Üçüncüsü: manevî varlıklarla ilişkili hayat, burada dil yoktur, onu kendisi yaratır.

[49] *das Gespentische.*

[50] Asıl metinde, kitabın en şaşırtıcı, insanı âciz bırakan cümlelerinden biridir ve anlaşılması için özenle çevrilmesi ve yorumlanması gerekmektedir.

[51] Bu pasaj, birinci kısmın dokuzuncu bölümünün benzeridir; bkz. s. 49 vd.

Her alandaki her ilişki fiilinde, bizim için var olan her şey yoluyla, ezelî-ebedî SEN düşünce silsilesine gözümüzü dikeriz; her birinde onun nefesini sezeriz; her alanda onun usûlüne göre, her SEN'de ezelî-ebedî SEN'e hitap ederiz. Bütün alanlar ona dahildir, fakat o, hiçbirine dahil değildir.

Onların hepsinden, yegâne, tek olan varlık parıldar.

Fakat biz, her birini o varlıktan elde edebiliriz.

Tabiatla ilişkili hayattan 'fizikî' dünyayı, tutarlılık dünyasını; insanla ilişkili hayattan 'psişik' dünyayı, duygu dünyasını; manevî varlıklarla ilişkili hayattan, 'noetik' (entelektüel) dünyayı, geçerlilik dünyasını elde edebiliriz. Şimdi onlar, şeffaflıktan ve dolayısıyla, duyudan mahrûm edilmekte; her biri, kullanılabilir ve bulanık hâle gelmekte ve biz ona, kozmos, eros, logos gibi parlak, süslü isimler versek bile, bulanık hâlde kalmaya devam etmektedir. Çünkü hakikatte, insanın fedakârlık yaptığı yerdeki bir kutsal ocakla, kâinat, onun için bir ev hâline geldiğinde, insan için kozmos vardır; varlıklar onun için, ezelî-ebedî olanın imajları olduğu ve topluluk onlarla kendini açığa vurduğunda, insan için eros vardır; ancak o gizeme, ruhun işleri ve hizmeti ile hitap ettiğinde, onun için logos vardır.

Formların talepkâr sessizliği, insanoğlunun müşfik konuşması, mahlûkatın belâgatli dilsizliği -bunların hepsi, sözün huzuruna giriş/geçiş kapılarıdır.

Fakat mükemmel karşılaşmanın olması hâlinde, bu kapılar, gerçek hayatın tek kapısında birleşir ve siz, hangisinden girdiğinizi artık bilmezsiniz.

* * *

Bu üç âlemden, bir tanesi farklıdır: İnsanlarla ilişkili hayat. Burada dil, bir gelişim süreci takip ederek tamamlanıp,

söz ve cevap hâline gelir. Sadece burada, dil içinde şekillenmiş söz, cevabıyla karşılaşır. Sadece burada, temel kelime, aynı şekil içinde, ileri geri gider; hitabın ve cevabın şekli, aynı dil içinde canlıdır; BEN ve SEN, sadece bir ilişki içinde bulunmakla kalmaz, aynı zamanda, birbirlerine (sıkı sıkıya) bağlıdırlar.[52] İlişki ânları, sadece burada, içine daldıkları dil unsuruyla bağlıdır. Burada yüz yüze geldiğimiz şey, tam mânâsıyla SEN gerçekliğini ortaya çıkarmaktadır. Yalnızca burada, görme ve görülme, tanıma ve tanınma, sevme ve sevilme, silinemez bir gerçeklik olarak varolur.

Kapsayıcı açıklığın ana girişine iki yan kapı kılavuzlar.

"Bir erkek, karısıyla mahrem[53] olduğunda, sonsuzluk tepelerinin özlem meltemi onların etrafında hafif hafif eser."

Beşerî bir ilişki, Tanrı'yla olan ilişkiye uygun bir mecazdır -samimî, içten gelen hitap, burada, samimî bir cevapla uyum içindedir. Fakat Tanrı'nın cevabında, her şey, bütün kâinat,[54] kendisini dil olarak ifşa eder.

* * *

-İnziva da bir giriş kapısı değil midir? Bu, bazen en umulmadık olarak gördüğümüz şey, en sessiz yalnızlıkta başa gelmez mi? Kişinin kendi kendisiyle olan ilişkisi, gizemli şekilde, gizem ile ilişkiye dönüşmez mi? Aslında, yüz yüze gelinmeye değer varlıktan gayrı varlıklarla bundan böyle bağı olmayan, sadece o değil midir? Yeni Teolog Simeon,[55] Tanrı'sına "Yalnız olan, yalnız olana gel" diye seslenir.

[52] *"Redlichkeit", honesty* (dürüstlük) demektir, fakat *reden* (söylemek, konuşmak) ve *Rede* (söz, kelam) kelimeleri aynı köktendir. [Biz burada *firm honesty* ifâdesini, birbirlerine (sıkı sıkıya) bağlı ibaresiyle karşıladık, m.n.]
[53] *"Intimate"* (*innig*; yakın, mahrem) kelimesi, 1957'de eklendi.
[54] *alles, das All*: Başka yerlerde *das All, the universe* (kâinat) olarak tercüme edilmektedir.
[55] M.S. 1000 yıllarında yaşamış, bir Doğu Kilisesi mistiği.

-Uzletin, yüz çevirdiği şeye bağlı olarak, iki çeşidi vardır. Eğer uzlet, kişinin kendisini, eşyayı tecrübe etme ve kullanmaktan koparması demekse, bu, sadece yüce olanı değil, hiçbir ilişki fiilini başarıya ulaştırmaz. Eğer uzlet, ilişki yokluğu demekse: diğer varlıklar, kendilerine hakikî SEN'i anlattıktan sonra bizi terk ederse, Tanrı tarafından kabul edileceğiz; biz kendimiz diğer varlıkları terk edersek değil. Sadece, varlıkları kullanmak için hırsla dolu olan kişi, onların bazılarına *bağımlıdır*; varlığın gücü içinde yaşayan kişi ise, onlarla ancak bağlantılı olabilir. Nitekim, bu ikincisi -ancak o, Tanrı için hazırdır. Ancak o, Tanrı'nın gerçekliğini, bir insan gerçekliği ile karşılar.

Ve uzlet, bu defa da, yöneldiği şeye bağlı olarak ikiye ayrılır: Eğer uzlet, kişinin, hattâ Kudsu'l-akdes'e (Tevrat'ta mâbedin en iç kısmı, harîmi, m.n.) girmeden önce ihtiyaç duyduğu; fakat aynı zamanda, gaileler ortasında, kaçınılmaz başarısızlıkları (zaafları, m.n.) ve kendisini ispat etmek için[56] yükselişleri arasında ihtiyaç duyduğu bir arınma yeri ise -bizim oluşma tarzımız budur. Eğer bu, insanın, kendisini denemek ve onu bekleyen şeyler için kendisine hâkim olmak üzere değil de, ruhunun genel durumunun hazzı için, insanın, kendisiyle bir diyalog kurduğu bir soyutlanma kalesi ise -bu, ruhun ruhâniyete kapılmasından başka bir şey değildir. Ve kendini-aldatma hâli, kişi, Tanrı'nın içinde olduğu ve onunla konuştuğunu düşünme noktasına vardığında; gerçekten çok derinleşir. Fakat hiç şüphe yok ki, Tanrı bizi kuşatır ve içimizdedir; biz, hiçbir zaman, içte ona sahip değilizdir. Ve biz, ancak, içimizdeki sözler kesildiğinde onunla konuşuruz.

* * *

[56] Buber 1937'de: "*Nicht renunciation* (terk ve feragat etme, vazgeçme değil); *Versagen ist hier failing* (burada *Versagen*, 'eksiklik'tir). *Nicht confirmation* (teyid, tasdik, değil); *Bewährung: proving true* (doğru çıkmak)."

Modern bir filozof, her insanın, Tanrı'ya veya -kişinin milleti, sanatı, gücü, bilgisi, para kazanması, "kadınlarla daima tekrarlanan başarı"sı gibi, sonlu olan bazı iyi- Tanrı'yla kişi arasında yerini alarak, onun için bir mutlak değer hâline gelen bazı iyilerin 'idoller'ine zorunlu olarak inanması gerektiğini kabul eder; ve eğer kişiye, bu iyinin şarta bağlılığı kanıtlansa, yani idolünü 'yıkarak', yolu değiştirilmiş olan dinî fiil, kendiliğinden, uygun objesine döner[57].

Bu görüş, insanın, 'idolleştirdiği' sonlu iyilerle olan ilişkisinin, Tanrı'yla olan ilişkisiyle, esas itibariyle, sanki objeleri farklı aynı ilişkiymiş gibi olduğu önkabulüne dayanır: ancak bu hâlde, sadece uygun objenin yanlış olanıyla yer değiştirmesi, yanılan insanı kurtarabilirdi. Fakat bir 'insan'ın, ebedîliği bir kenara iterek, hayatına ait yüce değerlerinin yerini alan 'tikel bir şeyle' ilişkisi; daima bir O'yu, bir şeyi, bir zevk objesini tecrübe etmeye ve kullanmaya yönelir. Ancak bu tür bir ilişki, Tanrı'ya bakışı, nüfuz edilemeyen O-dünyasına müdahale ederek engellediğinden, SEN diyen ilişki, onu daima tekrar açar. Elde etmek, sahip olmak ve elde tutmak

[57] Max Scheler, *Vom Ewigen im Menschen*, Berlin 1921 (ing. terc. *On the Eternal in Man*, London 1960) adlı eser, "Dinî fiil, her insan tarafından gereklilik sebebiyle ifâ edilir." başlıklı bir bölüm ihtiva eder. Burada Buber tarafından, sadece durumun değil, aynı zamanda, iktibas ettiği ibârelerin de tenkit edildiğini görüyoruz. Kitap, Scheler'in, Roma Katolisizmine döndüğü kısa süre içinde yazıldı. Kısa zaman sonra Katolisizmi ve teizmi bıraktı ama, *Philosophische Weltanschauung* (1929, 1928'de ölmüştür) adlı kitabının giriş sayfalarında, 'putperestlik' ve idollerin ezilişi tekrarlanır. İngilizce-konuşan çevrede, Buber'in hücumuna uğrayan durum, II. Dünya Savaşı'ndan sonraki son eserlerinde tekrar ifâdeye devam eden Tillich -Scheler'e önem vermeden ve Buber'in tenkidine değinmeden- tarafından ele alındı. Tillich'in putperestlik hakkındaki görüşleri hayli dikkat çekmekle beraber, ben, Scheler veya Buber'deki bu bölümlere ilişkin hiçbir mukayeseye rastlamadım. *Ben ve Sen* bir klâsik olmasına rağmen, Buber'in kimi kastettiğini sorduğum ilim adamlarından hiçbiri bilmedi; sadece, Buber'in çağdaşı ve arkadaşı olan Profesör Hugo Bergman, 'modern filozofun Max Scheler olduğunu hatırladı. Buber'in, Scheler'e olan ilgisi için bilhassa bkz. *Werke*, c. I, s. 380 vd. (*Between Man and Man*, s. 181 vd.) Burada, putperestlik tartışması yoktur. Tillich'in kitapları Scheler'e sık atıflar ihtiva eder ama, putperestlik ve varlık zemini tartışmalarına değil.

istediği idolün hükmü altına giren, sahip olma arzusuyla teslim alınan mecnun, Tanrı'ya doğru giden yolu, ancak yalnızca gayenin değil, hareket ürünün de değişmesini gerektiren geri dönüşle bulabilir. Bu mecnun kişi, ancak, birlikteliğe uyandırılmak ve eğitilmek suretiyle iyileştirilebilir, yoksa, mecnunluğunu Tanrı'ya yönelterek değil. Eğer bir insan, delilik hâlinde kalıyorsa, bundan böyle, şeytan veya ona göre, şeytanîce tahrif edilmiş varlık adıyla değil de, Tanrı'nın adıyla yakarmasının anlamı nedir? Bu, küfür demektir. idolü, 'sunak'ın arkasına düşmüş olan bir insan, kutsal gayesinden uzaklaştırılmış sunak üzerine yığılan kötü kurbanı (*unholy sacrifice*) Tanrı'ya sunmak istediğinde, bu, küfürdür.

Bir erkek, bir kadına, onun hayatını kendisinin hayatı içinde var kılacak kadar âşık olduğunda, kadının gözlerinin SEN'i, erkeğin ezelî-ebedî SEN'e ait bir şuaya gözünü dikerek bakmasına izin verir. Eğer bir erkek, 'daima tekrarlanan zafer'i şehvetle arzu ederse -bir ezelî-ebedî olanın hayâletini, onun şehveti önünde sallandırmak istersiniz!? Eğer biri ölçülemez kaderin tutuşturduğu ateşle bir halka yardım ediyorsa -eğer kendini ona adamak istiyorsa, bu Tanrı demektir. Eğer millet onun için, milleti suretinde kendini övdüğü için her şeyi ona boyun eğdirmek istediği bir ise -siz, onun uğruna milleti azdırmak zorunda olduğunuzu ve onun böylece hakikati göreceğini mi hayal edersiniz?[58] Bir insanın, cisimleşmiş bir ucube[59] olan paraya, "Tanrı'ymış gibi" davranmasının ne demek olduğu sanılır? Açgözlülük ve istifçiliğin şehvânî zevki ile, varolanın varlığı ile ilgili neşvenin ortak yanı var mıdır? Servetin kölesi, paraya SEN diyebilir mi? SEN nasıl denir bilmiyorsa, onun için, Tanrı ne olabilirdi?

[58] *wähnt*, 1957'ye kadar: *meint* (*suppose*; zannetmek, sanmak).
[59] *Unwesen*, dev gibi; kargaşa, karışıklık da demektir.

O kişi, iki efendiye[60] hizmet edemez -hattâ birbiri peşi sıra bile hizmet edemez; ilk önce, farklı olarak hizmet etmeyi öğrenmelidir.

İkame ile değiştirilen kimse, şimdi, Tanrı adını verdiği bir hayâlete 'sahip'tir. Gerçi, Tanrı'ya, ezelî-ebedî varlığa, sahip olunamaz. Yazıklar olsun, Tanrı'ya sahip olduklarını sanan mecnunlara!

* * *

İnsanlar, 'dindar adam'dan (*'religious man'*) bahsederken, onu dünyaya ve varlıklara ait bütün ilişkilerden müstağnî bir kişi olarak görürler. Çünkü ısrarla, dışarıdan idare edilen sosyal sahnenin, burada, tamamen içte çalışan bir kuvvet tarafından aşılmakta olduğu sanılır. Fakat insanlar, sosyal kavramını kullanırken, temelde iki farklı husus karıştırılmaktadır: İlişkiden kurulu olan topluluk ve birbiriyle ilişkisi olmayan -modern insandaki ilişki yokluğunun aşikâr görünüşü- insan birimleri yığını. Bununla beraber, kişinin hattâ 'sosyabilite'[61] zindanından dahi kurtarılabildiği parlak topluluk yapısı, insanla Tanrı arasındaki ilişkide canlı olan aynı gücün eseridir. Fakat bu, diğerleri arasındaki tek ilişki değildir; o, bütün nehirlerin, bu sebeple, kurumaksızın içine aktıkları tümel[62] ilişkidir. Deniz ve nehirler -kim burada ayırt etmeye ve sınırları tarife cür'et edecektir? Daima daha da sonsuz olan, gerçek hayatın tek sınırsız seli, yegâne sel, BEN'den SEN'e olan sel vardır. Kişinin hayatı, Tanrı'yla olan gerçek bir ilişki ve dünyayla BEN-O gerçek olmayan bir ilişki -hakikatte, Tanrı'ya ibadet etme ve dünyayı kullanma-

[60] "Kimse iki efendiye hizmet edemez... Siz, Tanrı'ya ve servete hizmet edemezsiniz" (Matta 6: 24; krş. Luka 16: 13).
[61] *"Sozialität". Sociablity* birlikte yaşama kabiliyeti, m.n.
[62] *Allbeziehung.*

olarak, ikiye bölünemez. Kim dünyayı kullanılacak bir şey olarak bilirse, Tanrı'yı da aynı şekilde bilir. İbadetleri, kendisini bir yükten kurtarma yoludur -ve boşunadır. Gece, tavan arası penceresinden,[63] isimsiz olana seslenen 'ateist' değil -işte bu kişi tanrısızdır.

Daha da ileri giderek, 'dindar' adamın; bekâr, yalnız, münzevî ve hâlâ dünyaya karşı görev ve yükümlülük içinde bulunan 'ahlâk' adamı merhalesini aşmış bağımsız bir kişi olarak, Tanrı'nın huzuruna adım attığı da söylenir. Diğer insanın durumu ise, tamamen, olan ve olması gereken arasındaki gerginlikle belirlendiği ve arası kapanamaz bu açıklığın iki tarafı arasında, garip derecede ümitsiz, fedakârca bir cesaretle dolu olarak kalbi parça parça çabaladığı için, hâlâ faillerin fiillerinin sorumluluğunu yüklenmiş olduğu söylenir. 'Dindar' adamın, dünya ve Tanrı arasındaki bu gerginliği aştığı düşünülür; ona göre, Tanrı'nın emri, sorumluluk ve kendisiyle ilgili taleplerde bulunma huzursuzluğunu arkada bırakmasıdır; artık onun için, kendisine ait bir isteğe hiç yer yoktur, Plândaki[64] yerini kabul eder; her 'olması gereken', şartsız varlıkta erir, biter ve dünya, hâlâ devam ederken itibarını yitirmiştir; kişinin payına düşen yine yapılmalı, fakat daha önce olduğu gibi, zorunluluk olmaksızın, bütün faaliyetlerin hiçlik perspektifi içinde. Nitekim insanlar, Tanrı'nın, dünyayı bir aldanış (ve oyalanma, m.n.) yeri olmak ve insanını da geçici bir süre için geri dönmek üzere yarattığını düşünürler.[65] Elbette, kim Tanrı huzuruna adım atarsa, görev ve yükümlülük ötesine yükselir -fakat dünyadan el

[63] *Kammerfensters.* Buber, Mart 1937'de, bir *Dachkammer* düşündüğünü açıkladı ve şu İngilizce kelimeleri teklif etti; *of his garret-window* (tavanarası penceresi), ve (Almanca olarak) şu açıklamayı ekledi: "bu, tavanarasında yaşayan fakir bir öğrencidir; gece pencereyi açar ve dışarıya, sonsuz karanlığa bakar."

[64] *das in die Fügung Gefügt-sein.*

[65] 1957'ye kadar: *meinen* (sanmak, zannetmek).

etek çektiği için değil, daha doğrusu, ona hakikaten yaklaştığı için. Görev ve yükümlülükler, sadece yabancı olanlar içindir: kişinin yakınlarına karşı duyduğu ise, nezaket ve sevgidir. Bir insan, huzura çıktığında, dünya ilk defa, varlığın bütünlüğü içinde, ebediyet nûru ile aydınlanmış olarak, tamamıyla var hâle gelir; ve bütün varlıkların varlığına[66] tek kelimeyle SEN diyebilir. Bundan böyle, dünya ve Tanrı arasında hiçbir gerginlik yoktur, sadece tek gerçeklik vardır. O, sorumluluktan kurtulmuş değildir: Zira kişi, etkileri keşfeden sonlu yorumun sıkıntısını; sonsuzu yorumlama ölçüsüyle, dünyanın henüz keşfedilemeyen bütün seyrini sevme gücü sorumluluğuyla, Tanrı huzurunda dünyadaki derin kapsayıcılıkla takas etmektedir. Ahlâkî hükümleri, kuşkusuz, artık ebediyen geride bırakmaktadır: Ona göre, 'kötü' insanlar, daha fazla sevgi ihtiyacı içinde olanlar, ona âdetâ daha derin bir sorumluluk yükleyenlerdir; fakat kararları, ölümün kendiliğindenliğinin (spontaneitiy) derinliklerinde almaya devam etmelidir -sükûnetle, daima doğru hareket lehinde karar verme. Bu durumda, hareket hükümsüz değildir: Tasarlanır, idare edilir, gereklidir, yaratılışa aittir; fakat bu hareket, bundan böyle, kendisini dünyaya empoze etmez, dünya üzerinde hareket-değilmiş gibi gelişir.

* * *

Ezelî-ebedî olan şey nedir: aslî fenomen, burada ve şimdi varolan, bizim vahiy dediğimiz şey nedir? O, insanın, yüce karşılaşma ânından, birdenbire ortaya çıkmasıdır ve bundan böyle, onunla ilişki içinde olduğu zamankiyle aynı kalmayarak. Karşılaşma ânı, alıcı ruhu canlandıran ve mesut olarak kendisini ortaya atan 'canlı bir tecrübe'[67] değildir: insanla,

[66] *zur Wesenheit aller Wesen.*
[67] *"Erlebnis".*

bir şeyler cereyan etmekte. Zaman zaman bir soluk hissi gibi ve zaman zaman bir güreş müsabakası gibi; bu önemli değil: cereyan eden bir şeyler. Saf ilişkinin aslî fiilinden dışarı adım atan insan, varlığında, FAZLA olan bir şeye sahiptir, daha önce bilmediği yeni bir şey orada gelişmekte ve bunun kaynağı (*origin*) için, uygun sözleri bulmakta âciz kalmaktadır. Her durumda, hiç boşluğu olmayan meşru bir nedensellik zinciri arzusuyla bilimsel dünya tasavvuru, artık yeni olanın orijinine yerleşebilir: bize göre, gerçeğin gerçek kavranışı ile ilgilenmek suretiyle, şuuraltının ve sair psişik aracın yapamayacağını yapacaktır. Gerçekten, daha önce sahip olmadığımız şeyi, bilir tavrıyla alırız: o bize verilmektedir. Kitab-ı Mukaddes diliyle: "Tanrı'yı bekleyenler, karşılığında kuvvet alacaklardır."[68] Gerçekliğe hâlâ sâdık olan Nietzsche'nin eserindeki diliyle: "Kabul eder, vereni sormaz."[69] İnsan alır ve aldığı bir 'muhteva' değil, bir tezahürdür (*presence*), kuvvet olarak tezahür. Bu tezahür ve kuvvet, birbirlerinden ayrı olmayan, yine de, tasarlanan üç unsuru içerir. Birincisi, gerçek mütekabil ilişki bolluğu, kabul edilmiş olmanın, birlikte olmanın bolluğu; gerçi kişi, ne ile birlikte olduğunu göstermekten tamamen âcizdir; ve birlikte oluş, hayatı bizim için daha da kolaylaştırmaz -hayatı daha ağırlaştırır,[70] fakat mânâ ile. İkincisi: mânânın ifâde edilemeyen teyididir. O, teminat altındadır. Bundan böyle hiçbir şey, ama hiçbir şey, mânâsız olamaz, hayatın mânâsı hakkındaki sual ortadan kalkmaktadır. O sual, hâlâ olsa bile, bir cevap gerekmez. Mânâyı işaret veya tarif etmeyi bilmezsiniz, onun için herhangi bir formül veya imajdan mahrûmsunuzdur, ve yi-

[68] İşaya 40: 31, "Tanrı'yı bekleyenler, güçlerini tazeleyeceklerdir" (RSV).
[69] *Zarathustra*'nın 3. bölüm tartışmasında, *Ecce Homo*.
[70] *schwer*, ağır demek olduğu kadar, çetin veya zor da demektir; ilki, çok daha idiomatiktir ve tercih edilir, eğer aynı cümlede tekrarlanmasa. (İng. cümle şöyledir: *it makes life heavier but heavy with meaning*, m.n.)

ne de sizin için, duyularınızın duyumlarından daha kesindir. Bizimle ilgili niyeti ne olabilirdi, bizden ne ister, ifşâ edilmeyi ve gizli olmayı mı? Tarafımızdan yorumlanmayı istemez -bu kabiliyetten mahrûm olduğumuz için- sadece tatbik etmemizi ister. Üçüncüsü şudur: 'öteki hayat'ın değil, bizim bu hayatımızın mânâsı, 'ötedeki'nin değil, bu dünyamızdaki hayatın mânâsının; bu dünyada ve bu hayatta tarafımızdan gösterilmesini ister. Mânâ kabul edilebilir, fakat tecrübe edilemez; tecrübe edilemez, fakat tatbik edilebilir; ve bizimle ilgili niyeti budur. Teminat, benim içimde kapanıp kalmayı istemez, benimle dünyaya doğmuş olmayı ister. Fakat mânâ, kendisi bile, tümel olarak geçerli ve genel olarak kabul edilebilir bir kısım bilgi hâlinde aktarılamadığı veya onunla ifâde edilemediği gibi, onu fiilen[71] deneyerek geçerli bir 'olması gereken' şeklinde de elden ele devredilemez; emredilmez, herkesin başucuna koyulmak üzere, bir levhaya yazılmaz. Kabul ettiğimiz her mânâ, ancak her insanın varlık ve hayatının eşsizliği içinde, o insan tarafından fiilen denenebilir. Hiçbir tarif bizi ne karşılaşmaya götürebilir ne de ondan uzaklaştırabilir. Varlığın kabulü, ona gelmeyi veya yeni anlamıyla, ondan gitmeyi gerektirir. Karşılaşmaya giriştiğimizde, dudaklarımızda bir SEN'den başka şey olmadığı gibi; ondan, dünyaya salıverildiğimizde de, dudaklarımızda yine o vardır.

Öncesinde yaşadığımız, içinde yaşadığımız, ondan dışarıda ve onun içerisinde yaşadığımız gizem, olduğu gibi kalmaktadır. O, bizim için var hâle gelmiş ve varoluşu vasıtasıyla kendisini bize kurtuluş olarak bildirmiştir; biz onu bildik, fakat bu bilişin, onun gizemini eksiltebileceği veya hafifletebileceği konusunda bir bilgimiz yok. Biz, Tanrı'ya yakınlaştık, fakat varlığın sırrını çözme ve peçesini kaldırma derecesinde

[71] *seine Bewährung.*

değil. Kurtuluşu hissetmekteyiz, fakat 'çare'yi[72][72] değil. Aldığımız şeyle, başkalarına şöyle söylemek üzere gidemeyiz: Bu, bilinmesi gereken, bu, yapılması gerekendir. Biz, sadece gider ve fiilen deneriz. Ve bu bile, yapmamız 'gereken' değil, daha ziyâde yapabildiğimizdir -aksini zaten yapamayız.

Burada ve şimdi varolan, ezelî-ebedî vahiy budur. Ben, aslî fenomendekiyle aynı olmayan hiçbir vahyi ne tanırım ne de ona inanırım. Ben, insanın önünde, Tanrı'nın kendisini isimlendirmesine veya kendisini tarifine inanmam. Vahiy sözü şöyledir: Orada olan BEN, BEN oradayım.[73] Vahyedendir vahyeden. Varlık sahibi olan oradadır,[74] ötesi yok. Ezelî-ebedî kudret kaynağı akıyor, ezelî-ebedî dokunuş bekliyor, ezelî-ebedî olanın sesi geliyor, ötesi yok.

* * *

Kendine has tabiatı gereği, ezelî-ebedî SEN, bir O olamaz; çünkü tabiatı gereği, o, hiçbir ölçüye ve sınıra yerleştirilemez, hattâ ölçülmezlik ölçüsüne ve sınırsızlık sınırına bile; çünkü yine tabiatı gereği, o, bir nitelikler toplamı olarak kavranamaz, hattâ aşkınlığa yükseltilen bir sonsuz nitelikler toplamı olarak da kavranamaz; çünkü o, dünyanın ne içinde ne dışında bulunur; çünkü o, tecrübe edilemez; çünkü o, öğretilemez; eğer "Ben inanırım ki, o vardır" (*he is*) dersek, ona karşı, varlık sahibi olana karşı günah işlemiş oluruz -hattâ 'o' (he) bile bir mecazdır, hâlbuki 'sen' (*you*) değildir.

Biz yine de, ezelî-ebedî SEN'i, tabiatımıza uygun şekil-

[72] *Erlösung...*"*Lösung*".

[73] *Ich bin da als der ich da bin.* 1957'den önce: *Ich bin der ich bin.* Her iki cümle, Çıkış 3: 14'teki İbranca *Ehyeh asher ehyey* ibaresini tercüme etme gayretlerini temsil eder. Buber'in daha sonraki tercümesinin bir yorum ve tartışması için bkz. Kaufmann, *Critique of Religion and Philosophy* (Din ve Felsefenin Tenkidi), bölüm 89.

[74] *Das Seiende ist da.* 1957'den önce: *Das Seiende ist.* Vurgu yine *there* (orada) üzerindedir. *On being present* (Varlık sahibi olan) daha sonra eklenmiştir.

de, hep bir O'ya, herhangi bir şeye; Tanrı'yı, bir şeye indirgeriz. Keyfî olarak değil. Bir şey olarak Tanrı'nın tarihi, din ve onun marjinal formları[7575] vasıtasıyla, onun aydınlatma ve gölgelemeleri vasıtasıyla, hayatı yükselttiği ve yıktığı zamanlarda şey-Tanrı'nın yolu, diri olan Tanrı'dan gelen ve tekrar ona dönen yol, 'şimdi'nin, formlara gömülmüşlüğün,[7676] nesneleştirmenin, kavramcılığın, ölümün ve yenileşmenin değişimleri (*metamorphoses*) tek yoldur, *yol* olan budur.

Dinlerin ileri sürdükleri bilgi ve ortaya koydukları fiil -bunlar nereden gelir? Vahyin varlığı ve gücü (ister sözlü, tabiî veya psişik olsun, hepsi zorunlu olarak, bir şekilde, vahye başvururlar -doğrusunu söylemek gerekirse,[7777] sadece vahye dayalı dinler vardır), insanın vahiyden aldığı varlık ve güç -nasıl 'muhteva' kazanır?

Bu izahın iki boyutu vardır: İnsan, tarihten bağımsız, kendi başına düşünüldüğünde, ekzoterik (*exoteric*), psişik boyut. İnsanı sonradan tekrar tarih içine yerleştirdiğimizde, esoterik, olgusal olan, dinin aslî fenomeni olan boyut. Bunların ikisi birbirine bağlıdır.

İnsan, Tanrı'ya sahip olmayı arzu eder; o, Tanrı'ya, devamlı olarak, zaman ve mekân içinde sahip olmak ister. Mânânın sözle ifâde edilemeyen teyidi ile yetinmeye gönlü yoktur; onu, çıkarılabilecek ve tekrar tekrar ele alınabilecek, her yere yayılan herhangi bir şey gibi görmek ister -her noktada ve her anda, hayatını emniyet altına alan, zaman ve mekânda kesintisiz bir devamlılık olarak görmek ister.

[75] Buber, Mart 1937'de şunu teklif etti: *and through the products* (eserleriyle) ve *'fringe?'* (kenar, uç). Fakat *its marginal forms* (onun marjinal formları). *ihre Randgebilde*'ye daha yakın bir karşılıktır.

[76] *Eingestaltung*: uydurma bir kelimedir.

[77] Önce gelen iki kelime (doğrusunu isterseniz kelimeler), 1957'de eklenmiştir.

Saf ilişki hayatının âhengi, gerçekliğin ve içinde sadece bizim ilişki gücümüzün ve dolayısıyla, varoluşun da -fakat ilk varoluşun değil- zayıfladığı bilkuvve varolmanın birbirini takibi, insanın sürekliliğe olan susuzluğunu dindirmeye yetmez. O, zamana yayılan, devam eden şeye susamıştır. Böylece, Tanrı, bir iman objesi hâline gelir. Başlangıçta iman, ilişki fiilleri arasındaki zamana ait boşlukları doldurur; tedricen bu fiillerin bir ikamesi hâline gelir. Varlığın yoğunlaşmasından ve ileri çıkışından dolayı daima yeni olan hareketinin yerini, kişinin iman ettiği bir O'daki durgunluk alır. Tanrı'nın yakınlık ve uzaklığını bilen bir mücahidin -her hâl ve kârdaki- güveni, her zaman olduğundan daha mükemmel şekilde, fırsatçının başına hiçbir şey gelmeyeceğinin teminatı hâline dönüştürülür; çünkü, buna razı gelmeyecek iman ettiği BİR vardır.

Saf ilişkinin yapısı, BEN'in SEN nezdindeki 'yalnızlığı', her ne kadar, kişi, karşılaşmasına dünyayı dahil edebilse de, yine de, Tanrı'yla karşılaşmaya sadece bir şahıs olarak çıkabilme yasası, -bütün bunlar da, 'insan'ın sürekliliğe olan susuzluğunu dindirmez. O, âleme yayılmış bir şeye, Tanrı'sıyla bütünleşmiş mümin topluluğunun temsiline hasrettir. Böylece Tanrı, bir kült objesi hâline gelir. Bu kült de, başlangıçta, ilişki fiillerini; canlı ibadeti, doğrudan SEN- deyişi, istenen şekilde tasavvur edilebilen büyük bir gücün mekân bağlamına sığdırmak ve onu duyularla olan hayata bağlamak suretiyle tamamlar. Bireysel ibadete artık taraftar olunmadığı, daha doğrusu, toplu ibadet tarafından bir kenara itildiği için, bu kült de, tedricen, bir ikame objesi hâline gelir; ve öze ait amel, kurallara izin vermediği için, kurallara bağlı ibadetler onun yerini alır.

Hakikatte, saf ilişki; ancak zaman-mekân sürekliliği içinde, hayatın bütününde cisimleşmiş hâle gelmekle kurulabi-

lir. O, korunamaz;[78] ancak fiilen denenebilir,[79] sadece işlenebilir, hayata geçirilebilir. İnsan, kendisine bahşedilmiş olan, Tanrı'yla ilişkinin hakkını, ancak onu, kabiliyetine ve günün ölçüsüne göre, dünyada gerçekleştirmekle verebilir. Sürekliliğin tek gerçek teminatı budur. Sürekliliğin gerçek teminatı, saf ilişkinin, kutsal temel kelime, varlıkların her birinden ses verecek kadar SEN hâline gelmesiyle, SEN'e yükseltilmesiyle, yerine getirilebilmesidir. Böylece insanın ömrü, bir gerçeklik bolluğuyla şekillenir; ve insan hayatı, O-ilişkisinin üstesinden gelmesi gerekmediği ve bunu yapamayacak olmasına rağmen, ilişki, insanın hayatına o kadar nüfuz eder ki, bu, ohayatta parıldayan ve onun içine işleyen bir devamlılık kazanır. Yüce karşılaşma ânları, yalnızca karanlıkta şimşek çakması gibi değil, açık, yıldızlı bir gecede yükselen ay gibidir. Ve dolayısıyla, mekândaki devamlılığın gerçek teminatı, bütün BEN-noktalarından merkeze götüren ve bir daire meydana getiren yarıçaplar, insanların hakikî SEN'leriyle ilişkilerinden oluşur. Dairenin çevresi, topluluk değil; yarıçaplar, merkezle olan müşterek ilişki, önce gelir. Tek başına bu, topluluğun gerçek varoluşunun teminatıdır.

Kurtuluşun ilişki-yönelimli hayat içindeki zaman bağı[80] ve müşterek bir merkez etrafında birleşmiş bir topluluk

[78] *bewahrt.*

[79] *bewährt.*

[80] İki kere *anchonng* (burada, rabıta anlamında, bağ kelimesiyle karşıladık, m.n.) olarak tekrarlanan kelime *die Bindungtur* ve *the binding* (bağlayıcı) demektir. Fakat bu, sözün bağlamına göre, yapışma, birleşme (*cohesion*) veya zorunluluk, yükümlülük (*obligation*) anlamlarına da gelir. Burada sözün bağlamının gerektirdiği anlam, 'bir yere bağlanmak'tır; fakat bir kimseyi zincire vurarak ve onun hürriyetini gasp ederek değil. *Anchonng* (bağ) kelimesi, Buber'in kastettiği anlamı yakalamış görünüyor. Cümlenin başındaki iki sıfat uydurmadır: *beziehungsgemässen* ve *mittegeeinten*; tam karşılığı *relation-according* ve *center-unified*'dır. (Bunlara, ana metne uyarak, ilişki-yönelimli hayat ve müşterek merkez etrafında birleşmiş, dedik, m.n.) Burada, *a human cosmos* (insan kozmosu, evreni) dediğimiz husus, daha önceki baskılarda, 1957'ye kadar şöyleydi: "bir sınır, bir şekil gibi insan evreni, bir yuva, bir ev gibi dünya, insanın sığınağı olan bir dünya."

içindeki mekân bağı: ancak bunların her ikisi de, var oldukları ve var olmaya devam ettikleri müddetçe, binlerce yüzyılın dünya maddesinden ruh kavranıp çekilmekle, bir insan kozmosu var olmaya başlar ve görünmeyen sunak çevresinde var olmaya devam eder.

Tanrı'yla karşılaşma; insana, onunla meşgul olduğundan[81] dolayı vâki olmaz, fakat dünyada onun mânâsını fiilen ispat edebilmesi için bahşolunur. Vahiy, bütünüyle bir çağrı ve bir misyondur. Lâkin insan, tekrar tekrar oluşunu gerçekleştirmekten kaçınır ve vahyedene yönelir: Tanrı'yla meşgul olmayı, dünyayla meşgul olmaya tercih eder. İşte şimdi geriye dönmüştür, her ne kadar, artık, bir SEN ile karşı karşıya gelmesek de, şeyler âleminde bir O tanımak, bir O olarak bildiği Tanrı'ya inanmak ve ondan bahsetmekten başka bir şey yapamaz. Bir egomanyak, ister bir duyu ister bir duygu olsun, nasıl hiçbir şeyi doğrudan doğruya yaşamaz, fakat onu duyan veya duygulanan BEN'e yansıtır ve sürecin hakikatini kaçırırsa, teomanyak da (ki tesadüfen, egomanyakla ruhen çok uyuşabilir) bu lûtfun tam etki etmesini beklemek yerine, onu, verene yansıtır ve her ikisini de kaçırır.

Siz gönderildiğiniz zaman, Tanrı sizde varlığını sürdürür; kim misyonu üzere yürürse, Tanrı daima onun önündedir: misyon ne kadar imanla yerine getirilirse, yakınlık o kadar kuvvetli ve o kadar sürekli olur. Elbette o, Tanrı'yla meşgul olamaz,[82] ama onunla konuşabilir. Diğer taraftan, geriye yö-

Bu tür ifâdelerdeki ana problem, bunu lafzî anlamıyla alanların dikkatlerinin, ne kastedilmiş olabileceğine hasredilmesi ve söylenmek istenen şeyin doğru mu veya ona inanma yahut onu tartışma zeminleri olabilir mi? gibi hususların nadiren sorgulanmasıdır.

[81] *sich mit Gott befasse.*

[82] *befassen kann er sich freilich mit Gott nicht*: Bu ibâredeki hafif istihza. *befassen*'in îmâlı ifâdeleriyle kuvvetlenir. Sözlük anlamıyla *befassen* (*to touch all over*) işgal etmek (her tarafı tesiri altına almak) demektir. Öte taraftan, *sich mit etwas befassen* (burada ve daha önce de kullanılan bu deyim) bir şeyle meşgul olmak

nelme, Tanrı'yı bir objeye dönüştürür. Bu, aslî zemine doğru dönüş gibi görünür, fakat hakikatte, dünyanın başka yöne dönüş hareketine aittir, hattâ, tıpkı, misyonunu yerine getirenlerin başka tarafa yönelmelerinin, hakikatte, dünyanın o tarafa yöneliş hareketine ait olması gibi.

Dünyanın iki ana metakozmik hareketinden dolayı -onun kendi varlığı içine yayılıp genişlemesi ve (Tanrı'yla)[83] birlikteliğe

Dönmesi- insanın Tanrı ile ilişki tarihi içinde, onların çatışma ve uzlaşmalarıyla, karışma ve ayrılmalarıyla,[84] hakikî ruh formuna, yüce insan formuna erişilir. Bunun karşılığında, söz dünyaya gelir; ortaya dökülmekle, dinin kozası içine girer; yeni bir geri dönüşte yeni kanatlarla tekrar doğar.[85]

O'ya doğru hareket, zaman zaman, tekrar SEN'e çıkış hareketini kayıt altında tutacak ve yolunu tıkama tehlikesi yaratacak kadar ileri giderse de, keyfîlik burada geçersizdir.

Dinlerin başvurduğu güçlü vahiyler, esasen, her yerde, her zaman bulunan sessiz[86] olanla aynıdır. Büyük toplulukların

anlamındadır. Buradaki refleksif *sich* (*oneself*; kendisi), en azından farkına varmadan etkilenerek kendi kendine baştan aşağı Tanrı'yla işgal edilmiş olmayı hatıra getirebilir.

[83] Buber, Mart 1937'de: "*besser nur* (*better only*; daha iyi): *reversal to connexion* (*nämlich der Welt mit Gott*)." ilk çeviri boyunca bu iki isim kullanıldı. *Reversal* (tersine çevirme, ters yüz etme) kelimesi yanıltıcı pek çok ayrı anlamlara sahiptir ve *return* (dönüş, avdet) kelimesinin Kitab-ı Mukaddes'e ait, kesinlikle can alıcı önemi olan, îmâ edilen anlamlarından mahrûmdur (Bkz. s. 40 vd.). *Connexion* (bağ, alâka) kelimesi de hemen hemen aynı derecede talihsizdir. *Verbundenheit'i* tercüme etmek güçtür. Ancak, gördüğümüz paradigmalardan biri, embriyonun anneyle olan bağı, alâkasıdır (bkz. s. 59): Burada, *connection* demek zordur; çünkü bizim *connect* (bağ, alâka) ile ilk birlikteliklerimiz, inorganik ve sun'îdir. Buber o zamanlar, bunları ayırt edecek kadar İngilizce bilmiyordu. Bu yüzden, kitap boyunca sık sık tekrarlanan anahtar kelimeler, sayfa provalarında da değiştirilemedi. Buber'in konu dışı açıklamaları, beni yukarıdaki metinde parantez koymaya sevk etti.

[84] Sokrat-öncesi filozof Empedokles'in 17. parçasına bir îmâ.

[85] Kelime anlamıyla: kendi kendine doğar.

[86] *der stillen*: krş. Nietzsche, *Zarathustra* (Zerdüşt), 2. Kısım, "On Great Events": "en büyük olaylar ... en yüksek sesli olanlar değil, bizim en sessiz saatlerimizde olanlardır."

başlangıçlarında, insanlık ömrünün dönüm-noktalarında bulunan güçlü vahiyler, ezelî-ebedî vahiyden başka bir şey değildir. Fakat vahiy, alıcısı sanki bir bacaymış gibi, onun vasıtasıyla dünyaya dökülmez: O, kendisini ona yöneltir, onun bütün varlığını, olduğu gibiliğiyle kaplar ve onunla bütünleşir. Hattâ 'ağız'[87] olan kişi, kesinlikle öyledir, bir ahize -bir âlet değil, bir organ, otonom, ses veren bir organdır; ve ses vermek demek, sesi şekillendirmek demektir.[88]

Fakat tarihî devirler arasında nitelik farkı vardır. İnsan ruhuna ait hakikî unsurun aşağıda tutulduğu ve gömüldüğü olgunlaşma zamanları vardır, yer altında; öyle bir baskı ve gerginlikle gelişir ki, sadece, etkili bir dokunuş bekler -ve işte o zaman, çıkar. O zaman ortaya çıkan vahiy, tam olduğu gibiliğiyle, bütünüyle hazır olan unsura el koyar, ona yeniden şekil verir ve bir form, dünyada yeni bir Tanrı formu hâsıl eder.

Tarihin seyri boyunca, insan unsurunun dönüşümleri (*transformations*) içinde, dünya ve ruhun daima yeni bölgeleri, ilâhî form denilen forma yükseltilirler. Daima yeni alanlar, bir teofani mekânı hâline gelir. Burada işleyen, insanın kendi gücü değildir, bu, sadece Tanrı'nın gelip geçişi de değildir; o, ilâhî olan ile insanî olanın bir terkibidir. Bir vahiyle gönderilen kimse, gözlerinde bir Tanrı imajını beraberinde getirir; bu, her ne kadar akıl-üstü olabilirse de, onu, ruhunun gözlerinde, mecazî olarak değil, ruhunun tamamen sahici görme gücünde[89] taşıyıp getirir. Ruh da, müşahede etmekle cevap verir, *şekil veren* bir müşahede ile.[90] Yeryüzünde Tanrı'yı aslâ dünyasız değil, dünyayı Tanrı'da müşahede etmekle biz, Tanrı'nın formunu ezelî-ebedî olarak biçimlendiririz.

[87] Kitab-ı Mukaddes'e bir atıf: Çıkış 4: 16'ya bakınız.
[88] *lauten heisst umlauten.*
[89] *realen Augenkraft.* 1957'ye kadar: *wirklichen Augenkraft.*
[90] *bildendes Schauen.*

Form, SEN ve O'nun bir terkibidir aynı zamanda. O, iman ve 'kült'te, bir objede donabilir; fakat içinde yaşayan ilişkinin esasından, tekrar varlığa döner. Tanrı, insan onları ondan silmediği sürece, formlarına yakındır. Hakikî ibadette, kült ve iman, canlı ilişki içinde birleşir ve arınırlar. Hakikî ibadetin dinlerde yaşaması, onların hakikî hayatiyetine şahitlik eder; o, onlarda yaşadığı müddetçe hayatiyetini sürdürür. Dinlerin dejenerasyonu demek, onlardaki ibadetin dejenerasyonu demektir: Onlardaki ilişki gücü, gitgide, obje olmaklığa gömülmektedir; bölünmemiş bütün varlıklarıyla SEN demek, her zamankinden daha zor gelir; ve en sonunda insan, bu meziyeti tekrar elde etmek uğruna, üzerinde sadece mâbedin kemerli kubbesinin görüldüğü ve bundan böyle, içinde asıl uzletin[91] bulunduğu semânın görülmediği topluluktan ayrılarak, sonsuzluğun riskine karşı onların sahte kefâletini terk etmelidir. Bu itici güç, '*sübjektivizme* atfedildiğinde, tamamen yanlış anlaşılır: Tanrı önündeki hayat, tek gerçeklikteki hayattır, yegâne hakikî *objektivumdur*; ve dışarıya çıkan insan, hakikî varlık sahibi olanda bir melce bulmayı arzu eder, âdetâ, aşikâr olanın önünde kaçıp giden yanıltıcı *objektivum*, onun hakikatini tedirgin eder. Sübjektivizm, Tanrı'nın psikolojileştirilmesi[92] (*psychologization*), öte yandan objektivizm, Tanrı'nın şeyleştirilmesidir; biri, yanlış sabitleştirme, diğeri, yanlış bir özgürleştirmedir; her ikisi de, gerçeklik yolundan sapma, bir ikame bulma gayretidir.

Tanrı, insan onları ondan silmedikçe, formlarına yakındır. Fakat dinin yayılma hareketi, geri dönüş hareketini kayıt altına aldığı ve formu Tanrı'dan kaldırdığında, formun görünüşü ortadan kalkmış, dudakları suskun, elleri sarkmış hâl-

[91] *letzte Einsamkeit.*
[92] *Verseelung.*

dedir, Tanrı onu artık tanımaz ve onun sunağı etrafına kurulan dünya evi, insan[93] kozmosu çöker.

Sözün çöküşü vuku bulur.

Söz, vahyin[94] içinde mevcuttur, formun hayatında işler hâldedir ve ölü formun hâkimiyetinde geçerli hâle gelir.

Yani, tarihte ezelî-ebedî olan ve ezelî-ebedî olarak varolan sözün takip edilen tariki ve karşı-tariki.

Canlı sözün göründüğü devirler, BEN ve dünya birlikteliğinin yenilendiği devirlerdir. Aktif ve etkili sözün hüküm sürdüğü devirler, BEN ve dünya arasındaki anlayışın korunduğu devirlerdir; sözün geçerli olduğu devirler ise, BEN ve dünyanın gerçekleştirilmediği, yabancılaştıkları, mukadder âkıbetin birden ortaya çıktığı devirlerdir -büyük sarsıntı ve hazırlık sessizliğinin göründüğü, hattâ karanlıkta nefesin tutulduğu zamana kadar.

Takip edilen tarik (*path*), bir çember değildir. Bir yoldur (*way*). Mukadder âkıbet, her yeni binlerce yılda, gittikçe daha baskıcı olur ve geri dönüş daha ânî meydana gelir (*explosive*). Ve teofani daha da yaklaşır, *varlıklar arasındaki* alana kadar yaklaşır -aralarda, derûnumuzda gizlenen âleme kadar sokulur. Tarih, yakınlığa gizemli bir yaklaşımdır. Ona kılavuzlayan tarikin her helezonu, bizi daha derin bozulmaya ve aynı zamanda daha fazla asla ait bir dönüşe götürür. Fakat dünyevî-yönü geri dönüş diye isimlendirilen olayın Tanrı'ya-dönük-yönüne, kefâret denir.

[93] 1957'den önce: *menschliche* yerine *geistgefasste* idi.

[94] *Das Wort ist in der Offenbarung wesend* ifâdesi, kesinlikle, deyim olmayan Almanca (*unidiomatic German*) olup, bu konuda, hemen önceki cümleden aşağı kalmaz.

SON SÖZ

İlk baskıda (1923), metnin sonundaki kapak sayfasında şöyle yazılıydı:

Bu kitapla temsil edilen çalışma fikrinin başlangıcı, 1916 baharında doğdu. Bu kitabın ilk tam müsveddesi, 1919 sonbaharında, nihâî versiyon, 1922 baharında olmuşa.

Buber, 1957 Ekiminde, aşağıdaki Son Sözü, ikinci baskı için yazdı ve yukarıda çevrilmiş bulunan üç satırı kaldırdı.

Buber'in dipnotları sayfa 183'te görülecektir.

1

Bu kitabın ilk taslağının müsveddesini yazdığım zaman (kırk yılı aşkın süre önce), derûnî bir zorunlulukla sürüklendiğimi hissettim. Bir hayal/görüş (*vision*), gençliğimden beri bana defalarca ıstırap vermiş, fakat yine bulanıklaşmıştı, şimdi ise, insan-üstü olduğu çok açıkça belli olan sürekli bir berraklığa ulaşmıştı; ki, kısa zamanda onu ispatlamak zorunda olduğumu anladım. Bir süre sonra, nihâî formda[1] bir kitap yaz-

[1] *It appeared in 1982.*

mamı mümkün kılacak uygun ifâde tarzını kazanmıştım. ilâve edilecek çok şey kaldığı anlaşıldı -fakat kendi yerinde, bağımsız olarak. Nitekim, daha kısa muhtelif çalışmalar ortaya çıktı:[2] Çok önemli görüşü, örneklerle açıklığa kavuşturma, nakzeden itirazlarla onu geliştirme ve genişletme fırsatlarını buldum. Kendilerine önemli ölçüde borçlu olduğum, fakat Tanrı'yla olan ilişki ile kişinin hemcinsiyle olan ilişkisinin yakın birlikteliğinin merkezî önemini -ki bu benim aslî ilgi alanımdır- kaçırmış olan görüşleri tenkit fırsatını da buldum. Daha sonra, başka tartışmalar eklendi: antropolojik esaslar[3] ve sosyolojik îmâlar.[4] Bununla beraber, şu husus açıktır ki, hiçbir suretle, her şey yeteri kadar berraklaşmış değildir. Okurlar bana, şurada burada ne demek istemiş olabileceğimi sormaktaydı. Uzun bir zaman, hepsine tek tek cevap verdim, fakat gittikçe bu talepleri hakkıyla karşılayamadığımı anladım; ve üstelik yüksek sesle konuşmaya karar veren diyalog ilişkisini elbette kısıtlamamalıydım; belki, sessiz kalanlardan bazıları da özel dikkate lâyıktırlar. Bu sebepten, birbirleriyle ilişkili olan birkaç önemli soruyu, herkese açık olarak, cevaplandırmaya karar verdim.

2

Birinci soru, mâkul bir kesinlikle şöyle formüle edilebilirdi: Kitap, sadece diğer insanlarla değil, tabiatta karşı karşıya geldiğimiz varlıklar ve şeylerle de olan BEN-SEN ilişkisinden bahsediyor; o hâlde, ilki ile ikincisi arasındaki öze

[2] *Zwiesprache* (1930). *Die Frage an den Einzelnen* (1936). *Über das Erzieherische* (1926). *Das Problem des Menschen* (Hebrew, 1943). All included in Martin Buber, *Werke*. vol. I: *Schriften zur Philosophie* (1962) [and in *Between Man and Man* (1937)].

[3] *Urdistanz und Beziebung* (1950). Also in *Werke*, vol. I.

[4] *Elemente des Zwischenmenschlichen* (1954). Also in *Werke*, vol. I.

ait farkı tâyin eden nedir? Veya daha da etraflıca: Eğer BEN-SEN ilişkisi, BEN ve SEN'in her ikisini kuşatan bir mütekabil (karşılıklı) oluşu gerekli kılıyorsa, tabiattaki herhangi bir şeyle bu tarz bir ilişki nasıl anlaşılabilir? Yine daha kesin olarak: Tabiattaki varlıklar ve şeylerle karşılaşmamızın, bizim SEN'imizle karşılaştığımız gibi olduğunu farzedersek ve bu karşılaşma bize aynı zamanda bir tür mütekabiliyet bağışlarsa, bunun karakteri nedir ve ona bu temel kavramı uygulama hakkını bize veren nedir?

Şurası açıktır ki, bu suale kapsamlı bir cevap verilemez. Tabiatı, genellikle yaptığımız gibi, tek bir bütün olarak kabul etmek yerine, onun farklı âlemlerini ayrı ayrı düşünmeliyiz. Vaktiyle insanlar, hayvanları 'ehlileştirdi' ve hâlen, bu enteresan mahareti gösterme yeteneği vardır. Hayvanları kendi etki alanına çeker ve basit bir tarzda onları, kendisini -bir yabancıyı- kabul etmeye ve kendi yoluna razı olmaya yönlendirir. Yaklaşımına, hitabına, onlardan, ekseriya, şaşırtıcı derecede aktif cevap alır -ve bu cevap genellikle daha güçlü, daha direkt, daha samimî Sendeme ilişkisine varır. Hayvanların, çocuklar gibi, gösterilen sahte yakınlığı sezmeleri, az rastlanır bir durum değildir. Fakat biz, ara sıra, ehlîleştirme çerçevesi dışında da, insanlar ve hayvanlar arasındaki ilişkinin bir benzerine rastlarız: Bazı insanlar, hayvanlarla potansiyel ortaklık kurmakta derin bir etkiye sahiptirler -ekseriya, hiçbir suretle doğuştan 'hayvansever' olduklarından değil, daha ziyâde ruhî özellik taşıdıklarından.

Hayvanlar, insanlar gibi iki boyutlu değildir: Başka varlığa doğru yönelmelerine ve objelere bakmalarına rağmen, temel kelimeler BEN-SEN ve BEN-O'nun iki boyutluluğu, onlara yabancıdır. Onlarda iki boyutluluğun gizli olarak bu-

lunduğunu söyleyebiliriz. Hayvanlara Sen-dememiz, bakış açısıyla, bu alanı, mütekabil oluş eşiği diye adlandırabiliriz.

Hayvanlarla paylaştığımız kendiliğindenliğin olmadığı tabiat âlemlerinde, bu durum büsbütün farklıdır. Bu, kendisiyle ilgili hareketlerimize karşılık veremeyen, 'cevap' veremeyen bitki kavramımızın bir kısmıdır. Yine de, bu alanda hiçbir karşılığa rastlamayacağımız anlamına gelmez. Biz burada, bireysel bir varlığın tavrındaki cevabı değil, varlığın bizzat kendi mütekabil oluşunu -varlık olmanın dışında hiçbir şey olmayan* mütekabiliyet- anlarız. Bir ağacın canlı bütünlüğü ve birliği, sadece inceleme gözüyle bakan kimseden, göz ne kadar keskin olursa olsun, kendisini esirger, öte yandan, ona Sen diyene kendisini gösterir, 'onlar' olduğu zaman o vardır: Onlar, ağaca görünme fırsatını bahşederler ve şimdi varlık sahibi olan ağaç, onu gösterir. Düşünme alışkanlıklarımız; böyle durumlarda, herhangi bir şeyin, bizim tutumumuzla uyandırıldığını ve sahip olduğu varlıktan bize doğru ışıldadığını anlamamızı güçleştirir. Bu alanda önemli olan şey, kendisini bize açan gerçekliğe tarafsızlıkla hakkını vermemiz gerektiğidir. Taşlardan yıldızlara uzanan bu muazzam âlemi, eşikten hemen önce gelen adım anlamında, eşik-önü olarak isimlendirmek isterim.

3

Şimdi de, aynı tür imaja bağlı, kapı üzerindeki lento demek olan eşik-üzeri (üst eşik) (*üst-çizgi*)** denilebilen alanda sorulan sorulara geliyoruz: ruh alanı.

Burada da iki âlemi ayırmalıyız, fakat bu, tabiatla olandan daha derinden kesen bir ayırımdır. Bir yanda, dünya-

* It appeared in 1982.

** Vulgate'da bulunan Latince bir kelime, meselâ, Çıkış 12: 22.

ya zaten girmiş olan ve şimdi bizim duyularımız aracılığıyla dünya içinde algılanabilen ruh; diğer tarafta, henüz dünyaya girmemiş, fakat girmeye hazır olan ve şimdi bizim için var olan ruh. Bu fark, benim size, okurlarıma, dünyaya zaten girmiş olan ruhî formları, diğerlerini değil, az çok gösterebileceğim olgusu üzerine kuruludur. Müşterek dünyamızda 'elde olan* ruhî formları, bir şey veya tabiî varlıktan farksız, sizin için gerçekten veya potansiyel olarak erişilebilir herhangi bir şey gibi gösterebilirim. Fakat henüz dünyaya girmemiş olan şeyi, size gösteremem. Eğer bana burada mütekabiliyetin bulunacağı farzedilen sınırdaki durum sorulursa, beşer hayatında nadiren tanımlanabilen olayları, dolaylı olarak gösterebilirim sadece; ve eğer bu dolaylı ifâde tarzı yetersiz kalırsa, sonunda, sizin, okurumun enkaz altında gömülü olabilen, fakat sizin için belki hâlâ erişilebilir durumdaki gizemlerinizin şahitliğine başvurmaktan başka çarem kalmaz.

Şimdi, ilk âleme, 'elde olan'a dönelim. Burada deliller göstermek mümkündür.

Bu âlem hakkında soru soranlara, binlerce yıl önce ölen bir üstadın geleneksel sözlerinden birini hatırlatalım. Bu sözleri, konuşmacı onların huzurunda, onlara hitap ederek söylemiş gibi işitmeye -olabildiğince- çalışsınlar. Bu gayeye varmak için, kendisi değil, sözü elde olan konuşmacıya doğru, bütün varlıklarıyla yönelmelidirler. Diğer bir deyişle, şimdi hayatta olmayan ve benim Sen-deyiş dediğim tavrıyla, hâlâ yaşayan ustayı benimsemelidirler. Eğer bunu başarırlarsa (isteme ve çaba yeterli değilse de, ara sıra mümkün olabilir), belki baş-

* *"vorhanden"* (hazır olan, elde bulunan): Buber'in bu kelimeye tırnak içinde yer vermesi sebebiyle, tercümede aynı imajı korumak mantıklı görünüyor; fakat sıradan Almancada ele yapılan atıf güçlü olarak hissedilmez, ve *es ist vorhanden* ibâresi, "o vardır"dan çok farklı değildir. Heidegger, aynı terimi *Sein und Zeit* (Varlık ve Zaman) adlı eserinde çok kullanır.

langıçta pek net olmayan bir ses işiteceklerdir; aynı ustanın onlarla konuştuğu, içten gelen diğer sözlerindeki sese benzer bir ses. Şimdi onlar, bu sözü bir obje gibi ele aldıkları müddetçe, daha önce yaptıkları şeyi bundan böyle yapamayacaklardır: muhteva ile âhengi ayıramayacaklardır; konuşulan şeyin bölünemez bütünlüğünden başka hiçbir şeyi kabul etmezler.*

Fakat biz burada hâlâ, bir kişi ve kişinin sözlerinin izharı ile uğraşmaktayız. Zihnimi meşgul eden şey, kişisel varoluşun, sözlerde süren varlığıyla sınırlı değildir. Dolayısıyla, bu ifâdeyi artık içinde kişisel hiçbir şey bulunmayan bir örnek göstererek tamamlamalıyım. Her zaman olduğu gibi, bazı insanların kuvvetli hâfızalarıyla bağlantılı bir örnek seçtim. Ona doğru yönelmeye ehil ve hazır olan bir insana göründüğü yerdeki Dorik sütunu alınız. Bu, ilk defa, birleştirilmiş olduğu Siraküze'de bir kilise duvarının dışında benim karşıma çıktı; ilk gizli ölçü, içinde kişisel hiçbir şeyin görülmediği veya içine ondan hiçbir şeyin katılmadığı bu kadar sade bir formda kendisini gösteriyor. Varılmak zorunda olunan şey, benim varabildiğim noktaydı: insanın zihninden ve elinden geçmiş ve cisim hâlinde ortaya çıkmış olan bu ruhî formla orada yüz yüze gelmek ve onu sürdürmek. Burada, mütekabil olma kavramı kaybolur mu? Yalnızca, arkasındaki karanlıkta kaybolur -veya anlaşılmayı** donuk olarak reddeden, fakat parlak ve güvenilir, somut bir iş hâline dönüşür.

'Elde bulunmayan'ın ait olduğu yerdeki 'ruhî varlıklarla, sözün ve formun meydana gelişi (*genesis*) ile ilgili öteki âleme de buradan bakabiliriz.

* *einer Gesprochenheit*: ekseriya olduğu gibi, Buber yine soyut bir isim uydurmuştur -*of a spokenness*. (metinde, *something spoken* olarak geçmektedir; ki buna, 'konuşulan şey' dedik, m.n.).

** *die Begrifflichkeit*.

Ruh, söz oldu; ruh, form oldu -ruh ile kime dokunulursa ve kim kendisini kapatmazsa, temel olguyu*, bir dereceye kadar fark eder: insan dünyasında hiçbir şey ekilmeden filizlenmez ve yetişmez; her ikisi de, ötekiyle karşılaşmalardan doğar. Platon'un İdeleri ile olan karşılaşmalar değil (herhangi bir varlık sahibi olarak, neyi ve hangisini anlayamayacağım hakkında hiçbir direkt bilgimin bulunmadığı), etrafımızda esen ve bize ilham veren ruhla olan karşılaşmalar. Bu bana, vereni sorulmadan kabul edilen demek suretiyle ilham sürecini sınırlayan Nietzsche'nin tuhaf itirafını hatırlattı. Böyle olabilir -belki sorulmaz, fakat şükür ki verilir.

Ruh üzerinde hâkimiyet kurmak ve onun tabiatını belirlemek isteyenler, 'ruh'un soluğunun bir günah yükleyeceğini bilirler. Fakat onlar, bu lûtfu kendilerine mahsus görürlerse, aynı zamanda, vefâsızdırlar.

4

Tabiî olan ve ruhî olan karşılaşmalar hakkında burada neler söylendiğini bir kere daha gözden geçirelim.

Bu noktada; bizim, varlığın nizamı düşüncemize göre, kendisine bilinç ve kendiliğindenlik isnat ettiğimiz alanın dışından gelen, sanki bizim yaşadığımız insan dünyasındaki cevap veya hitap imiş gibi bir 'cevap' veya 'hitap'tan bahsetmek hakkına sahip olup olmadığımız suali sorulabilir. Burada söylenen şey, 'kişileştirme' mecazı olması haricinde, ge-

* *das grundlegend Faktische* ibâresi, İngilizce çeviriden ziyâde, bir Alman filozofunun ifâdesi olarak görünmektedir. Bir 'temel, asla ait olgu' (*a fundamental fact*) sözünde somutluk havası vardır, hâlbuki Buber'in kullandığı ibâre, herhangi bir tasavvur edilebilir muhtevayı başarıyla önlemektedir. Benzer şekilde, *in irgende-inem Grade* (*in some degree or other*) ibâresi, 'bir ölçüde, bir dereceye kadar' (*to some extent*)dan daha müphem gelmektedir; *weiss... um* ibâresi de, 'bilir, fark eder' (*knows... of*)den daha temkinli bir ifâdedir ve pek derin gizemi hatıra getirir.

çerli midir? Çizilmiş olan ve bütün aklî bilgilerle çizilmesi zorunlu olan sınır çizgilerini bulandıran şüpheli bir 'mistisizm' tehlikesiyle tehdit edilmekte değil miyiz?

BEN-SEN ilişkisinin; samimi bir kalbe ve onu destekleme cesaretine sahip olan herkesçe bilinen açık ve sağlam yapısı, mistik değildir. Onu anlamak için, neyin gerçek olduğu hakkında 'insan'ın düşüncesini belirleyen aslî normların dışına değil, bazen düşünce alışkanlıklarımızın dışına çıkmalıyız. Tabiat âlemi ve ruh âleminin her ikisinde de -sözler ve fiillerde yaşamaya devam eden ve sözler ve fiiller hâline gelmeye uğraşan- bizim üzerimizde etkili olan şey, varlık sahibi olanın fiili olarak anlaşılabilir.

5

Daha sonraki sual, bundan böyle, mütekabiliyet eşiğini, eşik-önünü ve eşik-üzerini ilgilendirmez, varoluşumuza giriş kapısı olarak mütekabiliyetin bizzat kendisini ilgilendirir.

İnsanlar şunları soruyor: İnsanlar arasındaki BEN-SEN ilişkisi nedir? Bu, daima, tamamen mütekabil midir? Öyle olabilir mi, olmasına izin verilir mi? Beşerî olan her şey gibi, o da, bizim yetersizliğimizin sınırlamalarına tâbi ve üstelik, birbirimizle olan hayatımızı idare eden dahilî kanunlarla sınırlı değil midir?

Bu iki engelin ilki, elbette yeteri kadar tanıdık. Size ihtiyacı olan 'komşunuzun' gözlerine bir yabancının soğuk şaşkınlığıyla karşılık vermekten başka bir şey yapmadan günbegün bakmaya dair kendi tecrübenizden, büyük mükâfatları boşu boşuna sürgit vaad eden azizlerin melânkolisine kadar her şey -size bu mükemmel mütekabiliyetin, 'insan' hayatında biri diğeriyle ilişkili olacak şekilde içkin olmadığını

anlatır. Bu, daima hazır olunması gereken, fakat aslâ bel bağlanılamayacak bir lûtuf formudur.

Yine, kendilerine has tabiatları gereği, eğer bu tabiata sâdık kalırlarsa, mükemmel mütekabiliyete hiçbir zaman açılmayan BEN-SEN ilişkileri de vardır.

Başka yerlerde[5], gerçek bir eğitmenin, öğrencisiyle olan ilişkisini bu tip bir ilişki olarak nitelendirmekteyim. Öğrencisinin en yüksek istidatlarının farkına varmasına yardımcı olmak isteyen öğretmen, onu, hem istidadı hem de gerçekliği içinde, bu tikel kişi olarak düşünmelidir. Daha kesin ifâdeyle, onu sadece bir nitelikler, istekler ve yasaklar toplamı olarak tanımamalı; onu bütün olarak anlamalı ve onaylamalıdır. Fakat bunu, ancak iki kutuplu bir durumda, bir ortak olarak karşılaşırsa yapabilir. Ve etkisine birlik ve anlam vermek için, bu durumu, bütün yönleriyle, sadece kendisinin değil, ortağının da bakış açısından yaşamalıdır. Benim, çevreleme* (ihata etme, m.n.) dediğim gerçekleştirme türünü fiilen uygulamalıdır. Öğrencide de BEN-SEN ilişkisini uyandırması ve öğrencinin de eğitmenini bu tikel kişi olarak görmek ve onaylamak zorunda oluşu önemlidir; eğer öğrenci de, 'eğitmeni'nin bakış açısından paylaşılan durum aracılığıyla yaşayarak çevreleme hünerini fiilen uygularsa, eğitim ilişkisi devam edemez. BEN-SEN ilişkisinin son bulması veya tamamen farklı, bir arkadaşlık ilişkisi hâline dönüşmesi durumunda, bilhassa eğitim ilişkisinin, mükemmel mütekabiliyet ile telif edilemeyeceği, açıklık kazanır.

Mütekabiliyetin normatif sınırlarının, daha az eğitici olmayan bir diğer örneği, gerçek bir psikoterapist ile hastası arasındaki ilişkide bulunabilir. Eğer o, hastasını 'analiz' et-

[5] *Über das Erzieherische*: see note 2 above.
* *Umfassung.*

tiğine kani ise -yani onun küçük dünyasından (*microcosm*) bilinçsiz faktörleri meydana çıkarmak ve bu ortaya çıkışla dönüştürülmekte olan enerjileri bir bilinç projesine uygulamak- bazı tedavileri başarıyla uygulayabilir. En hafif deyimle, yoğunlaşmak ve düzen elde etmek konusunda, zayıf yapılı, dağılmış bir ruha, hiç değilse, yardım edebilir. Fakat gelişmemiş bir kişisel merkezin yeniden canlandırılması olan hakikî görevini ihmal edemez. Bu iş, ancak acı çeken ruhun saklanmış, gizli birliğini, bir doktorun keskin nazarıyla kavrayan bir kimse tarafından, aslâ bir objeyi gözetleme ve inceleme yoluyla değil, bir ortak olarak, kişi-kişiye ilişkiye girilmesi hâlinde başarılabilir. Diğer kişinin dünya ile uyum sağladığı yeni durumdaki birliğin insicamlı şekilde kurtuluşunu ve gerçekleşmesini geliştirmek için, terapist de, eğitmen gibi, iki kutuplu ilişkinin sadece kendine ait kutbunda değil, aynı zamanda, kendi hareketlerinin etkilerini tecrübe etmek üzere, diğer kişinin kutbunda da bulunmalıdır. Burada da yine, hasta, benimseme hünerini fiilen uygulamaya karar verir vermez ve olayları doktorun da bakış açısından tecrübe etmeyi, gerçekten başarır başarmaz, tikel 'tedavi' ilişkisi son bulur. Tedavi de, eğitme gibi, yüz yüze yaşamayı gerektirir ve yine son bulur.

Mütekabiliyetin normatif sınırlarıyla ilgili en çarpıcı örnek, muhtemelen, cemaatlerinin ruhî huzuru görev edinmiş olanların işinde bulunabilir: Burada, diğer taraftaki her benimseme teşebbüsü, misyonun kutsal sahiciliğini (*authenticity*) bozacaktır.

Herhangi bir gayeye erişmek üzere diğerini etkilemek için, bir ortağın girişimi tarafından tarif edilen bir durumdaki her BENSEN ilişkisi, aslâ mükemmel olmamaya mahkûm edilen bir mütekabiliyete dayanır.

6

Bu bağlamda, sadece bir sual daha tartışılabilir, fakat karşılaştınlamayacak derecede hepsinden daha önemli olduğundan, bununla başlanmalıdır.

Ezelî-ebedî SEN, nasıl, aynı zamanda dışlayıcı ve kapsayıcı olabilir? -diye soruyor insanlar. Hiçbir şeyle oyalanmaksızın, şartsız olarak Tanrı'ya yönelmemizi gerektiren, bununla beraber, insanın diğer bütün BEN-SEN ilişkilerini kucaklayan ve onları, olduğu gibi Tanrı'ya getiren insanın, Tanrı'yla SEN-ilişkisi nasıl mümkün olabilir?

Şunu belirtmeliyim ki, sual, Tanrı hakkında değil, sadece bizim onunla ilişkimiz hakkındadır. Yine de, bu suale cevap verebilmek için, ondan bahsetmek zorundayım. O, ne kadar çelişki- üstü ise, bizim onunla ilişkimiz de o kadar çelişki-üstüdür.

Elbette biz, sadece, bir insanoğluyla ilişkisi içinde Tanrı'nın mahiyetinden bahsedeceğiz. Bunun bile, ancak bir paradoks içinde; veya daha kesinlikle, bir kavramı paradoks kabilinden kullanarak; veya daha da kesin olarak, bu kavramın alışılmış muhtevasıyla çelişen bir sıfatla, nominal kavramın paradoks kabilinden bir terkibi aracılığıyla olduğu söylenebilir. Bu çelişki üzerindeki vurgu, içgörüyü (*insight*) kavrama kabiliyetinin yolunu açmalıdır ve böylece, ancak böylece, bu objenin, kaçınılmaz olarak bu kavramla tarifi haklı görülebilir. Kavramın içeriği, devrimci bir değişime ve genişlemeye uğrar, fakat bu, iman gerçekliğiyle zorlanan her kavram için doğrudur, biz içkinlik âleminden alır ve aşkınlığa uygularız.

Tanrı'nın bir kişi (zât, m.n.) olarak tasviri, bizzat benim gibi, onu bir prensip ve bir ide olarak düşünmeyenler için kaçınılmazdır; her ne kadar, Eckhart gibi mistikler, ara sıra,

onunla 'Varlık'ı bir tutsalar ve Eflatun gibi filozoflar onu, zaman zaman bir ide olarak kabul etseler de -bizzat benim gibi kimseler, 'Tanrı' kelimesi ile, ilâveten başka her ne olabilirse de, yaratan, vahyeden ve günahtan kurtarıcı fiiller vasıtasıyla biz insanlarla doğrudan ilişkiye giren ve böylece bizim onunla doğrudan ilişki içine girmemizi 'mümkün kılan'ı kastederiz. Varoluşumuzun bu zemini ve anlamı, her seferinde, sadece kişiler arasında elde edilebilen türde bir mütekabiliyet kurar. Kişilik (zât olma, m.n.) kavramı, elbette Tanrı'nın mahiyetini anlatmaktan tamamen âcizdir; fakat Tanrı'nın *da* bir zât olduğunu söylemeye müsaade edilir ve söylemek zorunludur. Bir defaya mahsus olmak üzere, demek istediğim şeyi bir filozofun, Spinoza'nın diline çevirecek olursam, Tanrı'nın sonsuz öz- nitelikleri, bizim bildiğimiz gibi, Spinoza'nın düşündüğü üzere, iki değil, üç olduğunu söylemeliyim: ruh-gibilik-bizim, ruh dediğimiz şeyin kaynağı- ve bizim, tabiat olarak bildiğimiz şeyin temsil ettiği tabiat gibilik'e ilâveten, üçüncü öznitelik ise, kişi gibiliktir* İlk iki öznitelikten bile, benim ve bütün insanların ruh varlığı ve tabiat varlığı olduğumuz sonucunu çıkardığım gibi, bu son öznitelikten de, benim ve bütün insanların, kişiler olduğumuz sonucunu çıkarmam gerekir. Ve sadece bu üçüncü öznitelik, kişi-gibilik'in, kendi içinde bir öznitelik olarak doğrudan bilineceği söylenebilir.

Fakat şimdi de, kişi kavramının alışılmış içeriğine sığınan bir çelişki ortaya çıkar. Bir 'kişi', açıkça, bağımsız bir ferttir, der ve aynı zamanda, diğer bağımsız fertlerin çokluğu ile görelileştirilir (*relativize*); ve elbette, Tanrı'yla ilgili olarak, bu söylenemez. Bu çelişki, Tanrı'nın mutlak kişi (zât) olduğu paradoksal tasviri ile karşılanır; bu, 'görelileştirilemeyecek

* *Geisthaftigkeit ... Naturhaftigkeit ...Personhaftigkeit.* Bu uydurulmuş üç kelime, çok soyut ve kaçamaklıdır. *haftigkeit* son eki s. 40 vd. da tartışılmaktadır.

olan'dır. Bizimle doğrudan ilişkiye giren Tanrı, o mutlak kişi olandır. Çelişki, daha yüce olan içgörüye teslim olmalıdır.

Hemen diyebiliriz ki, Tanrı, mükemmelliğini insanla ilişkisine intikal ettirir. Bu sebepten, ona yönelen insanın başka hiçbir BEN-SEN ilişkisine sırt çevirmesi gerekmez: meşrû olarak o, onların hepsini Tanrı'ya taşır ve 'Tanrı huzurunda' şekil değişimine uğramaya bırakır.

Tanrı'yla karşılıklı konuşmayı (*conversation*) -bu kitapta ve daha sonraki hemen hemen bütün kitaplarımda bahsetmek zorunda kaldığım karşılıklı konuşma- yalnızca gündelik olandan ayrı veya onun ötesinde cereyan eden bir şey gibi anlamaktan, tamamen kaçınmalıdır. Tanrı'nın insana hitabı, bütün hayatlarımız içindeki olaylara ve etrafımızı saran dünya içindeki bütün olaylara, biyografik olan, tarihî olan her şeye nüfuz eder ve onları ders* hâline, sana ve bana olan talebe dönüştürür. Üst üste olaylara, üst üste durumlara dayanmasını ve karar vermesini insandan istemek için, bu özel dil ile imkân ve yetki verilir. Sanki uzun zaman önce kendi kulaklarımızı tıkamamışız gibi, ekseriya, işitilecek bir şey olmadığını düşünürüz.

Tanrı ile insan arasındaki mütekabiliyetin varoluşu, Tanrı'nın varoluşundan başka hiçbir şeyle daha iyi ispatlanamaz. Buna rağmen, ondan bahsetmeye cür'et eden kimseye şahitlik eder ve hitap ettiği kimselerin şahitliğine müracaat eder -'şimdi'de ve gelecekteki şahitlik.

Kudüs, Ekim 1957

MARTIN BUBER

* *Weisung*, Buber'in, *Torah*'ı tercümesidir. *Pentateuch* çevirisine: *Die Fünf Bücher der Weisung* (Torah'ın Beş Kitabı) adını verdi. Fakat *ein Wegweiser*, kelime anlamıyla, yolu gösteren işaret levhası demektir. *Weisung*, 'yön' olarak da yorumlanabilir.

LÜGATÇE

dependent	: dayanmak (güvenme anlamında)
belief	: inanç
faith	: iman
community	: topluluk (iştirak)
society	: toplum, cemiyet
public	: kamu
Organized religion	: teşkilatlanmış din
confront	: karşı karşıya gelmek, yüzyüze gelmek
encounter	: karşılaşmak
institutional	: kurumlaşmış
actuality	: gerçeklik
truth	: hakikat
reality	: realite, gerçeklik
actual	: gerçek
true	: hakikî, doğru
salvation	: kurtuluş
act on	: ...isteğine uygun davranmak

exact : zorla istemek

fate : kader

destiny : alınyazısı

lot : nasip, kısmet

doom : âkıbet

reciprocity : mütekabiliyet, mütekabil oluş, karşılıklı oluş

mutuality : mütekabiliyet, mütekabil oluş, karşılıklı oluş

behold : müşahede etmek, görmek

contemplation : tefekkür, tasavvur

detachment : ayırım, ayrılma

separation : ayrılık

sense : duyu (feeling)

sensation : duygu, duyum

corporeal : cismânî

bodily : bedenen

spirit : ruh, mânâ

soul : ruh

evanescent : fâni, geçici

dilettant : yüzeysel, sathî, heveskâr

caprice : kapris, hırs, ihtiras; keyfilik

capricious : hırsla, keyfine göre

objectivity : nesnellik

objecthood : obje-olmaklık

finite : sonlu

non-finite : sonlu olmayan

infinity : sonsuzluk
association : birliktelik
act : fiil
action : hareket
deed : iş, amel
essentional : özsel, öze ait
primal : asla, ait, aslî
identity : ayniyet, özdeşlik
unification : birleme
unity : birlik
immersion : dalma (kendi), içine yöneliş, içe yöneliş
countenence : (burada) Tanrı
presence : varlık, huzur
concentrate : yoğunlaşmak
sway : hâkimiyet
smack of : îmâda bulunmak
immediacy : doğrudan, bilinçli olma
fiction : hayal; kurgu
wisdom : hikmet
wise : hakîm
will : irade; istek; istem
will to power : güç istemi
will to profit : kâr istemi
actualize : var oluşunu gerçekleştirme
de-actualize : var oluşunu gerçekleştirememek

exclusiveness : dışlayıcılık
inclusiveness : kapsayıcılık
path : takip edilen yo (tarik)
way : yol; usûl; tarz
mode : şekil
insight : içgörü (basiret)
particular : tikel
universal : tümel
negation : inkâr
non-being : yokluk
being : varlık
beings : varlıklar; mahlûkât
entity : kendilik, mahiyet
thing in itself : kendinde şey
for self : kendi için
relative : göreli
relativize : görelileştirmek
devotion : derin bağlılık
divergent : birbirinden farklı; muhtelif
drive : itki
impulse : itici
conscious : bilinçli
conscience : vicdan
being-this-way : bu-yolla-varlık (ego)
being-that-way : başka-bir-yolla-varlık (kişi)

DİZİN

A
a priori ilişki 139
act 64, 78, 79, 84, 92, 205, 207
actuality 64, 205
Ahd-i Cedîd 52, 54
âhenk 59, 100
ahlâk 35, 177
akıl 33, 115, 117, 187
akıl-üstü 117, 187
aklî içgörü 65
âlem 33, 165, 195
alın yazısı 123, 128, 138
Alman: ~ca 17, 21, 36, 37, 41, 53, 60, 61, 62, 63, 64, 73, 79, 81, 101, 102, 125, 131, 177, 189; ~ dili 63; ~ edebiyatı 50; ~ Musevîliği 37
Almanya 36, 37, 38, 39, 57, 58, 88, 103
amel 159, 183, 207
Amerika 38
Amerikan Musevîliği 37
anlam 61, 64, 78, 82, 99, 103, 108, 143, 146, 160, 167, 169, 184, 199
antik gizemler 124
antinomi 164
Apollinian 33
asîl sükûnet 158
aslî: ~ fenomen 178; ~ fiil dili 164; ~ ruh 130
âşık 175
aşk 113, 151
ateist 177
ayırım 92, 111, 145, 146, 206
ayniyet 152, 207
ayrılık 93, 136, 159, 206

B
Baeck, Leo 34
bağ kurma 127
bâkî 160
Başarı 35
BEN: ~-BEN 25, 26, 29; ~ değil 91; ~ demek 72; ~'in olmadığı 28; ~'i olmayan 27; ~-O 26, 29, 31, 32, 33, 34, 37, 71, 72, 74, 82, 91, 92, 93, 94, 98, 114, 131, 176, 193; ~ olan SEN 113; ~ olmak 72,

80; ~-SEN 29, 30, 31, 32, 33, 34, 37, 71, 72, 74, 77, 80, 91, 94, 131, 134, 192, 193, 198, 199, 201, 203; ~-SEN dünyası 29; ~-SEN ilişkisi 193, 198; ~ SEN'im 153; ~ tipi 26; ~ ve dünya 139, 189; ~ ve O 92, 111; ~ ve obje 98; ~ ve SEN 7, 69, 81, 84, 92, 119, 127, 136, 146, 152, 155, 156, 164, 172, 193
bilfiil varlık 98
bilgi 32, 33, 42, 51, 61, 73, 74, 76, 81, 90, 106, 108, 109, 146, 154, 156, 162, 180, 182
bilimsel dünya tasavvuru 179
bilinç 157, 158, 197, 200
bireycilik 131, 134
bireysel SEN 169
Birleşik Devletler 37, 38
birlik 88, 113, 154, 155, 156, 158, 167, 199, 207; ~ duygusu 155
birliktelik 94, 95, 136, 207
Blake 43, 47
Brecht, Bertolt 39
Budha 49, 158, 159, 160, 161, 162
Budist 122, 146, 153
Budizm 39, 122
burada ve şimdi 42, 47, 65, 66, 178
bütünlük 88, 90, 118
Büyük Kefâret Günü 54

C
cehennem 119
cesaret 117, 137, 145
cevher 85, 134
cisim 196
conversation 203

D
daimî varlık 84
derin bağlılık 208
devlet 112, 114, 116, 118
Dewey, John 47
dışlayıcılık 147, 168, 208
dichotomy 47
dilettantism 115
dindarlık 34
Dionysian 33, 34
dogma 126
doğrudan ilişki 80, 143, 145, 202
Doğu Avrupa Musevîliği 37
doğuş ve batış dili 166
doğuştan SEN 97, 139
Dostoyevski 39
dönüşme 148
Dört İncil 51
dua 29, 64, 77, 130, 151
duygu hürriyeti 112
duyum 206
düalite 154, 157, 170
dünya: ~ aldatıcıdır 24; ~ düzeni 100; ~ evi 189; ~ hayatı 169; ~nın sonu 163
dünyevî: ~ ân 155; ~ hayat 163
düşüş 123, 125, 126
düşüş dogması 125

E
ebediyet 47, 102, 123, 178
Eckhart 50, 153, 155, 201
Eflatun 65, 123, 202
ego 31, 131, 133, 134, 137, 208
egomanyak 185
egzistansiyalist 64
ekmek ve şarap 52, 54
ekonomi 114, 115, 117

Eliot 60
emir 154
entelektüel 24, 127, 171
eros 171
esansiyalist 64
esâtir 143
eşik-önü 194
eşik-üzeri 194
eş-zamanlı 150
etkili faaliyet 151
Euripides 57
evlilik 113
Eyüp 48, 50
ezelî-ebedî SEN 49, 75, 143, 148, 156, 160, 161, 169, 171, 175, 181
ezelî-ebedî vahiy 181
Ezop 65

F
fânî 73, 82, 100, 160
Faulkner, William 60
fedakârlık 128, 129, 171
fikirler dünyası 83
fikirler ve değerler 145
form 42, 78, 79, 95, 97, 109, 113, 116, 187, 197
Freud 30, 31, 131
Fuegian 88

G
Gegenstand 63, 81
Gegenwart 43, 63, 81, 82
gerçek ilişki 168, 169
gerçek olmayan bir ilişki 176
gerçek öznellik 132
gerçekleşmeme 154
gerçekleştirme 79, 119, 199, 207
gerçeklik 33, 34, 64, 86, 101, 132, 133, 135, 136, 156, 157, 168, 169, 172, 178, 184, 188, 205; ~ ruhu 135
geri dönüş 54, 55, 140, 188, 189
geriye yönelme 185
gizem 159, 165, 172, 180
Goethe 43, 60, 79, 135, 136, 160
görelileştirilemeyecek olan 202
görev 111, 119, 177, 200
görünen dünya 101, 145
güç istemi 116, 207
günah çıkarma 54
güven duygusu 121

H
hakikat 23, 24, 54, 100, 101, 126, 144, 151, 152, 160, 205
hakikî: ~ kişisel hayat 113; ~ SEN 94, 144, 173, 184
hareket 64, 74, 75, 76, 80, 84, 96, 107, 110, 131, 132, 140, 145, 159, 165, 167, 170, 175, 178, 186, 207
Hasidizm 40, 58
hayat kanunu 124
Hegel 38, 57, 65, 66, 118, 162
Heidegger 38, 39, 129, 146, 195
Helenist 51
Helenizm 51
Hesse 38, 39
Hıristiyanlık 34, 51, 53
hiçlik 148, 177
hikmet 148, 207
Hillel 66, 103
Hint: ~ bilgeliği 41; ~ felsefesi 39
historiosofik 124
Homer 50
Hölderlin 60, 123

huzur 24, 148, 151, 207
hürriyet 120, 121, 125, 127

I
Indra 156

İ
ibadet 111, 151, 176, 183; ~ etme 176
İbrahim 48
İbranca 36, 37, 42, 53, 181
İbranîler 50, 51
içe yöneliş 156, 158, 207
içgörü 65, 124, 208
içgüdü 57
idare edenler 115
idrak 168
iki dünya 33
iki insanlık kutbu 134
ikilik 152
ilâhî: ~ BİR 152; ~ form 187; ~ huzur 151; ~ oyun 151; ~ SEN 31
ilerleme ve gelişme tariki 123
ilişki: ~ fiilleri 183; ~ kurma 96, 107, 110, 126, 170
ilkel adam 91
İlkel zihin 91
imaj 62, 108, 136
iman 52, 183, 188, 201, 205
İncil 30, 51, 52, 53, 153
İngilizce 30, 31, 36, 41, 55, 57, 61, 62, 73, 74, 95, 131, 156, 174, 177, 186, 197
insan: ~ dünyası 135; ~ hayatı 184; ~ ilişkileri 116; ~ın hayatı 72, 94; ~ kozmosu 122, 184, 185; ~la ilişkili hayat 170; ~ olmayan 162; ~ ruhu 128
irâde 33, 76, 124, 144, 162
İsa 49, 51, 52, 54, 84, 136, 153
iş ve mülkiyet 115

K
kâbus 114
kader 78, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 206
Kaffir 88
Kafka 38, 40
kâinat 119, 164, 170, 171, 172
Kalvinizm 54
kamu hayatı 113
Kant 32, 38, 164
kapris 127, 206
kapsayıcılık 147, 208
karar verme 119, 154, 178
karma 122
karşılaşma 32, 33, 78, 82, 84, 89, 93, 121, 129, 144, 146, 148, 151, 159, 178, 184, 185, 193
karşılıklı: ~ ilişki 113; ~ konuşma 97, 203
kavrama 66, 201
kaygı dili 166
kayıtsız SEN 157
kefâret 54, 66, 114, 189
kehanet 126
kendilik 208
kendisi için O 98
kesintisiz bütünlük 118
Kierkegaard 35, 57, 129
Kilise 53
Kipur, Yom 54
kişileştirme 197
kişisel hayat 113
Kitab-ı Mukaddes 16, 24, 37, 48, 50, 53, 56, 57, 58, 60, 179, 186, 187
klâsik ve romantik 34

kozmik varlık 93
kozmos 122, 171
kötü kader 121, 126, 127
kötülük 116, 120, 163; ~ itkisi 116
Kudsu'l-akdes 173
Kudüs 5, 16, 36, 46, 55, 66, 203
kullanma 58, 83, 103, 106, 107, 110, 128, 137, 164, 176
kurban 77, 130, 151
kurtuluş 159, 160, 180, 205
kutsal olan 48
kuvvet 82, 124, 176, 179
küçük insan 141
küfür 27, 175
kül 49, 150
kült 183, 188
kültür 121, 122, 123, 141

L
logos 171
Luteranizm 54
Luther 50, 52
lûtuf 76, 80, 102, 121, 144, 170, 199

M
mânâ 49, 59, 117, 121, 122, 179, 180, 206
Manichaean 27
mekân 77, 99, 102, 122, 169, 182, 183, 185
merkez SEN 114
meşgale 84, 155
metafizik 84, 113, 149; ~ sevgi 84
metakozmik 97, 170, 186
mistik 90, 140, 153, 198; ~ kudret 90
mistisizm 39, 154, 198
misyon 153, 185
modern sanat 41
muhteva 41, 82, 84, 179, 182, 196
mukaddes varlık 29
Musa 50, 54
mükemmel ilişki 144, 147, 149, 150
mükemmelleşmiş 158
müşterek ilişki 184
mütekabiliyet 85, 94, 99, 137, 193, 194, 198, 199, 202, 206

N
Napolyon 136, 139
nedensellik 118, 120, 121, 122, 125, 179
nedensellik zinciri 179
nefret 41, 86, 135, 144
nezaket 178
Nietzsche 33, 39, 57, 91, 116, 160, 179, 186, 197
Ninova 54
nosyon 162
numen 33

O
O dünyası 28
O olamayacak SEN 143
obje 26, 31, 51, 53, 57, 58, 63, 73, 81, 82, 86, 90, 95, 98, 101, 108, 112, 126, 139, 167, 188, 196, 206; ~ olmaklık 82
objektivizm 188
objektivum 188
oluş 44, 165, 179, 194, 206; ~ kaygısı 165; ~ma 160, 173
ONLAR 28, 29, 30

Ö
ölüm 16, 115, 123, 136, 158, 160; ~ korkusu 115; ~lü duyusu 168; ~süz 156
öteki hayat 180
öz 35, 64, 65, 75, 82, 85, 129, 130, 131, 133, 202
özgürlük 164, 165; ~ ve zorunluluk 164, 165
özne 26, 91, 93, 131, 134, 138, 152, 167
öznellik 131, 132
öznitelik 202
özsel 65, 80, 81, 83, 121, 122, 123, 149, 152, 158, 164, 170, 207

P
panpsişizm 96
panteist 43
para 174
Paracelsus 154
Paradiso 168
Pavlus 51, 52, 54
Platon 197
Prajapati 130, 156, 157
present 63, 81, 82, 83, 181
Protestan teologlar 36
psikolojik kanun 124

R
reality 34, 64, 94, 101
Rilke 60, 62
Rodos 65
romantizm 65
Rosenzweig, Franz 37, 50, 66
ruh: ~ alanı 194; ~ kuşu 112; ~ varlığı 202
ruhânîyet 118
ruhî: ~ birliktelik 95; ~ kozmos 122; ~ risk 165
ruhun: ~ birlemesi 160; ~ birleşmesi 157; ~ hayatı 106, 118

S
saf: ~ hareket 110; ~ ilişki 76, 152, 183
Samaria 54
sanat 41, 107, 109
Schiller, Friedrich 33
Scholem, Gershom 58
sebeplilik 99
sebep-sonuç 78, 90
SEN: ~ BEN'sin 153; ~ deme 86, 161; ~ dünyası 29; ~ ile O 120; ~ ilişkisi 193, 198; ~'in dünyası 126; ~'in varlığı 116, 126; ~'siz 29; ~ ve O 28, 81, 188
sevgi 32, 37, 84, 86, 87, 154, 178
sezgi 161
Shakespeare 30
sınırlı-kavram 158
sınırsız kapsam 161
sınırsızlık 181
Simeon 172
siyonizm 55
Sokrat 135, 186
sonsuz SEN 149
sonsuzluk 44, 47, 106, 164, 172, 207
sosyabilite 176
sosyal değişim 56
söylenen SEN 130
söz 13, 27, 29, 35, 59, 60, 61, 65, 82, 86, 105, 107, 110, 125, 128, 135, 154, 160, 164, 172, 186, 197
Spinoza 202

sunak 175, 185
süje 158, 162, 167
sükûnet 141, 148, 158
süper ego 31
süreçler 100
süreçler 100

Ş
şahitlik 117, 188, 203
şaman 90
şehvet 90
şekil veren 187
şekillenmiş söz 172
şeytan 120, 175
şiir 41, 57, 59, 77
şimdiki zaman 81

T
tabiat 33, 64, 76, 82, 89, 94, 121, 194, 202; ~ gibilik 202; ~ kanunu 76; ~la ilişkili hayat 170; ~ varlığı 202
tabiî varlık 87
Tanrı: ~ evi 48; ~ formu 187; ~ hazzı 155; ~laştırma 155; ~'nın psikolojileştirilmesi 188; ~'nın tarihi 182; ~sız 144, 163; ~'yı-arayış 148
tarih 102, 110, 126, 134, 141, 182
tarik 123, 160, 189, 208
tasavvur 50, 81, 96, 124, 139, 158, 183, 197, 206
tecrübe 21, 26, 27, 31, 42, 45, 51, 57, 73, 74, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 87, 89, 91, 98, 99, 102, 103, 106, 108, 109, 10, 114, 131, 132, 133, 134, 137, 145, 148, 163, 164, 173, 174, 178, 180, 181, 200; ~ eden özne 91; ~ objesi 42, 57, 89, 98
tedavi 200
tefekkür 83, 87, 129, 140, 158, 206
tekrar doğuştan kurtarma 160
teleolojik gelişme 125
temel hakikat 100
temel kelimeler 91, 193
teofani 187, 189
Tevrat 54, 173
tezahür 179
tikel kişi 199
topluluk 24, 55, 56, 113, 114, 116, 117, 118, 171, 176, 184, 205; ~ hayatı 114, 116, 118
tövbe 54

U
Umkehr 53, 55
uydurma hikâyeler 24

V
vaftiz 52
vahiy 85, 178, 181, 187
varlık: ~ dünyası 81; ~ olmak 133; ~ sahibi olan 194
varoluş 14, 65, 71, 96, 169; ~ biçimi 71
vecd 34, 42, 139, 152, 155
vicdan 31, 208
vücut 76, 108, 162

W
Wesen 64, 71, 78, 82, 85, 93, 116, 147, 178
Wesenheiten 64, 82

Y
yabancılaşma 55, 139, 141
Yahudi 36, 37, 51, 52, 53, 55, 56, 94; ~ esâtiri 94; ~lik 5, 34, 43
Yakup 48
yalnızlık 132
yaratan 126, 150, 202
yaratıcı: ~ güç 78; ~ ruh 156
yaratılış 82
yaratılmış 149, 150
yaşama 89, 132, 176
yegâne varlık 152
yeniden doğuş 123
yoğunlaşma 80, 158
yokluk 159, 208
yönelme 157, 185
Yuhanna İncili 49, 52
Yunanca 51, 123, 153
Yunanlılar 50
Yunus'un Kitabı 54

Z
zaman bağı 184
zaman-mekân sürekliliği 183
Zen 41
Zeus'un oğlu Herakles 51
zevk 93, 155, 174
zihin 34, 91
zorunluluk 118, 120, 122, 164, 165, 177, 184
Zulu 88
Zwingli, Ulrich 52

"Bir insanın hayatı, sadece gayeye-yönelik fiiller alanında varolmaz. Bu, sadece objelerine yönelik faaliyetleri kapsamaz. BEN, bir şeyi algılarım. BEN, bir şeyi hissederim. BEN, bir şeyi hayal ederim. BEN, bir şeyi isterim. BEN, bir şeyi sezerim. BEN, bir şeyi düşünürüm. Bir insanın hayatı, bütün bunlardan ve benzerlerinden ibaret değildir sadece. Bunlar ve benzerleri, O âleminin temelidir. Fakat SEN âleminin, başka temeli vardır.

SEN diyen kimse, objesi olarak, bir şeye sahip değildir. Zira, her nerede bir şey varsa, orada başka bir şey de vardır; her O, diğer O'larla sınır komşusudur; O, sadece diğerleriyle sınır komşusu olması sebebiyle O'dur. Fakat SEN denen yerde, bir şey var değildir. SEN'in sınırları yoktur. SEN diyen kimse, herhangi bir şeye sahip değildir; onun hiçbir şeyi yoktur. Fakat o, ilişki içinde durmaktadır.

SEN, benimle karşılaşır. Fakat BEN onunla, doğrudan ilişki içinde olurum. Dolayısıyla, bu ilişki, seçilme ve seçmedir, aynı anda pasif ve aktif: Bütün kısmî hareketleri ve dolayısıyla, daima sınırlı ölçüde, güçlüklerle uğraşmaya dayanan her türlü hareket hissini bertaraf ettiğinden, küllî varlığın hareketi, hareketsizliğe yaklaşmalıdır. BEN-SEN temel kelimesi, kişinin ancak bütün varlığıyla söylenebilir. Bir küllî varlığa yoğunlaşma ve onda erime, aslâ benim tarafımdan başarılabilecek bir şey değildir, aslâ bensiz başarılabilecek bir şey de değildir. BEN olmak için, bir SEN'e gerek vardır; BEN, BEN olmak için, SEN der. Gerçek hayat, bütünüyle karşılaşmadır."

Avusturyalı filozof Martin Buber'in dünyaca ünlü kitabı *I and Thou, BEN ve SEN,* İnci Palsay'ın tercümesiyle yeniden okuyucuyla buluşuyor.

kopernik

18,00₺

ISBN 978-975-2439-04-7